

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1337

DE
TEERBRANDER.

Eene eenvoudige dorpsvertelling
uit het markgraafschap Brandenburg.

Uit het platduitsch,

DOOR

A. G.,

vertaalster van FRITZ REUTER'S »Gedroogde kruiden».

LEIDEN, P. ENGELS.

1870.

f 1,90.

E

Men leze het bericht op de achterzijde van dit omslag.

39

1334 E 39

DE
TEERBRANDER.

Eene eenvoudige dorpsvertelling
uit het markgraafschap Brandenburg.

Uit het platduitsch,

DOOR

A. G.,

vertaalster van FRITZ REUTER'S »Gedroogde kruiden».

LEIDEN, P. ENGELS.
1870.

GEDRUKT BIJ J. J. GROEN, TE LEIDEN.

I N H O U D.

	Blz.
I. Abram de jood	1.
II. Wat er op den teeroven voorviel	6.
III. De oude Abram laat zijne tanden zien	26.
IV. De lompenkoopman Möller ontmoet eene verwilderde vrouw	35.
V. In de gevangenis	49.
VI. De familie Böhm	54.
VII. De griffier	76.
VIII. De verliefde klerk	89.
IX. Voor den rechter van instructie	95.
X. Waar Böhm met zijn huisgezin heentrok	106.
XI. De heilige avond vóór Kerstmis	116.
XII. In de gevangenis leeren een paar eerlijke lieden elkander kennen	124.
XIII. De geheimzinnige gans	135.
XIV. Einde goed, alles goed	152.

DE TEERBRANDER.

EERSTE HOOFDSTUK.

ABRAM DE JOOD.

Het liefste stadje in de Neumark is voor mij Soldin, en ofschoon de ligging niets bijzonders heeft, — 't ligt aan het meer, op uitgestrekte velden, en 'k weet ook niet, dat ergens in den omtrek bouwland of bosschen zijn, — en hoewel er ook niets merkwaardigs te zien is, zoo is 't en blijft het toch mijn geliefd Soldin. En weet gij waarom? Omdat de menschen dáár zoo recht trouw, eerlijk en goed zijn. In Soldin is 't nog als in den ouden tijd; in Landsberg heerscht reeds een veel te »sijne toon,» zooals de voorname lieden het noemen, en daar houd ik in 't geheel niet van.

Aan de markt te Soldin woonde, ongeveer veertig jaar geleden, Abram de jood, die een rijk koopman was en zich van christenen en joden hierdoor onderscheidde, dat hij geene nieuwe mode volgde, maar steeds op zijne eigene manier gekleed ging. Hij droeg namelijk meestal een zoogenaamden schanslooper en lange slobkousen, die tegenwoordig, met uitzondering van de voerlieden, bij ons, door niemand meer gedragen worden. Zijne lange, magere spillebeenen zag men zomer en winter in slobkousen, en bij zonneshijn en regen, bij sneeuw

en hagel, nam de oude jood het meest zijne kuiten in acht.

En indien de menschen geen almanak gehad hadden, zij zouden toch aan den ouden Abram en aan de oude moeder Bunzel, de vrouw van den ouden koedrijver, hebben kunnen zien, of 't zomer of winter was. De oude Abram trok, als 't zomer werd, een witte linnen broek en een stofkiel aan, en wat moeder Bunzel betrof, zij trok hare kousen en schoenen uit en liep barrevoets, en dat noemde de oude vrouw haar »zomertoilet.»

Als dit met Abram en met de oude koedrijfster het geval was, zeiden alle oude vrouwen in Soldin:

»Ziet! Abram de jood en moeder Bunzel hebben hun zomertoilet aangetrokken; nu krijgen we geen vorst meer.» En als dan soms de een of ander het waagde te zeggen, dat het toch nog wel een beetje koud zou kunnen worden, of dat het nog wel eens duchtig zou kunnen tēgenvallen, zooals 't in April doorgaans gebeurt, dan zeiden ze aanstonds:

»Je weet niet, wat je zegt: Abram de jood en vrouw Bunzel hebben 't nog nooit mis gehad, zolang het iemand heugt; nog nooit van zijn leven.»

Abram was eigenaar van één dier huizen, die noch te oud, noch te nieuw zijn, en die voor het oog van nieuwsgierigen juist niets bijzonders bevatten. Met zulke huizen is 't even als met de vrouwen tusschen de dertig en veertig jaar, die ook niemand zoo precies taxeeren kan; maar 't is ook even zeker, dat bijna elk huis, wanneer het een paar jaar bewoond is, een weinig van de gewoonten van den bewoner aanneemt. De mensch is nu eenmaal zóó; hij laat overal een indruk van zich na, evenals voetstappen op de sneeuw.

Twee steenen banken, die vóór het huis aan weers-

zijden van de deur stonden, toonden aan, dat er veel menschen bij den ouden jood kwamen; want in sommige plaatsen zijn zulke banken bij de kooplieden eene soort van voorkamer. Bij ons in de streek is dit ten minste het geval.

Dat de oude Abram veel menschen bij zich kreeg, bleek daarenboven nog hieruit, dat de banken in het midden zeer afgesleten waren.

Een echte snuffelaar van de politie zou althans hetzelfde ongeveer opgemerkt hebben, wat ik zoo even gezegd heb, want zulke kerels weten, als ze maar naar den staart eener koe kijken, hoeveel de boter het aanstaande voorjaar kosten zal. Doch, voor zó'nen echten snuffelaar zou ook nog een ander bewijs geweest zijn, dat Abram veel klandizie had; in den muur, namelijk, waren eenige ijzeren ringen vastgeklonken, gelijk zulks bij herbergen en uitspanningen in 't graafschap Brandenburg het geval is, opdat de gasten en bezoekers daaraan hunne paarden kunnen vastmaken.

De oude Abram was een rijk man. Maar dit niet alleen, hij was ook een oude gierigaard, en vele lieden wilden zelfs weten, dat hij vroeger een groot menschenplager en halsafsnijder geweest was, eer hij te Soldin kwam. Ik wil echter voor dit bericht niet instaan, daar de menschen vaak meer zeggen, dan waarheid is.

Hij was daarenboven een drommelsch knappe kerel; niet, dat ik daarmee bedoel, dat hij Grieksch en Latijn kende, maar ik meen knap op die wijze, welke de wereld tegenwoordig slechts voor knap verklaart en beschouwt; hij wist, hoe men 't aanleggen moet, dat de daalders jongen, en hoe men de menschelijke lammetjes scheert, zonder dat ze schreeuwen.

De oude jood wendde dat geneesmiddel op zijn geld aan; zijne geldbeurs scheen de heete koorts te hebben,

zóó goed wist hij die in 't zweet te brengen. In één woord, de oude leende geld op alles, wat waarde had; 't liefst op landerijen en huizen.

Wat de Soldiners betref, die wisten daarvan niets, of wilden er niets van weten, welk laatste ik te meer geloof, omdat Abram de jood zijn handwerk voornamelijk met de landlieden uitoefende. Bij zijne medeburgers bleef hij »mijnheer Abram,» die elken sabbat in den tempel ging en zijnen bureu, zooveel 't ging en zoo het niet te veel invloed op zijne beurs had, hulp en bijstand verleende. De oude slimme jood was voor de stadlieden zoo zoet als zuivere honig, maar voor de boeren zoo bitter als alsem.

Daardoor kwam het dan ook, dat 's Woensdags, als 't groote marktdag was, Abrams huis door boerenwagens en paarden geheel was omsingeld, daar op zulk een dag steeds veel landlieden bij den oude kwamen, om zaken met hem af te doen, en dat er op het anders zoo stille marktplein veel gedruisch en beweging werd vernomen. De boeren gingen op de beide steenen banken zitten en kwamen eerst volgens de rij bij den jood in de kamer, zoodra zij door de oude Doortje, zijne dienstmeid, binnengeropen werden.

Deze dienstmeid, die bij den ouden jood veel te zeggen had, was een boerenmeisje van veertig jaar, die het huishouden waarnam en bestuurde, als ware zij de vrouw van den huize zelve. Zij was werkelijk zeer gehecht aan haren ouden joodschen heer, zoodat het door booze tongen geheel anders werd uitgelegd. Abrams levensgedrag was echter zóó fatsoenlijk en zijne geheele wijze van handelen zóó eerbaar, dat Doortje, die hem reeds sinds vele jaren getrouw diende, volkomen met recht zulk een gezag in huis uitoefende, zonder dat iemand er dadelijk iets kwaads bij behoeft te denken.

Oude, getrouwe dienstboden, die lang in hetzelfde huis wonen, worden altijd een weinig vrijpostiger jegens hunne gebieders, dan het eigenlijk behoort.

't Was juist op Woensdag vóór 't lieve Kerstfeest, toen, tot groote verbazing van Doortje, Martha de naaister, die ook bij de boeren op de bank voor het huis zat, haar verzocht, of zij mijnheer Abram niet zou kunnen spreken.

Martha Böhm was meê 't mooiste meisje in geheel Soldin.

— Wat zou die toch van mijnheer willen hebben? Ze moet het toch weten, dat mijnheer alleen maar met boeren te doen heeft. 't Meisje is jong en mooi. —

Dat waren Doortjes gedachten, toen zij den mond vertrok en bij Abram binnenkwam.

»Vóór de deur zit »mamsel Böhm,» zeide zij, »en verlangt u te spreken.»

Het woord »mamsel» was destijds nog mode bij ons; tegenwoordig heet allés »dame;» maar destijds, gelijk nog heden, was er een dubbele zin aan verbonden, en als iemand zeide: »mamsel,» met de behoorlijke uitdrukking moest zulks zooveel beteekenen als: »dat is ook niet veel bijzonders.»

»Wat wil zij van mij?» vroeg Abram. En terstond voegde hij er bij: »Laat ze maar binnenkomen.»

Martha werd binnengeleid; reeds op den drempel van het huis werd zij zoo rood als eene kers.

Doortje ging naar buiten.

»Wel!» zei Abram, »ge zijt immers de dochter van baas Böhm. Ge komt zeker voor de huur?»

»Ja, mijnheer Abram.»

»Nha! dan zal ik maar gauw de quitantie schrijven.»

»Neem 't mij niet kwalijk, mijnheer Abram, maar dat heeft nog tijd. Mijn vader heeft mij bij u gestuurd, en

laat u heel vriendelijk verzoeken, of gij nog een paar dagen geduld wilt hebben."

»Hm!" sprak Abram. — »Waarom is hij zelf niet gekomen?"

»Hij heeft een vracht tonnen af te leveren."

»Waarheen?" vroeg de jood.

»Naar Ludwigsruhe."

»En wanneer komt hij terug?"

»Morgen, mijnheer Abram."

»Nha, zeg hem dan, dat hij bij me moet komen. — Weet je wel, mijn kind," zei de oude Abram, terwijl hij haar tot de deur bracht, »dat je een allerliefst deerntje bent?"

Martha werd vuurrood en ging heen. In 't voorhuis stond Doortje en was, naar 't scheen, zeer verdiept in het poetsen van een paar schoenen van haar meester. »Goeden dag, Doortje," zeide Martha.

»Adjuus, mamsel," antwoordde Doortje.

TWEEDE HOOFDSTUK.

WAT ER OP DEN TEEROVEN VOORVIEL.

's Namiddags, te één uur, was baas Böhm weggere-den, om eene lading tonnen af te leveren.

Ludwigsruhe, dat anderhalf uur van Soldin verwijderd is, is eene kolonie, die aldaar rondom eene vroegere glasblazerij is ontstaan, en door de naburen wordt die plaats nog heden »de blazerij" genoemd. Hoewel nu het land in den omtrek in 't geheel niet zoo slecht is, heeft Ludwigsruhe toch slechts een zeer zandigen en onvruchtbaren grond.

Men vindt daar ook geen boerderijen, maar 't zijn alle armoedige kolonistenwoningen, waar de menschen slechts een karig bestaan vinden, of anders op den teeroven, de grootste en beste boerderij, en die toenmaals aan een zekeren Haase behoorde, gaan arbeiden.

Haase alléén had een huis, dat er min of meer als een heerenhuis uitzag; ik zeg opzettelijk: uitzag; want het was, wel beschouwd, niet veel beter dan de andere; en indien het tusschen de overige ellendige hutten, uit leem en hout vervaardigd, uitblonk, kon men zulks vergelijken met het gezegde, dat in 't land der blinden éénoog koning is. 't Geheele oude stroodak was met mos bedekt, dat hier echter niet eens zoo'n schoone groene kleur had, als anders wel op pannendaken het geval is. En wat de heg betref, waardoor de tuin en de achterplaats, naar de straatzijde heen, omringd was, die zag er ook zoo armzalig uit, dat het akelig was om te zien.

Op den hof wandelden een haan en kippen; maar de kippen zagen er treurig en mager uit, en als de haan kraaide, klonk het juist, alsof hij klagende zeggen wou: »Heere jeminé! Wat valt mij de tijd lang!» In een hoek op den hof stond een oude, gebroken mandewagen, waarop een droefgeestige kalkoensche haan zat, wiens bleeke kam ook scheen aan te duiden, dat hij 't hier niet al te best had. Twee melancholische duiven zaten op een plank van de duiventil, welker dak hier en daar groote gaten vertoonde.

Uit de openstaande staldeur keek een oud paard naar buiten; het scheen zich bezeerd te hebben, want het had een linnen verband om den éenen poot, en behalve dat, moest het zware vermoeienissen hebben uitstaan; de ééne zijde van het arme dier was door het tuig geheel afgeschaafd en van haren beroofd. Als kameraad

had het een jongen, maar veel gebruikten ezel, den eenigen, dien men in den omtrek vond, en die zulke droefgeestige, flauwe oogen in den kop had, als menschen, die hun leven lang een bril gedragen hebben.

Böhm had op den weg van Soldin naar Ludwigsruhe, tot tijdkorting, allerlei lustige liedjes geneuried; maar hij hield daarmede eensklaps op, toen hij de heide van Wildwäse afkwam en zóó dichtbij, dat hij het keffen van een hond zou hebben kunnen hooren, den teeroven van Ludwigsruhe voor zich zag. Uit den schoorsteen steeg de rook vroolijk ten hemel, een bewijs, dat er op den haard gekookt werd. Waarschijnlijk was vrouw Haase bezig met de koffie, want het was juist drie uur, toen de kuiper met zijn wagen uit het boschje kwam.

Er was eene reden voor, dat hij zoo op ééns stil werd, nu hij den teeroven zag, daar allerlei sombere gedachten bij hem opkwamen. Zeer oude lieden op de glasblazerij, — zóó werd er verteld, — zeiden, dat op den teeroven, vele jaren geleden, eens een vreeselijke moord was gepleegd. Die moord, — of het nu waarheid was of niet, want niemand weet meer den naam, noch van den moordenaar, noch van den vermoorde, — werd hier, zegt men, begaan, eer de glasblazerij opgericht werd. Bijgeloovige lieden beweerden nu, dat op den grond, waar een moord was gepleegd, niets kon gedijen, noch mensch, noch dier, noch boom, noch koren.

Om die reden hield de kuiper dan ook op met zingen en fluiten, zoodra hij den teeroven zag, en reed zachtjes met zijn wagen de stille hofsteê op, waar bij zijne aankomst de kippen en de haan schuw opvlogen en niet weinig verschrikten, dat iemand hen hier in hun gemakkelijk, lui leven kwam storen. Zelfs de oude kalkoensche haan sloeg met zijne vlerken ten teeken

zijner verwondering, doch hij achtte het niet de moeite waard, op eene andere wijze zijne verbazing te kennen te geven.

De kuiper hield op den hof bij den put stil, sprong van zijn wagen, bracht zijn paard bij den waterbak en begaf zich vervolgens naar het huis. Hij trad de eerste kamer binnen, waar aan den muur de afbeeldsels hingen van den ouden dapperen Pruisischen koning Frederik Wilhelm III, van de edele, schoone Koningin Louise, van den »ouden Frits" en van »vader Blücher." Aan den anderen kant hingen jachtgeweren, een piek en een sabel, die de vader van den tegenwoordigen eigenaar, als landstorm-man, anno 13, gedragen had, toen de Pruisen allen, man voor man, tot zelfs de oudste boeren toe, tegen Bonaparte te velde trokken.

Rondom langs de muren liep eene breede plank, gelijk zulks bij de boeren gebruikelijk is, en waarop men allerlei schotels en borden zag; daaronder ook een half dozijn tinnen schotels; de andere waren echter niet enkel porseleinen borden, maar ook vele van aardewerk, die fraai bruin verglaasd en met mooie vogeltjes en bloemen beschilderd waren, figuren evenwel, die men tevergeefs in alle werken over de natuurlijke geschiedenis zou zoeken, en die de een of ander geniale pottenbakker had bedacht en uitgevonden. Op één van deze schotels zag men een haan, die met zeven verschillende kleuren pronkte, een echt meesterstuk van pottenbakkers-schilderkunst.

Ter linkerzijde van de kamerdeur stond een ledikant, dat gerust een vier-mansledikant kon heeten, zóó breed was het. De bedden waren daarin zoo hoog op elkaâr gestapeld, dat iedereen begrijpen kon, dat hij hier met behulp van een ladder moest inklimmen; 't zou dus werkelijk haast wel te gelooven zijn, dat Zijne Majesteit Koning

David zaliger, met vier paarden zijn ledikant inreed. 't Was een echt Neumarksch boerenledikant; dat wil zeggen, met nette witte gordijnen, zooals zulks in vroegere tijden mode was.

Op de hockkast blonk en schitterde het gereedschap van rood en geel koper, en wel, niet ver van den schoorsteen, die zich dicht bij de kachel bevond en ongeveer drie voet boven den grond was.

De kamer had een houten vloer, wat destijds op 't land nog eene zeldzaamheid was.

Doch op den teeroven had de haard, het geweer, de piek, de sabel, de portretten, 't gereedschap, in één woord alles, alles zonder uitzondering den tand des tijds gevoeld; want men zag overal builen, roestvlekken en scheuren, en over vele zaken hadden de spinnen haar weefsel gespreid. De vensterruiten hadden een groenachtig rooden weêrschijn en waren zeker ook in langen tijd niet gewasschen, en als men er door heen zag, was 't alsof het buiten regende.

Böhm, die haastig binnenkwam, hield eensklaps stil, toen hij vrouw Haase voor eene wieg zag staan, waarin een klein kind lag van verwonderlijke schoonheid. Zijne groote korenblauwe oogen gaven het een voorkomen, gelijk sommige gezichten hebben, die wij op Egyptische platen zien. Twee rozeroode plekken op de wangen versmolten harmonisch in eene flauw gele kleur. 't Kindje had eene witte muts op, wat de geelachtige kleur van zijn lief gezichtje nog meer deed uitkomen.

Op het hoofdje van het kind stond die kluchtige muts heel zwaarmoedig en verjaagde elke vroolijke gedachte.

»Spreek eens tegen me, mijn engeltje,» zeide de moeder. Maar het kind was even stom als de groote slaapmuts, die het op het hoofd had; met ieder oogenblik

scheen het, alsof zijne groote oogen zich verlengden, zijn blik nam eene uitdrukking aan, die zich voor woorden niet laat beschrijven. 't Scheen door de muren, door de wolken te kunnen heenzien; zijn klein lichaam was nog op aarde, maar zijne ziel scheen reeds ten hemel op te varen.

»Vrouw Haase!» sprak Böhm, door den hierboven beschreven aanblik ten diepste ontroerd.

De vrouw beefde bij het hooren eener menschelike stem.

»Is dat kindje ziek?» vroeg de kuiper.

»Och ja, heel erg ziek, — dat arme engeltje!»

En in 't zelfde oogenblik bukt zij zich neer, om het kind een kus te geven; ach! de arme moeder verlangde zoo naar een kus van haren lieveling.

»Wat scheelt er aan?» vroeg Böhm.

»Wie kan 't weten?» hernam zij. »'t Is op zijn best acht dagen geleden, toen liep hij nog vroolijk rond, als een goudhaantje, en 't was een waar plezier, 't allerliefste kind zóó te zien. Daarop werd hij op ééns treurig, mager en wou niets meer eten.

»Dat kan geen kwaad, vrouw Haase,» sprak Böhm; »'t kind is aan 't groeien. Alle kinderen op die jaren zijn zóó.»

De moeder schudde ongeloovig het hoofd. »O neen!» zeide zij, »kijk maar eens naar zijn bleek, lief bekje; vóór drie dagen waren zijn lippen nog zoo rood als aardbeien. Dokter Buttmann te Vietze heeft ook gezegd, dat hij er denkelyk niet van opkomen zal. Hij zei zelf, dat hier met medicijnen niets te doen was, als onze Lieve Heer niet helpen wou. Ach! en wat heb ik dat kind lief! 't Is ons laatste! En dan zijn arme vader, als gij hem ziet! Hij verteert haast van zielsverdriet. Hij kan het kind niet zoo zien lijden, en is van hartzeer naar 't veld geloopen.»

»Nu, men moet altijd nog hopen,» zeide Böhm. »Waartoe dient het, zóó bitter bekommerd te wezen? Ik heb al erger zieke kinderen gezien, en die toch weêr op de been gekomen zijn.»

Het kind maakte eene beweging in bed.

»Lig je niet goed, mijn hartje?» vroeg vrouw Haase, en zij liep schielijk naar haar bed om een kussen te halen en het onder het hoofd van den kleinen zieke te leggen. »Kijk maar eens,» zeide zij, terwijl zij het kind terdeeg legde, »hoe mager zijne armpjes zijn, — 't is alles vel over been; 'k zou er mij dood over kunnen schreien; — hij spreekt niet meer; hij eet niet meer, hij had me anders zoo lief, en vandaag kijkt hij me in 't geheel niet meer aan, laat staan, dat hij me een kus geeft.»

»Buiten schijnt de zon zoo warm, vrouw Haase; ge moest het venster eens opendoen,» zeide de kuiper.

En daar de moeder de oogen op haar kind gericht hield en niet antwoordde, ging Böhm zelf naar 't venster, en de zon, die geweigerd had door de doffe, bestovene ruiten te schijnen, haastte zich thans haar hemelsch licht in de kamer te verspreiden, en 't scheen, alsof de kleine zieke hare weldadige warmte gevoelde.

»Dat was goed van u bedacht, lieve Böhm,» zeide de moeder, »dat doet het kind goed.»

»Ziet ge wel, moedertje, ge moet bij kinderen nooit zoo treurig wezen, dat begrijpt het lieve kleine volkje recht goed. Probeer 't eens, hem een beetje tijdverdrijf te bezorgen; zoo ge hen al te erg, als ziek laat liggen, dan zijn ze verloren; ik, voor mijn part, weet dit uit eigen ondervinding. Ik heb zeven kinderen gehad, maar als ze ziek waren, heb ik allerlei grappen voor hen vertoond, om ze maar eens te doen lachen. 't Is daarmee net als met kiespijn; als ge ze vergeten

kunt, verdwijnt die ook; — heeft hij geen speelgoed?"

»Och, daar mankeert het niet aan.»

»Wel, haal dan eens wat, en leg het op zijn bedje.»

Vrouw Haase ging naar de kast en kwam terug met een kleinen hond, een hansworst en eene fluit. De kuiper wilde het hondje laten blaffen, maar 't kind bleef bij het zien van het speelgoed stil en ernstig. Lag het nu aan de heesche stem van den hond, — er was een scheur in den kleinen blaasbalg van onderen gekomen, — of aan iets anders, de proefneming van den kuiper gelukte niet. Wat den hansworst betreft, die had nooit de eigenschap bezeten, eenig levensteeken te geven, ofschoon hij een persoon met hoogroode wangen was en een gezicht had, waarop even zooveel onschuld als domheid te lezen was. De fluit zette de kuiper aan de lippen en blies er uit alle menschelijke macht in, zonder dat er een toon uitkwam; die was en bleef verstopt.

»'t Speelgoed heeft al erg moeten lijden,» zei baas Böhm, die zich in stilte knorrig maakte, dat hij zijn middel niet goed toepassen kon. »Ik geef er geen zier voor; hebt gij niets anders?"

»Neen,» antwoordde de vrouw.

»Nu, het komt er niet op aan, moedertje; probeer hem dan op eene andere manier op te vroolijken; — 'k zou zeggen, zing hem eens wat vóór.»

»Zou dat goed zijn?" vroeg zij.

»Ja, ja!"

En nu zong de arme moeder heel langzaam met bevende stem het volgende wiegelied:

Slaap, slaap, mijn kind! er komt een tijd,
 (Voor u, 't is waar, nog in 't verschiet,)
 Dat, als een mensch naar rust verlangt,
 De zoete slaap zijn bed ontvliedt.

Drie engeltjes staan om u heen,
 En kijken u zoo vriend'lijk aan,
 U steeds nabij, bij dag en nacht,
 Bij vreugdelach en smartetraan.

Kom, zweve een lach om uwen mond,
 't Kan later, och! zoo moeilijk zijn,
 Den mond te plooiën tot een lach:
 Er is veel zorg en leed en pijn.

De kleine zieke sprak niet, maar hij deed zijn mondje open, gelijk iemand, die met groote oplettendheid luistert. Toen zijne moeder het derde couplet geëindigd had, wischte zij met haar boezelaar hare tranen af.

»Ge zingt het zoo treurig,» sprak Böhm in zijne eenvoudigheid; »ge moet het vroolijker zingen; anders is 't beter, dat gij hem niets voorzingt.»

En de brave man ging van de theorie tot de praktijk over, zooals de geleerden zeggen, en terwijl hij beproefde zijne zware stem te verzachten, zong hij het vierde en vijfde couplet:

Ook gij reeds zijt vaak droef gestemd,
 En voelt uw hartje moed'loos slaan;
 Vaak hebt gij angst en lijden reeds,
 En roert uw boterham niet aan.

Maar slaap, mijn kind! er komt een tijd,
 (Voor u dan toch nog in 't verschiet,)
 Dat, als een mensch naar rust verlangt,
 De zoete slaap zijn bed ontvliedt.

Doch, hoewel Böhm zich moeite gaf om zachtjes te zingen, klonk toch zijne stem zóó zwaar, dat Haase, die in dit oogenblik van 't veld naar huis kwam, op den hof bleef staan, vol verwondering zulk een vroolijk gezang in zijn huis te hooren, waarin het, toen hij 't verliet, zoo stil en treurig was.

De teerbrander kwam binnen en zag met een droevigen blik naar zijn kind, dat met de oogen pinkte, alsof het door het krachtige zingen van den kuiper daartoe genoodzaakt werd.

»Wel, moeder,» sprak hij, »hoe gaat het met het kind?» — »'k Weet het niet,» antwoordde zijne vrouw, »'t kijkt mij zoo verschrikt aan.»

»Goeden dag, Haase,» zeide de kuiper, die in zijn gezang gestoord was, »ik heb u de tonnen gebracht.»

Haase was een boer van een stevig, flink voorkomen, lang, en breed in de schouders. 't Landleven had hem die bestendige gezondheid medegedeeld, welke de voornaamste rijkdom van den boer is. Maar op zijn aangezicht lag een diepe kommer verspreid, en zijn haar was grijs.

Hij droeg een gewonen kiel, van eene stof, zoo als in 't graafschap Brandenburg de boerinnen die half uit wol, half uit katoen weven, welk weefsel zij dan laten verven, en dat meestal blauw, maar somtijds ook groen gekleurd wordt. Zulke kielen zijn dáár algemeen in gebruik.

Bij zijne bureu ging hij door voor een achterhoudend man, die met niemand bijzonder vriendschappelijk verkeerde. Velen oordeelden naar zijn uiterlijk zóó over hem, gelijk zulks nu eenmaal in de wereld de gewoonte is; om het vroegere leven van een mensch, om zijn vroeger ongeluk en zijn leed bekommert zich niemand; allen beoordeelen hem juist zóó, als zij hem door hun grijzen, zwarten, blauwen of groenen bril zien.

En toch was Haase goed en zeer gediensig en hulpvaardig; hij had zijne vrouw lief, gelijk men die gene lief geeft, die ons trouw vergezelt op de doornige levensbaan; hij beminde zijn kind, gelijk men het onschuldige wezen bemint, dat bestemd is, éénmaal een dergelijk leven te leiden, als wij zelve; maar buiten den kring van zijn huisgezin was de arme man treurig. Ongelukkigerwijze voor hem was hij verstandiger, dan vele anderen van zijns gelijken, en dan anders doorgaans de boeren zijn; maar bij al zijn verstand, was hem nog nooit iets gelukt.

Haase had den teeroven goedkoop gekocht, maar in werkelijkheid was het toch de slechtste en duurste handel, dien hij ooit had kunnen sluiten. Toen hij er een paar maanden gevestigd was en eens berekende, wat hij wel zou moeten hebben, om alle reparaties te maken en de slecht behandelde velden behoorlijk te bemesten, ten einde ze een middelmatigen oogst te doen opbrengen, verzonk hij geheel in treurigheid en moedeloosheid, daar hij niet rijk genoeg was, om al die uitgaven te bestrijden.

Hij liet de muren vervallen, kocht mest, doch bracht zóó weinig op den grond, dat het nog beter geweest zou zijn, er niets op te brengen. In plaats van moed te vatten, deelde hij aan zijne vrouw al zijne misslagen mede en maakte daardoor ook haar moedeloos. En ach! dat is vaak de meest aanstekende ziekte. De arme vrouw kwelde hoofd en hart met gedachten over de mededeelingen van haren man. Hun beiden scheen de toekomst donker en vol onheil, en beiden brachten menigen nacht slapeloos door en vroegen elkander: »Hoe zal 't later met ons nog gaan?» zonder er aan te denken, om met geweld dezen wortel der moedeloosheid uit te rukken, die, helaas! maar al te

spoedig den menschelijken geest nederdrukt en verstoort.

Eindelijk zocht ook Haase het huis van den ouden Abram op. Dat was het einde van het lied. Zijne hofstede werd met hypotheeken belast; een slecht zaad, dat meestal processen en executiën doet oogsten.

Het zieke kind liet plotseling een langen zucht hooren; de moeder dacht, dat het de laatste was, en viel wanhopend op hare knieën.

»O, goede God!» riep zij uit, »ons kind is dood!»

»Neen,» zeide Böhm; »t zucht maar. Moed gehouden; ik geloof stellig, dat het kind weër zal opkomen.»

»Ach!» zei de teerbrander, »is 't niet smartelijk, ons lief kind in zóó'n toestand te zien? Liever wou ik nog, dat het dood was, dan dat ik het zóó langzaam moet zien wegwijnen.»

»Dat is goddeloos gesproken, Haase!» hernam de kuiper; »moeten wij hier in de wereld niet alles met geduld dragen? De mensch mag nooit wanhopen; want anders blijft hem niets meer over dan maar in 't water te springen.»

»Gij weet niet, wat ik lijd,» zeide Haase.

»Hm!» antwoorde Böhm, »ik heb zeven kinderen gehad; 't jongste was laatst ziek en 't zag er uit als de dood, erger dan uw kind; de dokter had het opgegeven; dat doen ze tegenwoordig allen, en ze hebben er eene goede reden voor. Wordt de zieke weër beter, dan denkt geen mensch meer aan, hetgeen zij gezegd hebben, terwijl het, als zij beloofden den zieke te redden en hij stierf dan, een dubbel harde slag zou wezen, omdat men er niet op voorbereid was. Mijn jongste lag dus, zooals ik zei, laatst ook zoo doodziek, en werd met iederen dag zwakker en zwak-

ker. Wat mij betreft, ik moet werken, of ik gezond ben of niet; ik heb mijn huisgezin, dat op mijne verdiensten wacht. 's Morgens ging ik op werk uit, maar ach! goede God! wat viel het mij zwaar een hamer op te tillen! Bij iederen slag moest ik opnieuw moed vatten. Ik voelde het, dat mijne krachten met die van mijn kind mij verlieten. Op zekeren morgen hoorde ik, dat de crisis was gekomen, — wat weet ik het! — dat het lieve kind ijelde; en 'k geef er u mijn woord op, ik was in denzelfden toestand; ik sloeg op de hoe-pels van mijne tonnen rechts en links. 's Avonds ging ik naar huis om met mijn gezin te eten, — ons kind was gezond! Och! wat was dat eene vreugde in huis! Mijne vrouw was buiten zich zelve van blijdschap en riep mij al te gemoet: »Zie je, vader, daar is 't beste bewijs, dat de goede God ons verhoord heeft. 'k Heb Hem den heelen nacht door gebeden, om dat lieve kind te mogen behouden, en Hij heeft mijne bede vervuld!»

»Ge zijt een braaf man, baas Böhm!» zeide Haase. »Mijn hart is zoo bezwaard, dat ik, zoo waar ik leef, geheel heb vergeten, dat er een God in den hemel is.»

De moeder viel bij de wieg op de knieën en wilde geen oogenblik het handje van haar kind loslaten, dat zij met hare beide handen vasthield. De kuiper en Haase vouwden eerbiedig de hunne, en gedurende een kwartier vereenigden deze drie vrome en eenvoudige zielen zich in het gebed.

't Kind sloeg een laatsten blik op de drie hoofden, die aandachtig ter aarde gebogen waren; daarop liet het een langen afscheidszucht hooren.

»Ach!» riep vrouw Haase uit, en zij sprong overeind, alsof een adder haar gebeten had, »zijn handje is ijskoud.»

Haase ging schielijk naar de wieg. »'t Is dood!» zeide hij op doffen toon.

De vrouw viel in den leuningstoel neder, die bij de kachel stond, en zat daar, zonder beweging, als een steen.

»Haase,” sprak Böhm, om den vader aan zijne smart te ontrukken, »uwe vrouw is bewusteloos. Haal gauw wat water. Dat is heel gevaarlijk; ’t zou duizendmaal beter wezen, dat zij uitschreide.”

De teerbrander liep in de kamer rond, zonder te vinden wat hij zocht. Hij zocht eigenlijk niet, want de dood van zijn kind had ook hem half van zijn bewustzijn beroofd.

»Hm, hm!” zeide Böhm, die de verwarring bemerkte, waarin Haase zich bevond, »haal me toch wat water.”

»k Wou,” antwoordde Haase, »dat ik ook dood was.”

»Och, lieve vriend, zoo iets moogt ge niet zeggen. Zijt ge dan geen man?” sprak de kuiper. »Kom hier bij je vrouw; ’t wordt zachtjes aan al een beetje beter met haar. Help mij haar troosten; vrouwlui zijn zwak van hart.”

De vrouw sloeg de oogen op. Haar eerste blik viel op de wieg; met één sprong was zij er bij; ’t scheen haar toe, dat ze uit een akeligen droom ontwaakte; doch zij zag al te schielijk, dat ze niet droomde.

»Och!” gilde zij uit op hartverscheurenden toon, »mijn kind! mijn kind!”

Daar stroomden haar eensklaps de tranen uit de oogen, en in de kamer hoorde men slechts hare roerende klaagtonen. Tranen zijn aanstekelijk: Haase schreide als een kind. Vrouw en man zaten daar neêr, het hoofd in de handen. De kuiper eerbiedigde hunne grievende smart en dacht er niet aan, hunne tranen door vergeefsche woorden te storen.

Maar hij ging naar de wieg en dekte het doode engelje met een laken toe, opdat de moeder, als zij

de oogen opsloeg, niet nogmaals dit bleeke, levenlooze gezichtje zou zien. De arme ouders brachten zóó twee uren in sprakelooze smart door. Bij den man keerde het bewustzijn 't eerst terug.

»Baas Böhm!» zeide hij, »'t zal wel tijd wezen, dat ge gaat slapen; wat ons betreft, wij willen van nacht bij het lijkje waken.»

De kuiper vond dezen wensch zoo natuurlijk, dat hij naar de andere kamer ging, nadat hij vooraf getracht had Haase moed in te spreken.

Böhm legde zich te bed in eene treurige stemming, terwijl hij over het ongeluk nadacht, dat Haase en zijne vrouw had getroffen. Toen echter de duisternis de aarde bedekt had, viel hij in slaap, maar 't was een onrustige slaap; hij zag in den droom zijne vrouw en kinderen, die hij in de beste gezondheid verlaten had, terwijl hier, bij Haase, de dood zijn intrek had genomen. Eensklaps sprong hij verschrikt op; het kwam hem voor, alsof hij in de diepe stilte van het huis, waarin heden de dood een offer geëischt had, het rollen van een wagen hoorde. »Ik heb zeker gedroomd,» zei de kuiper bij zich zelve, en wederom sloot hij de oogen en beproefde weêr in te slapen. Maar hoewel zijne oogen gesloten waren, werden ze plotseling door een helderen lichtglans getroffen. Onwillekeurig bedekte hij zijne oogen met de hand, en 't werd weder donker. Terwijl hij zóó in eene halve sluimering lag en zijne hand liet neêrglijden, werd hij opnieuw door een lichtgloed verblind, die hem ditmaal volkomen deed ontwaken.

»Wat is dat?» zeide hij, schielijk uit zijn bed springende. »Waar komt die gloed vandaan?»

En in hetzelfde oogenblik rukte hij het venster open,

waardoor aanstonds een dikke damp en rook in de kamer drong.

»Brand! brand!» riep hij luidkeels en greep in aller ijl naar zijne kleëren, »brand! brand!»

De vreeselijke kreet, die in eene seconde eene geheele stad met schrik doet ontwaken, en die inzonderheid dáár zoo akelig is om aan te hooren, waar de grootste rust heerscht, bleef hier zonder antwoord. Met geweld rukte Böhm de deur open, zoodat het slot er afsprong, ging in den gang en riep hier bij herhaling: »Brand!» Hij moest de kamer doorgaan, waar het lijkje lag. Hier brandde geen licht, maar de brand liet reeds zijne eerste bloedige stralen er op vallen.

De kuiper zag, dat de arme moeder op de knieën lag vóór de wieg, waarin zich haar geliefd engeltje bevond. Hij meende in 't eerst, dat zij dood was; noch de vuurgloed, noch zijn noodkreet had haar doen ontwaken.

»Moeder!» riep hij, terwijl hij naar haar toe liep en haar bij den arm greep.

»Laat mij met rust,» zei de arme vrouw, alsof zij uit een droom ontwaakte.

»'t Huis staat in brand! Red u!» ging Böhm voort. Hij maakte de deur van de andere kamer open, waar het vuur reeds binnengedrongen was.

»Waar is uw man?» vroeg de kuiper.

»Ik weet het niet,» gaf vrouw Haase hem ten antwoord.

»Gauw! gauw! Sta toch op en zoek u te redden!»

Böhm, die van de arme, diepbedroefde vrouw geen antwoord kreeg, liep den hof op. Het vuur kwam van het dak, dat in lichtelaaie vlam stond, en aan redding scheen niet meer te denken. Maar niet alleen het huis, ook de schuur en de stal stonden in brand. Of de wind de vonken van het huis daarheen had overgevoerd? Wie zou 't kunnen zeggen?

Op eens werden de door den rook halfverstikte beesten wakker en deden een jammerlijk gehuil en gebrul hooren. De kuiper ijldde naar de staldeur, die reeds door de vlammen was aangetast, en rukte die open; de vonken vielen van boven af op den armen ezels neder, die vreeselijk balkte. Het zieke paard had zich in een hoek van den stal zoeken te redden en kermde jammerlijk. Ofschoon Böhm nu wel wenschte de dieren te kunnen redden, moest hij toch haastig terugkeeren; zóózeer was de brand en de rook reeds in den stal doorgedrongen. Hij haalde zijn mes uit den zak en sneed den halster van den ezels door; maar nauwelijks gevoelde het dier zich vrij, of het stooft in den hoek, waar het paard stond, en nu hieven beiden een vereenigd en akelig gehuil aan. Voor baas Böhm was 't onmogelijk, naar den hoek door te dringen, te meer daar het hem bekend was, dat dieren uit een brandenden stal meestal niet zijn weg te krijgen.

Hij ijldde dus terug naar het huis, toen de duiventil, die van binnen brandde, voor zijne voeten nederstortte. De brand, die tot dusverre geheimzinnig, gelijk een dief, trachtte door te dringen, bleek weldra, toen hij zeker van zijne slachtoffers was, hevig en geweldig te zijn. De vlammen sloegen zegevierend uit de neêrstortende duiventil omhoog en verdeelden zich, zoodat enkele ten hemel stegen en de andere naar de daken der naburige huizen oversloegen. Het huis stond geheel in vlam, en er was geen minuut te verliezen. In een ondeelbaar oogenblik was de kuiper derhalve weder bij de ongelukkige vrouw, die hij nog altijd bij het lijkje van haar kind vond.

In de eerste kamer heerschte reeds eene verstikkende hitte.

„Red u! Red u!” riep Böhm haar toe. En te ge-

lijker tijd rukte hij het venster open, dat gelukkig op den weg uitzag.

»Laat mij bij mijn kind sterven!» zèide vrouw Haase.

»Schielijk het venster uit!» riep de kuiper. »Er is geen tijd te verliezen!»

»Ach! mijn kind, mijn eenig kind!» riep de moeder uit, en zij wierp zich snikkende op het lijkje neder.

»Nu, verbranden zal het niet!» riep de kuiper en beproefde het laatste middel om de ongelukkige vrouw te redden.

Hij nam het lijkje van het kind in zijne armen, sprong het venster uit, en, gelijk hij vermoed had, gebeurde het: in één oogenblik volgde de moeder hem na.

»Ga hier zitten,» sprak hij en geleidde haar een eind weegs van het goed af. »Ik wil redden, wat nog te redden is.»

Daarop keerde de brave man naar 't brandende huis terug en wierp alles het venster uit, wat hij in de handen kreeg. Terwijl hij zóó met onvergelykelijken moed werkzaam was, waren de andere kolonisten wakker geworden en ijlden naar den teeroven, werwaarts de vuurgloed hen geleidde.

Hunne hulp was evenwel tevergeefs, de brand had alles reeds overmeesterd. Eenig huisraad en keukengereedschap was alles, wat Böhm redden kon en wat hij op het gras geworpen had; 't werd daarna hoog tijd om op zijne eigene redding bedacht te zijn.

In 't volgende oogenblik stonden de lieden om hem heen; zij zagen met leedwezen, hoezeer de brand in hevigheid toenam, en vroegen hem, hoe die ontstaan was.

»Ellendig volk!» zei hij, »zou 't niet beter wezen, dat jelui, in plaats van hier te staan kijken, mij hielpt, om het huisraad en 't keukengereedschap verder op te brengen, omdat het anders ook nog verbrandt?»

De boeren, aldus door den kuiper terechtgezet, wilden juist beginnen hem te gehoorzamen, toen eensklaps een geheel zwarte man met verbrande kleëren uit het venster sprong, waardoor Böhm zich gered had, en op het gras nederstortte.

»Heidaar!» riep de kuiper, »waar komt die vandaan?»

En hij bukte om den man te hulp te komen.

»Mijn God!» zeide hij, »dat is zoo waar Haase! — Draagt hem naar het eerste huis het beste, en zorgt voor hem, — hij is buiten kennis.»

Twee boeren namen hem bij het hoofd en de beenen en droegen hem naar het naastbijzijnde huis. Böhm volgde hen.

»Hebt ge hem het huis zien ingaan?» vroeg hij aan de boeren. »Ik heb hem bij 't begin van den brand overal gezocht, maar ik kon hem nergens vinden; zijn vrouw waakte alléén bij het doode kind.»

Toen zij bij Haase alle mogelijke zorg aanwendden, die zijn toestand vereischte, herinnerde zich de kuiper, die te midden van al de verwarring bijna bedwelmd werd, dat hij vrouw Haase op de weide had achtergelaten.

Hij verzocht de boeren, dat zij toch vooral goed voor Haase zouden zorgen, en ging heen om de beklagenswaardige moeder te zoeken. Zijne ontsteltenis was echter groot, toen hij haar niet meer vond. Hij zocht overal en meende, dat hij een verkeerden weg had ingeslagen, maar van de teerbrandersvrouw was nergens een spoor te ontdekken. Hij riep haar met luider stem; het vuur alléén met zijn gekraak en geknetter antwoordde hem.

De kuiper liep naar het brandende huis, van 't welk intusschen de ééne muur na den anderen instortte, waarna nieuwe machtige stof- en rookwolken ten hemel opstegen. Een vreeselijk vermoeden kwam plotseling

bij hem op; hij dacht, dat de ongelukkige moeder zich wellicht met het lijkje, van haar kind in de vlammen gestort kon hebben, terwijl hij voor haren armen man zorgde. Vol onrust en vrees, dat zijn vermoeden waarheid kon wezen, ging hij terug naar het huis, waarin men Haase gebracht had.

Haase was weder tot bezinning gekomen, en nauwelijks zag hij den kuiper, toen hij uitriep:

»Mijne vrouw! Waar is mijne vrouw?»

Böhm keerde treurig het hoofd van hem af, bij welke beweging de arme man zijn ongeluk begreep en opnieuw bewusteloos werd. De kuiper bleef bij het bed zitten en luisterde en lette op het geringste teeken, dat op het aangezicht van den geruïneerden teerbrander zichtbaar werd. Het duurde niet lang, of hij begon te ijlen.

Een boer kwam binnen en deelde den kuiper mede, dat zij niet vèr van den teeroven een wagen met tonnen en een paard gevonden hadden.

»Hm!» sprak Böhm, »ik dacht, dat beide verbrand waren. Hoe is dat toch mogelijk? Gisteravond, toen ik naar bed ben gegaan, stond mijn wagen met mijn paard onder het afdak op den hof?»

De boer schudde het hoofd, als een teeken, dat hij het raadsel niet vermocht op te lossen.

»'t Is mij zóó des te liever,» zeide Böhm; »ik kan nu den armen teerbrander meê naar mijn huis nemen, — in de stad kan hij beter hulp van den dokter krijgen dan hier. Heidaar, mannen! helpt mij om den armen man naar mijn wagen te brengen!»

Haase werd in een paardedeken gewikkeld; de tonnen schikte men zoo, dat er voor den zieke ruimte genoeg was om te liggen, en de kuiper keerde terug naar Soldin, doch niet zoo vergenoegd en gelukkig, als hij den vorigen middag vandaar weggereden was.

DERDE HOOFDSTUK.

DE OUDE ABRAM LAAT ZIJNE TANDEN ZIEN.

»Vrouw,” sprak Böhm, toen hij te huis kwam, span het paard uit en help me dan, om den armen teerbrander van den wagen te tillen en in huis te dragen.”

Bij 't vernemen van Böhm's stem, kwam een geheele troep kinderen het huis uitloopen, en allen riepen vroolijk:

»Dag, vader lief! hebt ge ons wat meêgebracht?”

»Stil, kinders!” zeide Böhm, »op den wagen ligt een zieke man.”

De buren, mannen zoowel als vrouwen, die bij mooi weder het liefst vóór de huisdeur zitten te werken, haastten zich, om bij den wagen te komen; deels uit nieuwsgierigheid, deels uit medelijden. Zij hielpen Böhm om den teerbrander in huis te dragen en bestormden hem van alle kanten met vragen.

»Hm!” antwoordde de kuiper, »'t is Haase, de teerbrander van de blazerij te Ludwigsruhe; zijne hofsteê is van nacht afgebrand.”

»Zóó wat moest wel gebeuren den eenen of anderen tijd,” zeide eene oude, bijgeloovige vrouw.

»Mij zouden ze duizend daalders kunnen geven,” voegde een ander er bij, »maar op den teeroven in Ludwigsruhe zou 'k niet willen wonen.”

»En zijne vrouw?” begon verder eene nieuwsgierige te vragen.

»Wat van haar geworden is, weet geen mensch,” zei de kuiper.

»Hadden ze niet een kleinen vlaskop, dien ze verleden jaar met de kermis bij zich hadden?»

»Hij is gisteren gestorven,» antwoordde baas Böhm.

»Wel, wel! Wat hebben die arme menschen onzen Lieven Heer gedaan, dat Hij hen zoo zwaar bezoekt?» sprak een vierde. »Dat is immers nog erger dan de pest. Heere jeminé! wat moet die arme man uitgestaan hebben!»

»Nu, ik wil eens gauw naar den dokter loopen,» zeide Böhm. »Zeg eens, vrouw! is onze Martha nog niet van jufvrouw Moor terug?»

»Neen, nog niet,» antwoordde de kuipersvrouw; »maar, eer ik 't vergeet, ze heeft mij opgedragen, dat ik je toch vooral zeggen zou, dat de oude Abram je spreken wil, zoodra je tehuis zoudt wezen.»

»Ja, ja,» sprak hij. »Ik wil eerst naar den dokter gaan; jij kunt hem dan zeggen, wat den ongelukkigen Haase overkomen is, dat hij weet wat hij moet voor-schrijven.»

Böhm kuste zijne kinderen, die om hem rondsprongen en aan zijn jas trokken, en daarna zocht hij den dokter op en sloeg vervolgens den weg in naar het huis van den ouden Abram.

»Wees niet boos op mij, mijnheer Abram,» zeide hij, terwijl hij binnenkwam, »dat ik u de huur nog niet breng, maar gij weet zeker wel, wat er gebeurd is.»

»As ik weet van niks,» antwoordde de jood.

Böhm vertelde hem thans, tot in de kleinste bijzonderheden toe, alles, wat sedert gisteren op den teeroven in Ludwigsruhe had plaats gehad.

»k Had er stellig op gerekend, met het geld voor mijne tonnen terug te komen; maar gij zult wel inzien, mijnheer Abram, dat ik mijn geld niet van dien ongelukkigen man kan vorderen, wiens kind gestorven is

en wiens vrouw misschien in 't brandende huis is omgekomen. Voor mij is 't nog een geluk, dat mijne tonnen niet verbrand zijn. Ik zal mijn best doen ze te verkoopen, al is 't onder de waarde, — want het is voor mij gevonden geld, daar ze ook meê hadden kunnen verbranden.”

De oude jood hoorde alles bedaard aan en scheen door het treurige lot van den teerbrander niet bijzonder getroffen te wezen.

»Hm!” zeide hij, »dat is een geruwineerd man, — as hij me vheel geld schildig is.”

»Werkelijk?” vroeg Böhm.

»Nha, dat doet er niks toe, baas Böhm; as gij de huur mhot bethalen. Dat is niet veul, een onnoozele vijfthig daalders in 't jaar.”

»Voor u, mijnheer Abram, ja! voor u is 't eene kleinigheid, maar een arm, hoewel eerlijk, man heeft niet dagelijks vijftig daalders in zijn zak.”

»Jijst daarom,” zei de oude Abram, »heb ik zoo stellig gerekend op je eer en je prompte bethaling, dat ik mijn huis aan geen ander verhuurd heb, hoewel ze me thien daalders meer geboden hebben. Waarachtig, ge hebt het huis al te goedkoop, en daarvoor moest gij mij dankbaar wezen en bethalen de huur heel akkerat. In plaats daarvan komt ge nou en verlangt ge van mij, dat ik zal wachten; as het dan nog beter zou wezen, dat ik het huis leêg liet staan.”

»Heb ik u niet altijd op mijn tijd de huur betaald, mijnheer Abram?”

»Ja zeker, zeker; maar, de huren zijn toch al zoo laag, dat een mensch blij is, dat hij krijgt zen geld prompt. Nha, wanneer kunt ge me dan bethalen?”

De kuiper wist niet wat hij zou antwoorden.

»As ge me ten minste maar wat afbethalen wilt,» zeide de jood.

De kuiper, een eerlijk man, tegenover zijn gierigen huisheer, gevoelde zich zóó bezwaard, dat hij 't niet durfde wagen een dag te bepalen, uit vrees wellicht zijn woord niet te kunnen houden.

»Kunt ge mij over acht dagen bethalen? Gij ziet dat ik inschikkelijk ben,» sprak Abram.

Böhm antwoordde niet, en de oude Abram liep op en neêr in de kamer, alsof hij zijn schuldenaar tijd tot nadenken wilde laten. »Hebt ge 't gehoord?» vroeg hij, en bleef vóór den kuiper staan. »k Geef u acht dagen tijd.»

»Ik dank u, mijnheer Abram; gij zijt zeer vriendelijk,» antwoordde Böhm, die te schielijk bedankte, want hierdoor zette de jood aan zijne grootmoedigheid paal en perk.

»Dit alléén zeg ik je: phas op voor de prompte betaling. Als ge vandaag over acht dagen niet betaald hebt, zie ik mij tot mijn spijt genoodzaakt, het huis aan een ander te verhuren. Phas dus goed op den datum,» voegde de jood er bij. »As we vandaag den 20sten December hebben; 'k zal dus tot den 28sten December 's avonds wachten.»

De kuiper keerde treurig naar zijn huis terug en keek naar de wolken aan den hemel, gelijk alle arme menschen doen, waarmede zij schijnen te willen aanduiden, dat de hemel met dukaten bestraat moest zijn en dat er eindelijk ook eens een paar in hunne zakken moeten vallen.

Terwijl hij den hoek omsloeg naar de straat, waar hij woonde, schrikte hij, daar hij aan 't andere einde vóór zijn huis eene groote menigte nieuwsgierigen zag staan. Een ongeluk komt nooit alléén; dit spreekwoord kwam hem met angst in de gedachten. Zou iemand

van zijn gezin een ongeluk overkomen zijn? Zou Haase misschien gestorven zijn? Nauwelijks was dit alles bij hem opgekomen, toen hij ook reeds bij den troep menschen genaderd was.

Twee gendarmes hielden voor zijn huis de wacht.

»Wat is hier te doen?» vroeg hij aan een zijner bureu.

»Ga maar binnen, baas Böhm,» antwoordden een paar stemmen. »De commissaris van politie wacht al op u.»

De kuiper drong door de menigte henen en vond inderdaad in de eerste kamer den politie-commissaris met zijne agenten. De geheele familie stond doodstil bij het bed van den teerbrander; niemand waagde het in de tegenwoordigheid van een ambtenaar der politie een woord te spreken.

»Baas Böhm,» sprak de commissaris, »gij moet met ons naar 't gerecht gaan.»

»En waarom dat?» vroeg de kuiper.

»Dat zult gij wel hooren.»

»'t Is goed,» antwoordde Böhm; »ik zal meégaan.»

In een hoek van de kamer zat zijne vrouw en schreide; de kinderen, hoewel zij van de gansche zaak niets begrepen, bleven doodstil en waagden het niet zich te verroeren; zulk een schrik jaagde hun reeds het enkele woord »politie» aan.

Toen de commissaris buiten kwam, gaf hij zachtkens aan één der gendarmes een bevel. Vrouw Böhm viel haren man met tranen om den hals.

»Wees maar bedaard,» zei de commissaris, »uw man komt aanstonds weêr.»

De politie-commissaris in eene kleine stad was toenmaals voor alle menschen een waar schrikbeeld, en iedereen was bevreesd voor den karmozijnrooden kraag.

De menigte, die Böhm, door den commissaris en een gendarme vergezeld, het huis zag uitkomen, dacht, dat

hij zeker het één of ander misdrijf moest begaan hebben, en uit dien hoofde zag Böhm wel vele nieuwsgierige blikken, maar nergens het oog van een vriend op zich gericht; de brave man verstond die blikken en gevoelde zich door zulk eene verdenking diep gekrenkt; hij boog zijn hoofd en wilde te midden der politie-beambten niemand van zijne bureu meer aanzien.

Vóór het rechthuis hield men stil, en de commissaris geleidde den kuiper naar den rechter van instructie, die met den griffier alleen in zijne kamer was.

»Gij zijt bij den brand op den teeroven geweest, niet waar, baas Böhm?» vroeg de rechter.

»Ja, mijnheer.»

»Nu, vertel mij dan alles eens, wat gij daarvan weet.» Böhm begon nu te vertellen, wat hij wist en bijgevoond had; doch reeds heel in 't begin van zijn verhaal werd hij door den rechter in de rede gevallen, die alles uitvoerig over zijne aankomst op de hofsteê, over den dood van het kind, over de droefheid der ouders, in één woord, vooraf alles weten wilde, wat vóór het uitbarsten van den brand was voorgevallen.

Maar eerst nadat de rechter hem vele vragen had gedaan, kwam den kuiper de omstandigheid van zijn wagen in den zin; eene zaak, die hij geheel vergeten had en die als hoofdpunt diende, om den teerbander aan te klagen. Hij deelde mede, dat hij in den eersten slaap een wagen had hooren wegrijden of althans meende het gehoord te hebben; 't kon echter ook zijn, dat hij 't slechts gedroomd had. Eerst den anderen morgen was hij zeer verbaasd geweest, toen de boeren zijn paard met den wagen en de tonnen gebracht hadden; eene omstandigheid, over welke hij in de groote verwarring, bij al wat er gebeurd was, niet verder had nagedacht.

Terwijl hij deze verklaring aflegde, was Böhm te moede, alsof eene wolk zijne oogen overdekte; hij zag namelijk in, waarom hij verhoord werd; hij begreep, dat Haase beschuldigd werd zijne hofsteê aangestoken te hebben; hij zag in, dat hij zijn voornaamste aanklager werd en dat hij den armen teerbrander mede hielp veroordeelen. Gaarne had hij zijne woorden willen terugnemen, maar 't was te laat; zij waren reeds ter neder geschreven en door hem toegestemd en onderteekend.

Het verhoor duurde twee uren, waarop de kuiper meende, dat hij naar huis zou kunnen gaan.

»Laat den teerbrander onmiddellijk naar de gevangenis transporteren,» sprak de rechter tot den commissaris van politie.

»Mijnheer de rechter!» viel Böhm hem in de rede, »de arme man is erg ziek.»

»Dat doet er niets toe; wij hebben een hospitaal in de gevangenis. Mijnheer de commissaris! zorg gij er voor, dat hij met geen sterveling spreekt.»

»Kan ik heengaan?» vroeg Böhm.

»Nog niet; gij moet met ons in een postrijtuig naar Ludwigsruhe rijden, om ons op de plaats van den brand inlichting te geven.»

De postpaarden stonden reeds sedert twee uren gereed en werden thans met het rijtuig voor het rechtshuis gebracht. De rechter, de commissaris, de griffier en Böhm klommen er in.

Gedurende den tocht sprak de kuiper geen woord; hij dacht na over het vreeselijke ongeluk, dat op één enkelen dag den teerbrander overkomen was, en vergat zijn eigen leed om dat van anderen. Hij kon maar niet gelooven, dat Haase schuldig zou wezen, ofschoon de bewijzen zoodanig tegen hem getuigden, dat het

schier onmogelijk was er langer aan te twifelen.

Het rijtuig, dat, als extra-post, de ambtenaren der justitie in allerijl naar Ludwigsruhe bracht, kwam in anderhalf uur op den teeroven aan. Böhm wees het huis aan, waarin Haase dien avond, toen de brand plaats had, voorloopig gebracht was, 't geen tot een nieuw verhoor van de boeren aanleiding gaf, wier getuigenis van groot belang was, ofschoon zij het ongeluk eerst op het laatst hadden bijgewoond. Zij antwoordden allen, dat de kuiper hun gezegd had, dat Haase gedurende den brand van de hofsteê afwezig was geweest.

De teerbrandersvrouw was niet weder te voorschijn gekomen. De rechter van instructie begaf zich vervolgens naar de plaats van den brand. De vier hoofdmuren stonden wel is waar nog, maar vol scheuren en door de vlammen zwart geworden. Het vuur was nog niet geheel uitgebluscht en smeulde nog onder de asch. Op den hof lagen puinhoopen van allerlei aard, zwart en nat, alles door elkander. De rechter gaf bevel, dat men alle overblijfselen en al het puin nauwkeurig onderzoeken zou, dewijl hij hoopte daarin nog nieuwe bewijzen van Haase's schuld te zullen vinden, die het vuur wellicht verschoond had; ook wilde hij zich over het lot der vrouw zekerheid trachten te verschaffen. Doch het vuur had zonder twijfel de overblijfselen van de vrouw en het kind in asch veranderd; er was niets van hen te vinden.

Gedurende dien tijd was de rechter den rijweg opgegaan om te onderzoeken, of hij daar soms voetsporen kon vinden; de grond was er echter zóó hard en kiezelachtig, dat zich geen spoor daarin afdruckte, zelfs niet als het regende. Al het onderzoeken was tevergeefs. Met name één kolonist, Spilke genaamd,

legde eene zeer verwarde verklaring af, die den rechter en den griffier wel drie uren bezig hield.

De rechter was juist gereed om weg te rijden, toen een wagen, die van Landsberg scheen te komen, vóór de plaats van den brand stil hield. 't Was de agent van de brand-assurantie-maatschappij. Vooraf wendde hij zich tot den rechter van instructie en verzocht hem alléén te mogen spreken. Evenals de rechter van instructie en de procureur-generaal steeds tegen een beschuldigde ingenomen zijn, spelen ook assurantie-maatschappijen dezelfde rol, als er een brand plaats gehad heeft. Sommigen hebben reeds gedrukte brieven in voorraad, die zij aan de eigenaars der afgebrande panden zenden, waarin staat, dat, indien zij zich deze of gene vermindering der verzekerde som niet willen laten welgevalen, zij zich genoodzaakt zien, de zaak aan den procureur-generaal in handen te geven, ten einde deze eerst de oorzaak van den brand moge onderzoeken. Maar, wie wil nu gaarne voor 't gerecht gebracht worden, al ware 't ook enkel om het gepraat over zoo iets? — Uit dien hoofde laten de meesten zich dus onderdrukken, en ik weet waarlijk niet, wie eerder een schurk te noemen is, zóó'n ongelukkige stumperd, die in den nood zijn huis aansteekt, of zulk eene maatschappij, die jaren lang, als een echte lui-aard, het geld van de lieden opsteekt; die 74 of ook zelfs wel 82 percent dividend betaalt, en haren leden het pistool op de borst zet en hun geld afperst. 't Zou goed wezen, dat de Regeering op zulke personen ook acht gaf, en dat wel heel scherp.

Men ziet tegenwoordig dagelijks aan beschuldigten voor de gezworenen, hoeveel gevaar iemand loopt, wien bij voorbeeld een moord ten laste gelegd wordt, wanneer hij in zijne jeugd traag op de school geweest is.

Dat hij toenmaals niet altijd vlijtig geleerd heeft, wordt nu als het vreeselijkste bewijs tegen hem gebruikt, dat hij dezen of genen moord of diefstal wel gepleegd kan hebben. En lieden, die hun eigendom verzekerd hebben en wier huis afbrandt, zijn in hetzelfde geval als dezulken, die van een moord beschuldigd worden. In de vooronderstelling, dat iemand zijn huis eenigermate boven de werkelijke waarde verzekerd heeft, is zulks voor eene assurantie-maatschappij reeds een zeker bewijs, dat hij zijn huis zelf aangestoken heeft.

Haase bevond zich ongelukkig ook in dit geval. De agent beweerde, dat de gebouwen van den teeroven voor meer dan het dubbele der werkelijke waarde verzekerd waren; derhalve werd de tegen Haase gerichte aanklacht gegrond, en te gelijker tijd hadden de menschen, die altijd en in alles gaarne misdaden zoeken, hierdoor eene oorzaak tot moedwillige brandstichting gevonden.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE LOMPENKOOPMAN MÖLLER ONTMOET EENE VERWILDERDE VROUW.

Toen de teerbrandersvrouw zoo met haar dood kind alleen op het gras zat en in den vuurgloed staarde, werd zij geheel verward in 't hoofd. Zij zag, dat zij geen dak meer had om in vrede onder te kunnen rusten, dat zij geen kind meer had om lief te hebben en aan haar hart te drukken; 't lieve engeltje moest aan de aarde teruggegeven worden. Dat alles overweldigde de arme vrouw al te zeer, en zoo liep zij, met het lijke in den arm, de heide op.

Van Ludwigsruhe naar Wildwäse en Fahlenwarr is niets als eene vlakke heide, die wel een paar uren, tot Karzig, zich uitstrekt. Op die heide liep vrouw Haase den ganschen dag rond, zonder een sterveling te zien. Na dien koortsachtigen tocht kwam zij aan een klein boschje, dat bij Staffel behoort en vol heesters en braambeziënstruiken is, zoodat men zou kunnen meenen in een klein gedeelte van een woud te wezen, daar het hier zoo geheel in 't wild groeit.

De vrouw waagde het intusschen het boschje in te gaan, zonder bevreesd te zijn, dat zij hier en daar hare kleëren aan de struiken zou scheuren; zij drukte slechts het kind aan hare borst, opdat geen doorn of tak zijn gezichtje mocht openrijten.

De duisternis begon in te vallen. De arme moeder sprak tot haar kind, gelijk zij 't voorheen gedaan had; zij had den dood vergeten. Zij wiegde het kind in hare armen en zong het van die teedere liedjes voor, die, naar 't schijnt, alle moeders uit instinct kennen. Daarop trok zij haar kleed uit, wikkelde het kind er in, legde het op hare knieën en sliep in. Misschien zou zij nog langer geslapen hebben, dan zij deed, ware zij niet door een treurig voorval wakker geworden.

Eene kraai, die op een tak van den pijnboom zat, waaronder zij sliep, had alles aangezien. De vogel bleef gedurende den nacht stil, doch toen de morgen aanbrak, kon hij zijn geheim niet langer vóór zich houden en wekte zijne makkers, voor wie hij eene lange redeneering hield, ten gevolge waarvan alle nieuwsgierige vogels boven de teerbrandersvrouw rondvlogen en daarbij krijschten, alsof ze elkaâr hunne opmerkingen over de arme moeder en haar kind mededeelden. Van lieverlede werden de vogels vrijpostiger; zij vlogen van den éénen tak op den anderen neder, totdat ze onbe-

schaamd genoeg waren, zich tot op den grond te wagen, op ongeveer vier of vijf schreden afstands van den boom; ja zelfs ging één, de vrijpostigste van allen, zóó vèr, dat hij over de vrouw heenvloog en door zijn klapwieken haar deed ontwaken. Vol schrik slaakte zij een luiden kreet, waardoor de hongerige roofvogels verjaagd werden.

Nu stond de treurige waarheid levendig voor den geest der arme vrouw; zij zag haar kind lang, zeer lang aan en uitte luid hare klachten en zuchten. Zij zag in, dat het kind dood was, en rilde van ontzetting, want zij meende, dat de vogels gekomen waren om het lijkje te verscheuren. Nooit had eene moeder grooter moed dan de teerbrandersvrouw; hare smart gaf haar kracht. Zij brak een buigzamen tak af en ging aan 't werk, om een gat in de aarde, als graf, te graven, en was daarbij zoo vlijtig als een mol.

Met handen en nagels wroette zij rond in de vochtige aarde en wierp die ter zijde, en toen de zon aan den hemel onderging, was het kleine graf gereed. Nog éénmaal wierp zij zich op het ijsskoude kind en bevochtigde het met hare tranen; daarna nam zij het met alle mogelijke, moederlijke zorg en teederheid op, en legde het neêr in het graf.

Een paar purperen stralen der ondergaande zon speelden tusschen de takken door en verzachtten het donkere groen der pijnboomen. De vrouw lag geknield naast de versch gegravene groeve en bad den goeden God voor haar dierbaar kind, dat zij, met de handjes gevouwen op de borst, daarin had gelegd. Zóó lag de arme moeder wel een uur en bad; toen gaf zij haar kind tot afscheid voor de eeuwigheid een laatsten kus, dekte het met haar kleed toe, legde het in het graf en wierp nu langzaam en voorzichtig de aarde er op.

Nadat zij hiermede gereed was, had zij den boven-menschelijken moed, de aarde in het graf met hare voeten vast te trappen, opdat geen roofdier het lijkje zou kunnen uitgraven. En na het volbrengen van dezen verschrikkelijken arbeid voor een moederhart, ging zij zelve op het graf liggen en verwachtte hier den dood. Maar de dood kwam niet; hij zond den honger, die duizendmaal wreeder is. Hoevele zelfmoordenaars hebben in 't laatste oogenblik gevoeld, dat het instinct van zelf-behoud, 't geen het moordende wapen verkeerd deed schieten, hen als met geweld terugtrok! Is 't niet hetzelfde bij eene hevige, grievende smart?

De arme vrouw Haase doolde den ganschen nacht rond, zij scheurde hare kleêren aan doornen en struiken, en kauwde, daar zij geen uitweg op de heide vond, de frissche dennenaalden. Tegen den avond kwam zij aan den rand van het boschje en viel met eene soort van gulzigheid op de wilde zuring aan, die hier stond.

Daar hoorde zij het gezang van een man, dien zij niet zag, en zij luisterde naar deze menschelijke klanken, die haar sedert twee dagen vreemd waren. De man scheen nader te komen, want zijne stem werd steeds luider. Weldra kon zij de woorden verstaan en nu wilde zij vluchten, maar hare krachten begaven haar, en zij zonk uitgeput op den grond neêr.

De man, die in dit oogenblik om den hoek der heide aankwam, verschrikte, toen hij eene halfnaakte vrouw op zulk eene eenzame, woeste plek ontmoette. Toen hij echter van zijne eerste verbazing bekomen was, kwam hij wat dichterbij, zag haar nauwkeurig aan, en zeide: »Goede hemel! — Dat is immers de teerbrandersvrouw. Wat doet die toch hier?»

Zonder verder een woord te spreken, ging hij naar de bewustelooze vrouw toe, deed de kurk van zijne

flesch en goot haar eenige droppels brandewijn in den mond, waardoor de arme vrouw weder tot zich zelve kwam, de oogen opsloeg en verwonderd rondzag. Daar hij bemerkte, dat zij te zwak was om te loopen, nam hij haar onder den arm, beurde haar op en droeg haar meer, dan hij haar geleidde. Op eene menigte vragen, die hij haar deed, antwoordde zij niet.

De man, die dit deed, was de oude lompenkoopman Möller, wien ieder kind in den omtrek van Soldin en Landsberg kende. Hij was een der laatste lompenhandelaars, die zijne zaken in 't groot uitoefende, er een paard op nahield en deftig in een wagen reed.

Gelijk zijn eerlijke naam Möller aanduidde, die alles behalve Fransch klonk, was hij een Pruis met hart en ziel. 't Is waar, als men nauwkeurig acht gaf, zag men hier en daar een gaatje in zijn stofkiel, en met zijn broek was 't al niet veel beter; maar was dit te verwonderen? Was de brave man somtijds niet weken lang onderweg? Doch wat de armoede van zijne kleêren deed vergeten, was zijne vroolijkheid en eerlijkheid, en bij de kinderen zijne mooie prenten, die allen uit de groote prentenfabriek van Gustaaf Kühn te Nieuw-Ruppin kwamen. Niemand, twintig uren in den omtrek, was zóó bij 't volk bemind als de oude Möller. Wanneer zijne lompenkoopmansluit in het dorp gehoord werd, dan was 't een lust om de kinderen te zien. Sakkerloot! Dan was 't bijna, alsof zij den goeden man verscheuren wilden, en hij bezat als handelaar, die zijn publiek kende, eene vriendelijkheid en beminnelijkheid, die boven alle beschrijving ging.

Niets was derhalve natuurlijker, dan dat de kinderen zóó aan hem gehecht waren; ik zelf weet het toch, toen ik nog een dorpsjongen was en den ouden lompenkoopman onder mijne vrienden telde, dat wij, kinderen

op het land, geene brutale stadsbengels waren, maar verlegen en bescheiden, en dat, zoo wij in iemand vertrouwen zouden stellen, het slechts zulk een door en door goed mensch wezen moest, als onze oude Möller was.

Maar, niet alleen ruilde hij van de kinderen lompen tegen prenten en spelden in, hij kende ook zooveel mooie liedjes en gezangen, dat het een waar genoegen voor de boeren was, als de oude man in de herberg moest overnachten en hij hun dan een of ander vaderlandsch of vroolijk lied voorzong. Daar had hij dan nooit iets voor zijne vertering te betalen; de boeren betaalden alles, wat Möller at en dronk, en voor 't nachtverblijf vorderde geen kastelein in 't gansche graafschap Brandenburg van Möller een penning. De man was daartoe te algemeen bemind. Ook kreeg hij hier en daar van de boeren wel eens een worst of een stuk spek, eieren of een paar schepels haver voor zijn bruintje, 't geen de lompenkoopman alles dankbaar aannam. 's Winters keerde hij terug naar Karzig tot zijne vrouw en kinderen, en leefde dan van 't geen hij in den zomer verdiend had. Zoodra echter de eerste leeuweriken zongen, kocht hij een paard en ging weder op weg.

Dit was de brave, oude man, een echt juweel onder de brave lieden. Hij begreep in zijn hart de droefheid der teerbrandersvrouw, en toonde dit door niet meer te zingen. Op den teeroven had men hem steeds vriendelijk ontvangen, en meer dan ééns had hij beproefd Haase's zontje, dat meer zwaarmoedig dan vroolijk was, plezier te doen en aan 't lachen te maken. Maar de arme vrouw, hoewel zij op Möllers arm leunde, kon niet verder gaan; Möller vooronderstelde, dat zij honger had. Hij bleef dus staan, hielp haar om te gaan zitten en maakte zijn mand open.

De vrouw viel als een hongerige wolf op het brood en het stukje vleesch aan, dat tot middageten voor den lompenkoopman bestemd was.

»Hm!» zeide hij, »we zijn immers niet ver van den teeroven.»

En wederom nam hij de arme vrouw bij de hand, bracht haar naar zijn wagen, hielp haar er op, ging zelf weêr op zijne plaats zitten en zette toen zijn bruin-tje aan.

Het duurde ook niet lang, of zij kwamen achter Wildwäse de heide af, en nu zocht Möller met de oogen het hooge dak van den teeroven, dat veel hooger was dan alle andere daken, maar ook het eerste in 't oog viel, daar het een der eerste was. Tot zijne groote verbazing zag hij 't niet.

»Goede hemel!» zeide hij, »wat is dat en wat zal ik dáár hooren!»

Hij was zoo zeer verschrikt, dat hij bij 't eerste huisje, waar ze voorbijkwamen, zijn paard liet stilstaan, om te onderzoeken, wat er op den teeroven was voorgevallen. Uit de verte kon hij niet onderscheiden, dat de teeroven in puin lag.

Toen hij de deur van het huisje, waarvoor hij stil hield, openmaken wilde, bespeurde hij, dat die van binnen gesloten was, waarover hij zich zeer verwonderde, omdat zulks anders in de Neumark bij de landlieden het geval niet is.

Hij bonsde dus met zijn vuist op de deur en hoorde terstond daarop iemand, die vroeg:

»Wie is daar?»

»De oude lompenkoopman Möller,» antwoordde hij, nog altijd het hoofd schuddende, omdat een boer reeds bij dag den boom van binnen op de deur had gedaan.

De bovenste helft der deur werd eindelijk geopend.

en men zag het hoofd van den kolonist Spilke, die verschrikt achteruit stooft, zoodra hij de teerbrandersvrouw in gezelschap van Möller herkende. En waarlijk, de arme vrouw was zoo bleek en zag er zoo verwilderd uit, hare kleeding was zoo in wanorde, dat het scheen, alsof ze uit het graf kwam.

Spilke, die, gelijk vele landlieden, bijgeloovig was, had werkelijk gemeend, dat vrouw Haase bij den brand was omgekomen.

»Nu, kom! Waarom laat ge ons hier toch zoo lang staan? Maak de deur open! Ziet ge dan niet, dat die vrouw ziek is?»

Spilke zette groote oogen op; hij zag er juist niet uit als iemand, die gaarne een ander een dienst bewijst, maar hij voldeed toch aan Möllers verlangen, maakte de deur open en hielp den lompenkoopman om de vrouw in de kamer te brengen en haar op zijn slecht bed neêr te leggen.

»Vertel mij toch eens, wat er op den teeroven gebeurd is,» zeide Möller.

»Ik weet nergens van,» antwoordde Spilke.

»Je weet in elk geval meer dan ik, roodkop!» sprak Möller, die hem niet lijden mocht en er schik in had, hem bij zijn spotnaam te noemen, dien men hem wegens zijn rood haar gegeven had.

»Wat weêrga moet dat! Had ik geweten, dat ge hier gekomen waart om mij uit te hooren, dan zou ik liever in 't geheel niet opengedaan hebben.»

»Ja,» hernam de lompenkoopman, »ik ken je wel, en 'k weet, dat ge u altijd eerst laat bidden, eer ge uw mond opendoet. Maar zeg mij ten minste, waar Haase is?»

»Waar zou die zijn? — Die zit koel. — In de gevangenis, in Soldin, is hij.»

»In de gevangenis?» riep Möller. »Waarom dat?»

Thans deelde Spilke, door de vragen van den lompenkoopman hiertoe gedrongen, al de bijzonderheden omtrent den brand mede en vertelde, dat de justitie buiten geweest was en er aan de schuld van den teerbrander niet meer getwijfeld kon worden.

»Hij zal wel voor levenslang in het tuchthuis komen,» zoo besloot Spilke zijn verhaal, »en dat heeft hij ook verdiend.»

»Nu, nu, wees maar niet zoo gauw bij de hand met levenslang,» hernam Möller. »Ik houd het er stellig voor, dat hij vrijgesproken wordt. Hij is een braaf man; 't is onmogelijk, dat hij zijne eigene hoeve in brand gestoken heeft, of 't zou alleen uit verdriet en in wanhoop gebeurd moeten zijn.»

Spilke zag Möller kwaadaardig aan, toen hij dat zeide.

»Hm,» ging de lompenkoopman voort. »Je schijnt nog altijd heel boos op hem te wezen; hoe kan iemand toch zoo haatdragend zijn!»

»Hij heeft zijn verdiend loon,» antwoordde Spilke, »die kwaad doet, krijgt ook wat kwaads weêrom. Heeft hij niet in den heelen omtrek verspreid, dat ik een dief was?»

»Daar had hij ook geen ongelijk aan,» zeide de lompenkoopman; »ten minste, ik zou voor mijn part nog liever een vos in mijn kippenhok zien dan jou. Waarom hebt ge zijne kippen gestolen?»

»Dat is niet waar,» sprak Spilke.

»'t Schijnt toch, dat de rechtbank in Soldin daarover anders gedacht heeft, daar je tot vier weken gevangenisstraf veroordeeld werdt.»

»Praat me niet van de rechtbank; die veroordeelt links en rechts. Ze denken, een arme boer meer of minder, wat komt dat er op aan. Ge kunt me gelooven, dat die vier weken mij nog verduiveld dwars in

de maag zitten. En toch ben ik nog niet zoo nijdig op dat volk, als — —”

»Als op Haase,” voegde Möller er bij. »Luister eens naar mij: je hebt hem zijn eigendom ontstolen, want iemands kippen zijn zoo goed zijn eigendom als zijn huis, — en God zij daarvoor gedankt! Heeft de teerbrander niet al het mogelijke gedaan, om te verhinderen, dat ge veroordeeld zoudt worden?”

»Loop heen met dien valschen hond! — In 't geheim heeft hij me aangeklaagd, en toen ze me daarna gepakt hebben, deed hij, alsof hij 't niet geweest was en alsof hij 't wonder akelig vond, dat ik zitten moest. — Die huichelaar! — Die gauwdief!”

En terwijl hij dat zeide, balde hij de vuist; zijne vijandschap en zijn haat, door Möllers woorden opgewekt, namen toe, gelijk het vuur door den wind wordt aangeblazen. Zijne roode haren schenen te berge te rijzen. Vertrouwt een roodkop niet! Hen vooral niet, die op de wangen zulke wratten en uitwassen hebben, waarop de verborgen laaghartigheid een paar roode stekelachtige haren deed groeien.

Spilke, die, wat dikwijls bij rossige lieden het geval is, noch bakkebaard, noch knevel had, was gewoon zijn aangezicht zeer glad te scheren, — iets zeldzaams voor een boer; maar 't scheen hem een groot plezier te doen de lange roode haren, die op een paar wratten hier en daar op zijn gezicht groeiden en die er uitzagen als onkruid, dat de wind her- en derwaarts gejaagd heeft en zich op den eersten muur den besten heeft vastgezet, netjes in orde te houden en op te kweeken. Terwijl hij sprak, streek hij welgevallig over de vier stoppels, juist zooals een ander langs zijn mooien baard strijkt.

Zijne groene oogen schenen met gele strepen vermengd

te zijn, wat gal en haat aanduidde, en als hij sprak en de huid van zijn bewegelijk aangezicht de stekelige wratten op en neêr deed gaan, dan was de kerel afzichtelijk leelijk en zag er uit als een roover en moordenaar.

»Nu, adjuus, Spilke!» zeide Möller. »Ik kom straks terug, ik wil maar even bij een paar van je burens gaan.»

»Gij zult geen mensch te huis vinden,» antwoordde Spilke, »ze zijn allen op 't veld.»

»Wel, dan ga ik naar 't veld,» hernam Möller. »Zeg eens, kan ik van nacht hier slapen?»

»Ja, wáár dan?» vroeg Spilke.

»Hm! We leggen een bos stroo op den grond; wees niet bang, ik zal 't je niet lastig maken. Morgenochtend, zoodra het dag is, rijd ik naar Soldin en neem vrouw Haase meê; — ik hoop ten minste, dat zij morgen een beetje beter zal wezen. Laat haar vooral rustig slapen en maak haar niet wakker.»

Möller ging vervolgens naar 't veld en ontmoette hier eenige lieden uit Ludwigsruhe, die hem met tranen in de oogen het weinige, wat zij omtrent het ongeluk bij den teerbrander wisten, vertelden. Die menschen hadden half en half hun bestaan op den teeroven gevonden, en de brand nam hun, zooals één hunner zich uitdrukte, het brood uit den mond.

»Wel, wel!» sprak de lompenkoopman. »Spilke weet alléén veel meer over den brand te zeggen, dan jelui allen te zamen.»

»Dat is wonderlijk,» antwoordde eene vrouw; »hij is er toch niet eerder bij geweest dan wij, — of hij moest liegen. Zie! wat hij zegt, dat kan een mensch ook niet alles gelooven.»

»Wat mij betreft,» zeide een kolonist, »ik was bij den rechter in een kwartier klaar, maar Spilke is drie uren bij hem binnen geweest.»

De lompenkoopman gebruikte met die brave menschen het avondeten en keerde vervolgens naar de woning van Spilke terug, die bij den haard zat en zijne pijp rookte. Möller haalde insgelijks eene oude pijp uit den zak en dampte ook een weinig. Beiden zaten nu daar en spraken bijna niet, zooals de echte rookers doorgaans doen; slechts van tijd tot tijd zag de lompenkoopman Spilke met een onverschilligen blik aan, wat dezen niet recht scheen te behagen. De oude Möller verbrak het eerst het stilzwijgen.

»Waar denkt ge aan?» vroeg hij den kolonist.

Spilke gaf geen antwoord.

»Ik wil wedden, dat ge aan den brand denkt.»

»Hm,» zeide Spilke knorrig, »laat me toch met rust over dien brand. Wat raakt het mij? Ik heb genoeg met mijne eigene zaken te doen.»

»Dat kan ik wel begrijpen,» hervatte Möller. »Vaak heeft iemand slechter zaken aan de hand, dan men denkt.»

»Als ge mij een steek onder water wilt geven, dan hebt ge 't mis. Wat praat ge toch van slechte zaken?»

»Niets, niets, roodkop! ik spreek in 't algemeen. Des te erger voor hem, die zich mijne woorden aantrekt.»

»Ik begrijp je niet,» zeide Spilke, wien de geheimzinnige woorden van den lompenkoopman ongerust maakten. »Weet ge wat, ik ga slapen, want morgen moet ik heel vroeg, om vier uur al, naar 't veld, en 'k heb tot zóólang net tijd om uit te slapen.»

»Ik ga ook slapen,» antwoordde Möller; »'k wil eerst nog eens kijken, of vrouw Haase voor van nacht soms nog wat noodig heeft.»

De teerbrandersvrouw, wier krachten geheel en al uitgeput waren, lag in diepen slaap, die echter, gelijk hare zware ademhaling bewees, zeer onrustig was. De lompenkoopman kwam bij Spilke terug, die zich reeds

op 't stroo nedergelegd had. In dit oogenblik wierp de ondergaande zon een rooden gloed op de armzalige wanden van Spilke's hut. Hij lag daar met geslotene oogen.

»Slaapt ge?" vroeg Möller.

»Ja, 'k wil slapen, laat me met rust."

»Men zou zeggen, dat hier brand was," zeide Möller losweg, alsof hij bij zich zelven sprak.

Deze weinige woorden deden den boer op het stroo rillen; hij staarde Möller strak aan en riep daarop luidkeels uit:

»Och, mijn God! vergeef — —" Toen hield hij plotseling op en zeide bedaard:

»Leugenaar! wat praat je toch, — 't is de zon. Wat zijn dat voor laffigheden, om een mensch zóó te verschrikken."

»Ge zedet: »och, mijn God! vergeef —"" Waarvoor heb je God om vergeving te bidden, zeg?"

»Zei ik dat?" vroeg Spilke, en hield zich, alsof hij zeer verwonderd was.

»Ja zeker, roodkop."

»Dat weet ik waarachtig niet. — En al was 't zóó, waarom zou dat dan zoo wonderlijk wezen? Niets is natuurlijker dan dat. Je spreekt van brand, en we hebben immers pas brand gehad. — Dan schrikt een mensch toch, als er al weêr brand moest wezen; 't zou toch wel ongelukkig zijn."

»Je hebt gelijk, roodkop," hernam Möller, en ging thans ook naast zijn gastheer op 't stroo liggen. »Slaap maar gerust en wees niet bang voor brand; dat gebeurt immers alle dagen niet, en al zouden we ook eens vooronderstellen, dat de een of ander een grap wou hebben en ons van nacht wou braden, — er zijn overal booze menschen, — zoo zullen we morgen toch wel gezond en wel opstaan."

Spilke gaf geen antwoord, om toch maar een einde te maken aan het redeneeren van den lompenkoopman. Deze hield nu ook op met praten, en weldra heerschte eene doodelijkte stilte in de boerenhut. Men hoorde niets meer dan het snorken van Möller, dat zoo regelmatig ging als het tikken eener klok.

Nauwelijks waren twee uren verloopen, toen Spilke voorzichtig opstond van zijn strooleger, dat hij met Möller deelde; hij voelde eerst met zijne handen op den grond, of er ook stroo lag, waarop hij zou kunnen trappen en waarvan het geruisch hem zou kunnen verraden. Toen hij zich daarna oprichtte, stond hij eerst eenige oogenblikken stil en luisterde naar Möllers geregelde ademhaling; vervolgens ging hij regelrecht op 't venster af. Op dit oogenblik verlichtte de maan juist dat gedeelte van het vertrek, waar de lompenkoopman lag.

De brave man, die een vermoeienden dag had doorgebracht, sliep, — gelijk men pleegt te zeggen, — den slaap des rechtvaardigen. Zijne breedte, roode lippen waren half geopend en bliezen den adem van zich, die even zuiver en rein was als zijn hart. Spilke knarste op de tanden, als ware hij afgunstig op Möller.

De boer ging naar eene oude, gebrekkige kast, die zijn ganschen rijkdom bevatte: een stofjas. een linnen broek en een mand. Hij kledde zich langzaam en zachtjes aan om den slaper niet te doen ontwaken; bij ieder stuk wachtte hij een weinig, maar hoewel hij zich aldus ophield, duurde zijn toilet-maken niet lang. In den eenen hoek der kamer was eene soort van grooten oven, waarvan hij het deurtje openmaakte; hij kroop er in, kwam er weêr uit en een kleine bijl, waarmede men hout hakt, uit den hoek bij den haard nemende, maakte hij zich gereed, om nogmaals in den oven te kruipen.

't Stroo ritselde, en Möller keerde zich in den slaap

om; Spilke deed een sprong en stond in een ondeelbaar oogenblik, met de bijl hoog opgeheven, voor zijn gast, meenende, dat de lompenkoopman wakker was geworden, maar spoedig genoeg zag hij, dat zijne vrees ongegrond was, en daarop ging hij met zijne bezigheid voort. Nauwelijks zat hij weêr in den oven, of men kon bij de groote stilte, die in 't vertrek heerschte, hooren, dat er met geld gerammeld werd. Spilke kwam weldra weêr uit den oven te voorschijn en hield een zak in de hand, dien hij zoo vast aan zijn hart drukte, alsof alle schatten der wereld daarin waren.

Zachtens sloop hij nu naar de deur, trok met groote voorzichtigheid het stuk hout weg en maakte toen evenzoo voorzichtig de deur open, opdat die niet kraken mocht; terstond daarop was hij verdwenen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

IN DE GEVANGENIS.

Zooals altijd het geval is, ging het ook met den armen Haase: hij werd cellulair gevangen gezet en liet zulks zoo bedaard geschieden, alsof hij in 't geheel geen gevoel meer had; hij sprak geen woord en zag den cipier niet eens aan.

Telkens, wanneer hij voor den rechter van instructie gebracht werd, antwoordde hij op alle vragen slechts door knikken met het hoofd, en onderteekende het proces-verbaal, zonder er zelfs naar te luisteren, toen 't hem werd voorgelezen.

Alléén gevangen zitten! Wcet gij 't wel, lieve lezer, wat dat beteekent? De hel op aarde beteekent het. Daar zit de arme mensch, die het een of ander misdään moet hebben, moederziel alléén, en ziet geen ander menschelijk wezen dan den cipier; ten hoogste om de twee dagen den rechter van instructie, wiens vurigste verlangen het is, zijn armen medemensch te bewijzen, dat hij een schurk of gauwdief is. Van den anderen kant heeft hij nog een verbitterden vijand, die zich alle moeite geeft om hetzelfde te bewijzen, namelijk den procureur-generaal. Deze en de rechter van instructie, die alle macht, politie, gendarmes en, als 't wezen moet, ook de soldaten ter hunner beschikking hebben, sluiten den armen mensch op, zoodat hij toch vooral niemand te zien krijgt, zijn advocaat niet, zijne vrouw niet, zijne kinderen niet, zijne moeder niet; en al heeft hij nu en dan ook getuigen en andere bewijzen voor zijne onschuld, zoo moet dat alles toch door de handen van zijne aartsvijanden, den rechter van instructie en den procureur-generaal, gaan, en 't hangt van hen af, daarop acht te slaan of niet.

Eenzame opsluiting en preventieve gevangenis! Dáár is 't, dat de mensch van God en menschen verlaten is, en gij behoeft u daarom niet te verwonderen, zoo het somtijds voorkomt, dat een arme beschuldigde, enkel om rust te krijgen, tot de bekentenis komt een moord begaan te hebben.

In zulk eene hel was de teerbrander door den cipier gebracht. Vijf uren zat hij dáár op een afgesleten stroozak, met zijne handen over de borst gekruist, en sprak geen woord. Zijne oogen hield hij op de kleine, nauwelijks een voet groote opening gericht, die tot venster diende, en verslond met zijn blik het stukje blauwen hemel, dat daar te zien was, en dat, naar 'tscheen, tegen

wil en dank in dit droefgeestig verblijf doordrong. Misschien dacht Haase juist aan zijne afgebrande hoeve, aan zijn stervend kind, aan zijne wanhopige vrouw, aan zijn zandig, onvruchtbaar land.

Nadat hij zoo, als levenloos, daar gezeten had, maakte hij eene beweging en beproefde eene andere houding aan te nemen; hij was door alles, wat hij sinds achten-veertig uren gezien en doorleefd had, verbrijzeld.

»Mijne arme vrouw!» riep hij uit. — »O, mijn God! Gij, die mij ziet en hoort, voor u beschuldig ik mij zelve, dat ik zelf de oorzaak van al het ongeluk ben, dat mij en de mijnen overkomen is. Ik heb mij te zeer aan wanhoop overgegeven, in plaats dat ik moed vatte en ijverig werkte. Ik ben bestraft, maar ik heb 't verdiend, goede God! Geef slechts, dat mijne vrouw niet te ongelukkig worde en dat zij moed genoeg hebben moge, om al het leed te dragen, zooals ik het met geduld draag.»

Hier werd Haase in zijn gebed gestoord door het krassen van een sleutel in 't slot, wat hem aanduidde, dat hij bezoek kreeg.

't Was de cipier.

»Wel,» sprak hij, »hoe gaat het?»

»Niet goed,» zeide Haase, het hoofd schuddende.

»Nu, geduld maar; in acht of veertien dagen, als het onderzoek afgeloopen is, krijgt ge eene andere kamer en ook gezelschap. En daar is 't heel wat beter; — dat zult ge eens zien; dat is een waar paradijs, als je 't met dit hok vergelijkt; men moet eerst een poosje kommiesbrood eten, dan smaakt een mensch 't wittebrood nog wel ééns zoo lekker; dan krijg je ook een matras van zee gras, en als je dan soms een paar groschen bijbrengen kunt, dan zult ge u menige kleine versnapering kunnen verschaffen.»

»Ik heb geen geld,» hernam de teerbrander, »en als ik 't had, zou ik het dadelijk aan mijne arme vrouw zenden.»

»Allemaal larie!» zeide de cipier, »denk toch niet aan de menschen, die in Gods zonneschijn vrij rondloopen. Zóó'n gevangene heb ik nog nooit gezien; alle anderen, die eene kleinigheid hadden, verdronken ze, om een beetje courage te krijgen, en als ze gedronken hadden, hadden ze weêr goeden moed: ze zongen als vinken en vergaten dit kooitje met den rechter er bij. Ik kan je zeggen, dat ik er hier één gehad heb, — 't is vijftien jaar geleden, — die vergat zelfs bij eene flesch brandewijn, dat ze hem een kop kleiner wilden maken, wat toch gauw genoeg gebeurde.»

De teerbrander zou wel gewenscht hebben, dat de praatzieke cipier hem niet in zijne gedachten gestoord had, maar in zijn toestand zou 't gevaarlijk geweest zijn, zóó iets te laten blijken.

»Één hebben we hier maar in onze kleine gemeente,» ging de cipier ongevraagd voort, »die is op den duur treurig. 't Is een boekdrukker, dien ze om schulden hebben laten plakken. Hij heeft geen penning en speelt den trotschen en voornamen heer; hij spreekt met geen gevangene, antwoordt op zijn best, als ik hem wat vraag, alsof hij niet even zoo schuldig is, als de anderen. Heeft hij niet veel menschen bedrogen, die geld van hem moeten hebben? Stelen of borgen en niet betalen, dat 's één pot nat. Den heelen dag zit hij te denken, te rekenen en te schrijven. En wat zal hem dat helpen? Dat vraag ik maar. Verteren doet hij ook niks, omdat hij niks heeft, zoodat er geen penning aan dien smeerlap te verdienen is. — Weet ge, wat hij voor zijn tijdverdrijf doet? De jonge gevangenen leert hij lezen. 't Is de moeite waard, zulk kanaljepak, dat

toch eenmaal in het tuchthuis komt, nog lezen en schrijven te leeren. Dan moet iemand waarlijk niets anders te doen hebben. 't Zal die bengels veel helpen. Mijnheer de griffier en inspecteur van de gevangenis is veel te goed, dat hij dien schelm van een kerel nog zoo toegevend behandelt. 't Komt me haast voor, alsof hij meelijden met hem heeft. Hij hield ten minste laatst eene heele lofrede op hem, omdat hij zich zoo veel moeite met die verwaarloosde kinderen gaf. Nou vraag ik je, zóó iets! En mij kommandeerde hij, dat ik hem met verschuldigde achting behandelen moest; ja! kom maar, — ik zal je de verschuldigde achting betoonen! — Hij rookt graag, omdat het hem een beetje afleiding geeft, maar 't reglement verbiedt het rooken, vanwege het gevaar voor brand. En dat zou ook nog mooier wezen. Als ze hier ook rooken mochten, dan mankeerde er niks aan, als dat we de stadsmuzikanten haalden om een dansje te spelen. Dan zouden we wel toeloop krijgen en voor de gasten geen plaats hebben; er zijn leëgloupers genoeg]op de wereld, die hier in 't geheel niet meer vandaan zouden willen. Maar, dat gaat zóó niet, — er moet orde gehouden worden, en ik heb er al voor gezorgd, dat de boekdrukker geen tabak krijgt. Ik heb me op zijn hoogmoed gewroken! Hij is nog ééns zoo treurig als te voren."

»Dat is niet mooi van u," zeide Haase, »en gij moest eigenlijk uw ambt gebruiken, om het lot van een armen gevangene te verzachten."

»Dat is om te lachen," antwoordde de cipier. »Ge praat zoo waar als een dominé. Geen mensch zou denken, dat ge hier gevangen zit en dat je zaak nog onderzocht wordt, en als 't niet klaarlichte dag was, zou 'k meenen, dat ik hier bij jou te biecht was."

De teerbrander maakte eene ongeduldige beweging

en wilde den slechten kèrel reeds de deur uitgooien; maar gelukkig bedacht hij zich nog intijds.

»Laat mij met vrede,» sprak hij. »Als gij enkel hier komt, om met ongelukkige gevangenen te spotten, dan is 't mij aangenamer, dat gij in 't geheel niet komt. Zóó iets wil ik niet aanhooren.»

»Haha! dat is dus de dank,» zeide de cipier; »nu, ik zal je met mijn gezelschap niet meer lastig vallen. Van dit oogenblik af zal ik geen mond meer opendoen. We zullen eens zien, hoelang het je hier tusschen je vier muren bevallen zal.»

En met die woorden ging hij weg.

ZESDE HOOFDSTUK.

DE FAMILIE BÖHM.

't Huisje, dat Böhm met de zijnen bewoonde, stond in eene nauwe straat, die op den stadswal uitkwam, en waaraan men spoedig kon zien, dat hier geene rijke lieden woonden. Doch een paar groote ahornboomen, die midden in de straat stonden en des zomers eene verkwikkende schaduw gaven, maakten de straat boven alle beschrijving vriendelijk en frisch.

Vóór het huis van den kuiper was een groote mestput, gelijk wij die nog heden op onze dorpen zien. Het zand rondom den put maakte het den kinderen mogelijk, hier allerlei spelletjes te spelen, te bikkelen, of te knikkeren, of ook zelfs, als iemand daar pleizier in had, »bok, bok, sta vast!» te vertoonen, op 't hoofd

te gaan staan, of te duikelen, — alles kunststukken, die door de kinderen bij ons te lande gaarne uitgevoerd worden.

Zoodra de kinderen op de straat waren, kreeg die een recht vroolijk, levendig voorkomen; men hoorde hen roepen en zingen, hier en daar keek vader of moeder ook wel eens uit het venster om zich te overtuigen, of alles nog in orde was, of om zich in de vroolijke sprongen van de kleinen te verlustigen.

Moeder Böhm kwam nu en dan ook wel eens het huis uit; in den gang kon men vele groote en kleine tonnen zien, die door den overal heendringenden rook een weinig zwart geworden waren.

»Komt, kindertjes!» zeide zij, »hier is jelui melksoep.» Terwijl zij dat zeide, had ze eene groote schaal met warme melksoep in de hand, die zulk een lekkeren, warmen geur verspreidde, dat de kleine vreetzakjes al met hun neus in de lucht rondsuffelden.

Moeder Böhm zag er zoo welvarend en zoo uiterst goedhartig uit, dat iedereen, die haar aanzag en hare lekkere soep rook, lust kreeg om te zeggen: moedertje! geef mij ook een beetje. Als ik een vrouw met een onderkin zie, zeg ik telkens bij mij zelve: »dat moet eene goede, brave vrouw wezen,» en 'k heb mij nog zelden daarin bedrogen. Zóó'n goede vrouw laat ook niet licht zorg en kommer in haar hart opkomen, zij is er veel te praktisch en te levenslustig toe.

De kinderen, die om moeder Böhm heen stonden en die elk, als 't zijn beurt was, een grooten lepel vol lekkere melksoep kregen, met aardappelen, wortelen en peterselie er in, aten met rechten honger, zoodat de moeder nu dezen, dan genen in den grooten haast een beetje op de wangen of langs de kin slabberde, 't geen hun echter volstrekt niet hinderde.

Juist kwam Böhm den hoek der straat om, in zijn werkpak, met zijn hamer en bandijzer in den gordel; hij zag er zeer bedrukt uit.

»Wat scheelt er aan, vader?» vroeg zijne vrouw.
»Staat het met Haase zóó slecht?»

»Och, dat is 't niet; de arme man is wel te beklagen, doch nu is 't niet over hem, dat ik bezorgd ben, maar over onze Martha.»

»Over Martha?» vroeg de vrouw verwonderd. »Zeg, wat is er dan met haar aan de hand?»

»Onze dochter is een groot, mooi meisje, en we moeten goed op haar passen.»

»Praten de menschen over haar?»

»Dat weet ik niet en 'k wil 't ook niet weten; 't is maar dat onze buurvrouw, vrouw Mellenthin, mij vandaag verteld heeft, dat al de jonge meisjes bij jufvrouw Moor een vrijer hebben. Als onze dochter het oog heeft op een fatsoenlijk jongmensch, heb ik er ook niet tegen, want ze is jong. Wij beiden, vrouw! hebben elkaár ook zóó leeren kennen, en we hebben er geen spijt van gehad; maar de menschen hebben me gezegd, dat allerlei rijke burgerjongens, koopmansbedienden en zulk soort, 's avonds op de jonge meisjes loeren en ze te huis brengen, en dat bevalt mij niet.»

»Mij ook niet,» sprak vrouw Böhm.

»Ik gedoog niet, dat j Martha zich met liederlijk volk ophoudt; — 'k zou haar nog liever den hals omdraaien.»

»Nu, nu, man! ge overdrijft het zeker een beetje. Martha is een braaf, fatsoenlijk meisje, en zij zal niets doen, dat slecht is. Ge moet ook alles niet gelooven, wat de menschen zeggen, en niet van een vlieg een olifant maken.»

»Wat!» hernam de kuiper, »op jonge lui moet altijd goed gepast worden; ze laten zich maar al te licht

het hoofd op hol brengen; daar is niet veel kunst aan. En wat zou 't een slecht voorbeeld wezen, als Martha den verkeerden weg opging. Hare kleine zuster zou dat later hooren, en, als één schaaap over den dam springt, dan volgen de anderen gauw na."

»Stil! stil! daar komt ze aan," viel zijne vrouw hem in de rede. »Spreek maar ronduit met haar."

»Er is iemand bij haar," ging Böhm voort.

Martha kwam op dit oogenblik den hoek der straat om; zij gaf haar arm aan eene lange, bleeke vrouw, die door haar en door den lompenkoopman Möller ondersteund werd.

»Goede God!" riep Böhm eensklaps uit, »dat is zoo waar de teerbrandersvrouw! Hemelsche Vader, wat ziet die vrouw er uit! Gauw, vrouw! maak gauw een bed voor haar in orde!" — »Goeden dag, Böhm," sprak Möller. »Ik breng vrouw Haase bij u."

»Daar doet ge wel aan."

»Wilt gij niet wat eten of drinken?" vroeg de goedhartige kuipersvrouw. »Gij ziet er heel ziek uit."

»Neen," sprak Möller, »zij is alleen moê; zij heeft zooveel geleden. We zijn vandaag op mijn wagen van Ludwigsruhe gekomen."

»Ik zal gauw een bed voor u opmaken," zeide vrouw Böhm. »En gij blijft toch ook bij ons, Möller, en eet van avond met ons meê?"

»Neen, neen, ik dank u!"

»Dat zou nog mooier wezen!" riep de kuiper uit.

»Complimenten maken we niet, Möller, — wat de pot schaft," — — voegde de vrouw er bij.

»Kijk, kijk!" antwoordde Möller, »zou iemand, die dat hoorde, niet denken, dat ik een prins was en van zilveren borden at? Een paar aardappelen met de schil en een beetje reuzel, en een slok frisch water er bij,

is dat niet genoeg, om onder vrienden vroolijk te zijn?"

Vrouw Böhm bracht de teerbrandersvrouw, die nog steeds het diepste stilzwijgen bewaarde, wat droeviger was dan hare tranen, de kamer binnen, waarbij Martha haar behulpzaam was. Terwijl dit geschiedde, vroeg de lompenkoopman den kuiper naar alles, wat deze in den nacht van den brand gezien had en wat hij van Haase's gevangenneming wist.

Böhm sprak uitvoerig over den brand en deelde Möller ook al de redenen tot verdenking en de bewijzen tegen Haase mede. De lompenkoopman vertelde nu op zijne beurt, hoe hij de teerbrandersvrouw op de heide had aangetroffen en hoe groot hare wanhoop was.

»En het kind?" vroeg Böhm.

»Over 't kind heb ik van de boeren niets kunnen vernemen; 't moet zeker verbrand zijn."

»Dat is 't geval niet," hernam de kuiper. »Ik heb het bij den brand naast zijne moeder op 't gras gelegd, maar later de moeder, noch het kind weêrgevonden."

»Dat wist ik niet," zeide Möller. »Ik ga binnen eenige dagen weêr naar Ludwigsruhe, en dan zal ik toch eens onderzoeken, wat er van geworden is."

Thans kwam de kuipersvrouw aan de mannen zeggen, dat het eten gereed was, en ieder hunner nam zich voor, om aan tafel zijn best te doen. Möller deed door zijne vroolijke vertellingen den kuiper geheel vergeten, dat hij zich voorgenomen had ernstig met Martha te spreken.

»Gij zijt altijd goed gehumeurd, en dat is een groot geluk," zei Böhm.

»Een mensch moet zijne ooren niet laten hangen," antwoordde Möller, »anders is 't met hem gedaan. En als ik mijn hoofd over 't geen morgen gebeuren kan, wou bezwaren, dan zou ik wel al te roode oogen krijgen.

Altijd vroolijk! Want dat belet ons niet, met het ongeluk van andere menschen medelijden te hebben; integendeel — —."

»Uwe vrouw moet recht gelukkig wezen," viel de kuipersvrouw hem in de rede, »dat zij zóó'n vroolijken man heeft."

»Neen, dat hebt gij mis, vrouw Böhm. Ik heb in mijn leven maar ééne domheid begaan, en dat was, eene vrouw te nemen, en bijzonder eene vrouw, zoo als ik heb. Een ander zou bij haar al lang er onder geraakt zijn, want, weet ge, vooreerst is mijne vrouw mager, en ik geloof waarachtig, dat ze afgunstig is op mijn vet, alsof er op aarde nog niet genoeg was voor alle menschen. Zij schijnt zich te verbeelden, dat onze Lieve Heer aan elken mensch zijne bepaalde portie vet heeft toegemeten, en dat ik haar de portie, die haar toekwam, ontnomen heb. Anders kan ik 't mij niet verklaren, dat ze altijd zoo brommig is. Ze is zoo vreeselijk mager, dat ik haar, als ze dood is, nog wel in boter zal moeten laten bakken, anders lusten de wormen haar niet. Dan heeft mijn oudje verder ook zóó'n krijschende stem, zóó scherp, zóó scherp, dat ik al pijn in 't lijf krijg, zoodra ik die maar hoor. Zit ik 's winters wel eens in de herberg en drink ik daar met mijne burenen een borreltje of een glaasje bier, en hoor ik haar dan schelden: »Möller, leeglooper, straatslijper, zuiplap," dan is 't aanstonds, alsof ik azijn in mijn glas heb. Ze is nergens meê tevreden. Als ik in 't voorjaar, in zomer of herfst, mijne zaken gedaan heb, en ik breng dan voor den winter goed geld meê naar huis, dan zou 'k meenen, dat ze mij van blijdschap om den hals moest vallen. — Ja wel! — wèl mag 't je bekomen! Dan lamenteert ze; dan rekent ze uit, hoeveel geld ik in die negen maanden wel verdronken zou hebben. En dan zegt ze:

»Werk! Kleur je prenten en maak je domme rijmen, daar je toch niks anders doen kunt!» — 's Winters kleur ik namelijk mijne prenten en maak ik verzen voor bruiloften, doopfeesten en andere gelegenheden. — O! 't is wat te zeggen, eene kwade vrouw te hebben!»

»Wie u zoo ziet, zou nooit gelooven, dat gij eene knorrige vrouw hebt,» zeide vrouw Böhm.

»Niet waar?» ging Möller voort. »Mijn oudje denkt, dat men zóó maar altijd werken kan, alsof een mensch altijd gestemd was om verzen te maken. Dan moet men een glas bier hebben en met goede vrienden in de herberg zitten, dan gaat het met verzenmaken nog al; maar, als zij me den heelen dag plaagt en uit gierigheid niet eens vuur aanmaakt, dan mag de drommel plezier in 't rijmen hebben. 't Gebeurt integendeel dan dikwijls, dat ik haar met den strijkstok, waarmee niemand op de viool kan spelen, een paar rijmpjes op haar rug maak. Dat brengt haar dan weêr in een goed humeur, en ze wordt dan weêr voor acht dagen heel beminnelijk. Daarom, kinderen! zeg ik en blijf er bij: altijd vroolijk!»

En zonder zich verder te laten bidden, begon de oude Möller het volgende liedje te zingen:

Ook wij, in onze jonge dagen,
Wij hadden gaarne veel plezier,
De jonkheid houdt van lach en lied'ren,
Van vroolijkheid en blij getier.
Geduld dus, moeder! denk daaraan,
En laat de jeugd haar gang maar gaan.

Komt, kinders! zijt gij frisch en lustig?
Zoo zet u om de tafel heen;
Ik steek den brand al vast in 't pijpje,
En toon mijn prenten, één voor één,
En 'k geef er mijn verklaring bij,
Opdat 't vermaak ook nuttig zij.

Böhm's kinderen waren in een kring om hem heen gaan staan en luisterden heel aandachtig en met groot genoegen naar 't gezang van den lompenkoopman, dat eene geheel eigenaardige aantrekkelijkheid voor hen had; 't was de liefelijke, zachte moedertaal, die zij hoorden.

»Hm!« sprak hij, »dat doet de kinderen plezier. Maar wacht eens, ik zal jelui wat geven, waar je nog meer schik in hebben zult.»

Dit zeggende, stond hij op, ging naar zijn kistje, dat hij in een hoek van de kamer neêrgezet had, deed het open en haalde een groot pak prenten voor den dag, en wel, gelijk ik reeds vroeger gezegd heb, uit de kunstcooperij van Gustaaf Kühn te Nieuw-Ruppin; ze kostten zes penningen, of op 't hoogst, een groschen per stuk, en waren zoo fraai en geestig, als ze tegenwoordig nergens meer te vinden zijn. Kühn's opvolgers, de heeren Ochmigke en Riemschneider, maken ze heden ten dage veel te mooi. Ze zouden mij ten minste, als ik nog een dorpsjongen was, verlegen maken. Dat zijn de oude, oorspronkelijke prenten niet meer, die mij als kind zoo bekoorden en met de versjes er onder destijds mijn grootste geluk uitmaakten. In één woord, de hedendaagsche zijn, zooals de voorname lieden 't noemen, veel te modern. Er is niets bijzonders meer aan te zien.

De oude Möller legde het pak prenten op de tafel; er waren allerlei verhalen uit den Bijbel op afgebeeld; en de kleine jongens en meisjes waren dadelijk als de mieren rondom den goeden man heen. De één stond op de leuning van zijn stoel, om beter te kunnen kijken, anderen wezen met hun vinger naar de figuren op de prent, die hun 't beste beviel; allen sperden ze de oogen wijd open.

Nadat Möller gemakkelijk was gaan zitten en eens gehoest en geschraapt had, liet hij achtereenvolgens de prenten aan de kinderen zien, en legde nu met zijne rijmpjes de verschillende voorwerpen uit, die allen aan het Oude Testament ontleend waren. Adam en Eva in 't Paradijs, Kain en Abel, Babels torenbouw, Abraham en Loth, Isaäk, Jakob en Jozefs levensgeschiedenis, en tot besluit de verdrukking der Israëlieten in Egypte. Alles werd zeer levendig voorgesteld, en het duurde geruimen tijd, eer de kunstbeschouwing afgeloopen was.

»Och, laat me nog eens kijken, oom, — laat me toch nog eens kijken!» riep nu de een, dan de ander der kinderen uit.

— »Kijk, kijk, Gust; dat 's Jozef!»

— »Kijk, kijk, dat 's vader Jakob!»

Möller verschaftte door dit alles een groot genoegen aan Böhm en zijne vrouw en aan de geheele familie.

Nauwelijks had de brave lompenkoopman met zijne uitlegging gedaan, toen de oude Abram binnenkwam. Hij had zijn zomertoilet ter zijde gelegd en bracht in zijn warme winterjas geducht veel koude met zich.

»Ha!» sprak hij, »as hier een heel gezelschap bij mekhaâr is!»

»Ja wel, mijnheer Abram,» antwoordde de kuiper. »Vrouw, geef eens een stoel hier.»

»As ik me niet lang zal ophouden,» hernam de jood, »k wou maar een paar woordjes met je spreken, baas Böhm.»

De kuiper wist reeds vooruit, wat hij van hem verlangde, maar hij noodigde hem evenwel uit, plaats te nemen, ten einde het gesprek met zijn hardvochtigen schuldeischer zoolang uit te stellen als mogelijk was. Hij hoopte, dat het bijzijn van anderen en het plaatsne-

men van zijn huisheer hem misschien tijd zou geven, om de eene of andere goede verontschuldiging te bedenken, waarom hij nog steeds de huur niet betaald had.

»Hoe gaan de zaken?» vroeg de oude Abram.

»Zooals gij wel weet, mijnheer Abram, niet al te best; 'k mag wel zeggen, slecht.»

»Ja, ja! 't is zoo,» zei de jood. »'t Geld wordt hoe langer hoe zeldzamer. — As een mensch nergens wat staat te hooren, as klachten. As 't anders was, in mijn tijd. 't lleeft er veul van, of de khooplui der best doen, om bankroet te maken. Ze beginnen allemaal met spikkeleeren en blufslaan en kwaje zaken te doen met een andermans geld.»

»Daarin hebt gij geen ongelijk,» antwoordde de kuiper.

»Hoor je de snijders praten, dan zijn ze allemaal in Parijs en Londen geweest,» ging Abram voort, »al hebben ze ook nooit een voet ijt dit nest gezet. Een mensch kon daarmee nog tevreden wezen, as ze maar geen Parijsche en Londensche prijzen vroegen. Niks as bluff! In mijn tijd hield een jas 't zes of zeven jaar ijt, en dan kon die nog gekheerd worden, — nou mot een mensch al blij wezen, as 't één jaar duurt. En wat mijn ouwen snijder van dien tijd betreft, as die zen weêuw as een zeer welgestelde vrouw heeft achtergelaten. As ik dat soliede zaken hiet; maar hij hield er ook geen half dezijn luie gezellen op na; hij had geen winkel ook, maar werkte zelf op zijn kamer tusschen zen khindertjes in. Wat zou die gelachen hebben, as die den nieuwen snijder had gezien, die dáár op de markt een winkel heeft geopend. Een snijder en een winkel! Is dat niet om te lachen? As die kan lang wachten, eêr die mij in zijn winkel ziet! Neen, eer ik daar lust in krijg, zeg ik eerst honderdmaal: Abram, Abram! as je niet mot vergheten, dat die mooie win-

kel veel geld geklost heeft, en om die te bethalen, steelt de vent jou ten minste twee ellen laken!"

»Ik heb dien winkel vandaag voor 't eerst gezien," sprak Möller; »er stonden veel menschen vóór, die alles bekeken."

»Meer kijkers dan koopers," zeide Böhm.

»Weet ge wel," zeide Abram nu, »dat ge eene heel mooie dochter hebt, zooals er niet veel in Soldin zijn? Ik kan je zeggen, dat ik er laatst van stond op te khijken, toen ze bij me kwam. En 't schijnt ook een goed, fatsoenlijk kind te wezen."

Deze laatste woorden herinnerden Böhm datgene, wat hij dien avond met zijne vrouw besproken had; hij fronste het voorhoofd, terwijl hij antwoordde, dat het beter zou wezen, als zij niet zoo fatsoenlijk was.

Martha werd vuurrood, zoowel door het compliment van den ouden Abram, als over den toon van haars vaders stem.

»Zij schijnt het niet alleen," liet Möller er op volgen, die tot nog toe, sedert het binnenkomen van den jood, niet veel gezegd had, »maar zij is het ook. Dat kan men wel aan hare oogen zien. Ik, die alle steden en dorpen doorkruis, ik heb verstand van meisjes, en kan precies zeggen, zonder dat ik juist een groot tovenaars ben: jij hebt een vrijer, jij hebt er twee en jij hebt er zes."

»Ha, ha, ha, zes!" viel Abram hem lachende in de rede.

»Komaan, Martha, ga naar bed!" zeide de kuiper; »'t is tijd. En jij, vrouw lief, moest de kinderen ook naar bed brengen, hunne oogen vallen toe."

En zoo was het ook. Sedert de oude jood binnengekomen was, hadden de kinderen zich onder moeders boezelaar of achter haar stoel verstoppt. Een van hen zat op zijn stoeltje te knikkebollen.

Vrouw Böhm deed, wat haar man zeide, en ging met de kinderen de kamer uit.

»Ik houd er niet van, Möller,» zei de kuiper, »dat iemand tot jonge meisjes, die pas komen kijken, van vrijers en zulke dingen spreekt. Daardoor komen ze op allerlei gedachten.»

»Hm!» hervatte de lompenkoopman, »'t is beter openhartig met de kinderen te spreken, dan van alles een geheim voor hen te maken. Als ge te streng zijt, zal uwe dochter het nooit wagen, u iets te zeggen en toe te vertrouwen. En er zal wel een tijd komen, dat Martha ook een vrijer heeft; dat kunt ge niet verhinderen; 't zit in de lucht; 't ligt in de natuur. Ik meen daar niet meê, dat zij lichtzinnig zal worden; daarvoor moge God haar bewaren! Ik meen maar een vrijer in alle eer en deugd. 't Is dus des te beter, dat gij er van weet, want dan kunt ge er ook des te meer op letten en den jongen man leeren kennen, die dan ook zeker wel bij u in huis komen zal. 's Zondags gaat het jonge paar, netjes aangekleed, uit; ze gaan ook wel eens dansen, komen dan moê te huis en, wat ge niet kunt beletten, ze geven elkander tot afscheid aan de deur een kus. En daardoor is dan je dochter de heele week gelukkig; ze werkt vlijtig en denkt in zich zelve over elk woord van haren vrijer na. Welnu, is er in dat alles iets kwaads?»

»Neen,» zeide Böhm.

»Aan den anderen kant, kunt ge zeker zijn, als ge bij ieder verliefd woordje de ooren spitst als een koppig paard, dat Martha u van haar leven niets zeggen zal. En niemand kan 't haar kwalijk nemen, want zoo zij 't bij voorbeeld aan hare moeder zeide, moest ze al bang wezen, dat die 't aan vader zou oververtellen. En dan zou ze er wel een vrijer op nahouden, maar in 't

geheim, waarvan gij of uwe vrouw niets gewaar zoudt worden. Gij zoudt den jongen man niet kennen, en niet weten, waar hij vandaan kwam, wat hij was, wie hij was, of hij een fatsoenlijk man was of een deugniet. In plaats van hem des zondags te zien, zou ze hem ook in de week ontmoeten. Verbodene vruchten smaken dubbel zoet, zoodat het verliefde paar elkaâr wel zesmaal in de week zou willen zien. Om ten dans te gaan, daarvoor zouden ze zich wel wachten; daar kennen allen elkander en zien allen elkander, en ze konden dan wel eens een paar goede vrienden ontmoeten, die 't u weêr zouden overbabbelen. En als ze niet ten dans gaan, waar gaan ze dan heen? Dan kon er wel eens een dag komen, dat uw kind bleek en met roodgeschreide oogen bij u kwam en u bekende — — —”

»De drommel hale je!» sprak de kuiper, »met je ongeluksprofetie!»

De oude Abram had opmerkzaam naar het vóór en tegen van dezen nieuwen advocaat geluisterd en sprak nu tot den kuiper:

»Hij heeft het misschien zoo mis niet.»

»Nu, nu, 't was ook niet zoo kwaad gemeend, Möller. Ge zijt een verstandig man, zwerft ver in de wereld rond en hebt veel ondervinding. 'k Zal je raad opvolgen, en morgen aan den dag zal Martha mij de waarheid al zeggen, of ze een vrijer heeft of niet.»

»Wat ge daar zegt, is al weêr te hard,» gaf Möller hem ten antwoord; »zoo gaat het niet. Ge moet goed jegens uw kind wezen, gelijk alle dagen; goed en vriendelijk met haar spreken; Martha is een braaf meisje, en ik wil er op wedden, dat ze u alles zeggen zal.»

Plotseling stond nu de jood op en zeide tot den kuiper:

»Ik moet weggaan; 't is te laat. — Kom, baas Böhm! as ik je een paar woorden alléén te zeggen heb.»

»Geneer u niet, mijnheer Abram! Möller mag alles hooren. Hij is mijn vriend.»

De kuiper klemde zich aan den laatsten stroohalm der hoop vast, daar hij dacht, dat het bijzijn van een getuige zijn huisheer een weinig zou intoomen en het gesprek vriendelijker zou doen afloopen.

»Hoe komt het,» vroeg Abram, »dat gij, baas Böhm, die zoo stil en eenvoudig leeft en zoo vlijtig zijt, je zoo dikwijls laat herinneren, om mijne kleine rekening te voldoen?»

»Hm, mijnheer Abram! kleine rekening, — klein voor u, maar groot voor mij. Geloof toch, dat het mij zeer laed doet, dat ik deze ongelukkige schuld niet kan afdoen; maar kam de pad eens, als ze geen haar heeft! 'k Heb dit jaar niet veel werk gehad; de menschen hebben geen geld en koopen daarom niets meer, dan 't geen ze volstrekt noodig hebben.»

»As je toch wel zult inzien,» zei Abram, »dat ik daar niet naar lijsteren khan; als al mijn huurders zóó praten zouden, dan was 't beter, dat ik geen hijzen had.»

»Ik weet het wel, mijnheer Abram, en 't baart mij ook groote zorgen, dat ik niet kan, zooals ik gaarne wilde. Mijne familie is ook, kort geleden, weêr vermeerderd; 't kost alles veel geld. Alle dagen worden de kinderen grooter, en ze krijgen tevens hoe langer hoe grooter honger, en er valt geen brood uit den hemel.»

„'k Stem dat allemaal toe,» sprak Abram, »maar je mot er volstrekt aan denken, mij te bethalen. Ik ben niet rijk, al zijn er ook domme menschen, die net doen, alsof ik de dikkatan met schepels meten kon. Ze mosten eens in mijn plaats wezen. Met den mond maken ze een mensch gauw tot een millionair. Op dit oogenblik mot ik 't uit mijn mond sparen, om maar rond te komen; want er komt geen geld in, —

in 't geheel niet, — 't geld verstopst zich, je krijgt het niet meer onder de oogen. Als ik 't wel weet, hoe hard het valt om de gouden en zilveren vogels uit de khooi te moeten laten vliegen; 't zijn altijd wilde vogels, die niet weêrom komen, en anderen te vangen, dat is verdijveld moeilijk. Als daarom iedereen zijn plicht mot doen, en wie een ander wat schuldig is, most zich nog liever een been afsnijden, dan niet te bethalen."

»Ja, maar mijnheer," viel Möller hem in de rede, »wij willen eens vooronderstellen, dat ik een muzikant was en viool speelde, en dat ik u iets schuldig was; zou 't u dan wat helpen, als ik mijne linkerhand afhakte en ze u bracht?"

»Als hier de vraag niet is van vioolspelen en ook niet van de linkerhand, mijnheer de grappenmaker," zeide de oude Abram, wien de tusschenkomst van den lompenkoopman zeer ongelegen kwam; »k wil daarmee maar zeggen, dat een mensch zich moet draaien en wenden, zich alle moeite geven en al 't mogelijke doen mot, om te bethalen, wat hij schuldig is, als hij ten minste een man van eer is."

»Dat ben ik!" riep Böhm uit.

»Zeker, zeker," antwoordde hem de jood; »maar as je mij de huur betaald hadt, was je 't nog veel meer. We verliezen ondertusschen hier den thijd met onnoedig gepraat; wanneer denk je, dat je me bethalen kunt?"

Böhm werd verlegen en antwoordde niet.

»Ik verlang hierop een antwoord van je, baas Böhm."

»Mijn hemel," zeide de kuiper, »gij weet, mijnheer Abram, dat ik u door Martha heb laten zeggen, dat ik u op den zóóveelsten zou betalen — —"

»'t Is wáár; en je hebt niet betaald. —"

»Daarom juist," hernam Böhm, »durf ik het niet meer wagen, u een bepaalden dag op te geven;

elken dag gebeurt er wat nieuws, dat de omstandigheden van een mensch veranderen kan en al zijne plannen en voornemens in duigen kan doen vallen.”

»Dat zijn niks as praatjes,” antwoordde de jood, »maar geen geld.”

»Ja, wat wilt gij dan, mijnheer Abram? Ik zal u zeker betalen; hoe eerder, hoe liever.”

»Haha! Hoe eerder, hoe liever!” riep de jood en sprong op van zijn stoel; »hoe eerder, hoe liever! Die dag sthaat niet in den almanak, dien dag ken ik niet en daar lijster ik ook niet naar. Zeg liever, dat je me bethalen zult in de week, die vier donderdagen heeft, of op den 32^{en} Februari. — Hoe eerder, hoe liever! Zoo'n muntstuk kan de khoodman niet gebrijken! Denk je dan, baas Böhm, dat ik iemand ben, die zich laat wijs maken, dat je zwaluwen vangt, as je ze maar zout op den staart strooit? — Hoe eerder, hoe liever! Ik ben, waarachtig as God, geen menschevilder, maar 'k verzoek je toch om ander geld dan dat!”

»Maar beste mijnheer Abram — —”

»Met al je »maar!” kan ik niks maken, mijn goeje man.”

»Gij weet — —”

»Ik weet niks,” viel de oude Abram hem in de rede; »ik weet niks en 'k wil ook niks weten; 't eenige wat ik weet, is, dat ik mijn huur nog niet van je heb.”

»Wat drommel!” riep Böhm uit en hij sloeg met zijn vuist uit alle macht op de tafel, »als gij mij niet wilt aanhooren, doe dan maar, wat gij niet laten kunt!”

»Spreek dan, maar spreek versthandiger”, antwoordde Abram, die door den driftigen toon van zijn schuldenaar min of meer schrikte.

»Ik had u door Martha laten zeggen, dat ik naar den teeroven te Ludwigsruhe reed, om daar eene vracht

tonnen af te leveren, en dat ik met geld zou terugkomen. Is 't mijn schuld, dat de brave Haase geruïneerd is, en dat zijn hoeve in dien nacht afbrandde, toen ik bij hem gekomen was?"

»Ook al slechte munt!" riep de jood uit. — »An dien kerel kom ik 500 daalders te kort! O! die schurk! Hij steekt zijn eigen hijs in brand. — Wat zijn er toch voor menschen op de wereld! Was hij maar naar den duivel geloopt; had hij maar gebedeld; was hij maar verarmd; as de armen 't nog zoo kwaad niet hebben; die kunnen bedelen, dat khan een man as ik niet! As hij ten minste zijn hijs had laten sthaan, God zal me bewaren! Eerst slaat de kerel alles dood; alles, wat er nog was, was geen sphenknop waard, — en dan denkt zoo'n vent: nou zal 'k de schuldeischers ook nog bedriegen, dat ze geen geld krijgen, en dan steekt die smeerlap zen hijs in brand. 't Was niet veel waard; dat is waar; maar, as ik maar thien percent van me geld had gekregen, 't zou nog een troost geweest zijn. — Maar, 't gerecht zal hem, denk ik, wel geven, wat hem toekomt. Onder tien jaar komt die schurk er onmogelijk af."

»Hoor eens," sprak de lompenkoopman tot den jood: »ik heb u laten uitspreken; ik ken u niet, maar, als gij zóó wilt praten, hebt gij ongelijk; Haase is een eerlijk man."

»Een schurk is hij!" schreeuwde Abram hem toe.

»Neen, neen; een braaf en eerlijk man."

»Een schurk!" riep de jood en hij begon te stampvoeten, daar hij door de tegenspraak kwaadaardig werd.

»En ik zeg u," zeide Möller thans, terwijl hij opstond en naar den jood toeging, »ik zeg u, dat ik niet dulden wil, dat hij in mijne tegenwoordigheid beschimpt wordt, eer het gerecht hem nog veroordeeld heeft."

De oude Abram lachte en haalde de schouders op, ofschoon hij bang werd, toen hij zag, dat Möller opstond en met zijne krachtige gestalte op hem afkwam.

»Klagen dan alle menschen hem niet aan?» zeide Abram. »Heb ik 't misschien verzonnen, wat de menschen van hem vertellen? Maar 't gerecht vergist zich niet. As ze iemand laten zetten, dan is daar ook eene reden voor. De onschuldigen hebben ook een tong en hebben maar te spreken.»

»Ik zou mij bijna mijne hand er op laten afhouden, dat Haase zijn goed aangestoken heeft,» zeide Böhm, »en dit doet mij des te meer leed, omdat ik hem acht.»

»Hm! as 't daar in 't geheel geen twijfel an is,» voegde de jood er bij. »Haase is vandaag al veroordeeld; hij komt stellig en zeker in het tuchthuis.»

»Dat moet gij niet zeggen,» hernam Möller; »dat is niet, zoo als het behoort en dat komt niet te pas.»

»Ja, ja,» ging de jood voort, die eensklaps weêr moed kreeg, toen hij zag, dat ook anderen in zijn gevoelen deelden; »hij gaat naar 't tuchthuis, en dat heeft hij verdiend!»

»Schurk! Jij bent het, die mijn man in 't ongeluk gestort hebt!» riep plotseling eene stem, die uit den achtergrond van de kamer kwam.

De drie mannen verschrikten, toen zij die stem hoorden. In het oogenblik, toen dit gebeurde, verspreidde de oude lamp, die op de tafel stond, nog slechts een zeer flauw licht; de afgebrande pit gaf zich, hoezeer tevergeefs, alle mogelijke moeite, om nog een paar droppels olie tot zich te trekken. De vlam flikkerde her- en derwaarts en verlichtte nog maar zeer gebrekkig de drie hoofden, van den kuiper, den lompenkoopman en den jood.

Achter in de kamer was zelfs niet het minste schijnsel

te bespeuren. Tot zijn ongeluk vielen de laatste stralen der uitgaande lamp vlak op den ouden Abram; de zoo even gehoorde stem had hem geheel ontsteld en zijn aangezicht eene kleur, zoo geel als perkament, doen aannemen. 't Was, alsof er wel duizend rimpels in waren en alsof in iederen rimpel schrik en vrees te lezen stond.

»'t Is de teerbrandersvrouw!» riep Möller uit.

»Ze is wakker geworden en heeft den naam van haar man gehoord,» voegde Böhm er bij. »Wij moeten haar weêr te bed brengen.»

Toen hij echter wilde opstaan, werd eene hand op zijn schouder gelegd en hij daardoor genoodzaakt, weder te gaan zitten; 't was de hand van vrouw Haase, zooals die mager en bleek uit de wijde mouw van haar nachtjak te voorschijn kwam.

De teerbrandersvrouw was sedert den brand van hare woning zoodanig veranderd, dat zij nauwelijks meer te herkennen was. De tranen hadden hare oogen met diepe kringen omgeven; haar anders fraai gevormde neus scheen langer geworden te zijn, en gaf aan haar gelaat eene akelige uitdrukking. Het levendige, frissche rood was van hare lippen verdwenen en had voor eene droevige, bleeke kleur plaats gemaakt.

Zij trad nader met woest rollende oogen, die den ouden Abram zochten.

Böhm, vreezende dat zij op Abram zou aanvallen, hield hare handen vast, doch zij had in dit oogenblik reuzenkracht en zou zich, zoo Möller hem niet te hulp was gekomen, uit de handen van den kuiper losgerukt hebben.

»Wees bedaard, vrouw Haase, wees bedaard.»

»Jij hebt hem in de gevangenis gebracht, slechte kerel!» schreeuwde zij uit. »Hij alleen bleef mij nog

over op aarde. — Ons kind is dood; ons laatste kind! — Ach!” riep zij en rukte zich los van de beide mannen, die haar tot dusverre vastgehouden hadden, »mijn kind! mijn kind!”

»Ga weg, ga weg!” sprak de oude Abram, die doodsbleek was geworden en bevende weêr ging zitten.

»Moeder! Moeder!” riep Böhm zijne vrouw toe.

»Ellendige, gemeene kerel!” riep de teerbrandersvrouw en staarde met gloeiende blikken den jood aan, »jij hebt den brand gesticht, laaghartige schurk, die ge zijt! 'k Zou er mijn leven voor willen geven, als ik zien kon, dat de wolven jou verscheurden. En lachen zou ik, als ik zag, dat je bloed op den grond liep!”

»Houdt ze toch vast!” gilte Abram op smeekenden toon.

»Maakt hier toch niet zoo'n spektakel!” zeide de kuipersvrouw, toen zij binnenkwam en niet aanstonds vrouw Haase zag.

Zoodra Böhm zijne vrouw gewaar werd, wilde hij haar een teeken geven, dat zij water gereed moest houden, om de opgewonden zenuwen der zieke vrouw te doen bedaren, en liet vrouw Haase, die hij weêr bij den arm had genomen, voor een oogenblik'los. Daarvan maakte zij gebruik en vloog als eene leeuwin op den ouden Abram aan, waarbij de lamp van de tafel viel en uitging.

Men hoorde niets meer dan geschreeuw en woest getier, alles door elkander.

»Helpt! Helpt! Ze vermoordt mij!” riep de ongelukkige jood uit, die voelde, hoe de tien nagels der teerbrandersvrouw in zijn mageren hals drongen.

Door een vreeselijken stoot wierp de razende vrouw den ouden man van zijn stoel, en beiden vielen op den grond in de kamer neêr. Möller had zich op vrouw

Haase gestort en trachtte haar van Abram los te rukken. Böhm liep in 't donker door de kamer rond en knorde over zijne vrouw, omdat zij geen licht bracht. De kinderen, door het rumoer wakker geworden, schreiden en huilden; de bureu, die bij den stillen, vrede-lievenden kuiper nog nooit zulk een spektakel gehoord hadden, klopten aan de deur en de vensterluiken.

Eindelijk kwam vrouw Böhm binnen met de lamp, waarin zij olie gedaan had, en vond alles 't onderste boven in de kamer. Möller hield met zijn gespierden arm de teerbrandersvrouw vast en draaide zijn hoofd nu naar dezen, dan naar genen kant, om niet door hare slagen getroffen te worden, want zij zwaaide met hare armen wild in 't rond.

De oude Abram lag op den grond en riep: »Ik ben dood! Ik ben dood!»

De kuiper tilde hem op. De kleëren van den ouden jood waren zóó verscheurd, dat honderd katten er geen muis in hadden kunnen vangen, zooals men wel eens zegt, en dat de armste bedelaar er niets van aangenomen zou hebben, indien men ze hem present had willen geven. Zijn overjas schenen de wolven voor hun ontbijt in stukken gescheurd te hebben.

»Kijk maar eens naar men hals!» zeide Abram; »ik kan op zen best spreken; dat wijf heeft me om 't leven gebracht.»

»'t Heeft niets te beteekenen,» antwoordde Böhm hem, »'t zijn maar een paar schrammen.»

De oude Abram bevoelde zijn hals en beefde als een popelblad, toen hij aan de gewonde plek kwam, die hij aan de teerbrandersvrouw te danken had.

»Nu is zij bedaard geworden,» zeide Möller. »Vrouw Böhm, pas vooral goed op haar, dat het haar aan

niets mankeert; ik verzoek het u vriendelijk. Wrijf haar de slapen van 't hoofd met azijn, en houd haar eene verbrande veer onder den neus."

De teerbrandersvrouw was bewusteloos geworden. De kuiper en Möller zetten haar op een stoel en wreven haar met azijn.

»O wai!" riep de oude Abram eensklaps, terwijl hij al zijne ledematen bevoelde, alsof hij een inventaris van zijn kneukels maken moest, »mijn linkerbeen wordt zoo koud; daar komt zeker bloed uit! — O wai! O wai! 'k Val flauw!"

En met die woorden viel hij op een stoel neêr. Möller ging naar hem toe, greep een' van zijne handen en sloeg met zijne stevige vuist daarop, zoodat de jood spoedig weêr bijkwam.

»Hebt gij naar mijn been gekeken?" vroeg hij bevende.

»'t Is niets," sprak Böhm; »bij 't op den grond vallen is een van uwe slobkousen en een kous afgestroopt, en gij hebt ook een schoen verloren. Wacht, daar ligt die."

»Ik zal ze aanklagen, ik zal ze in de gevangenis laten brengen, zoo waarachtig as ik Veitel Abram hiet. Ze heeft me willen vermoorden."

»'k Zou u raden," zeide Möller, »om met geen sterfeling een woord over de heele historie te spreken; — want eigenlijk is 't uwe schuld, dat dit alles gebeurd is."

»Mijn schuld! — Nah! dat zullen we eens zien, — jelui ligt allemaal onder ééne deken. — Hoe ben ik toch op den dommen inval gekomen, van avond hierheen te gaan! — 'k Had wat beters kunnen doen, dan mijn geld met goedheid te komen vragen."

»Mijnheer Abram," zeide Böhm.

»'t Is goed," riep de jood, »'k laat me niet meer foppen; — je zult van me hooren."

»Daar is uwe kous ook,» hernam de kuiper, »maar die is in de olie gevallen.»

»We zullen mekaar nader spreken. — 'k Wil de kous niet hebben,» antwoordde de jood en ging met fonkelende oogen heen, terwijl hij de deur achter zich dicht sloeg, zoodat het huis er van dreunde.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE GRIFFIER.

Den volgenden dag, 's Woensdags, toen het groote marktdag in de stad was, stond Abram vroeger dan gewoonlijk op, niettegenstaande het voorval van gister'avond hem nog in de leden zat, en klopte bij den griffier aan de deur.

Zelden werd er zeker een fideeler kereltje gevonden dan deze griffier.

Wolf was een klein manneke; rond en frisch van geelaat gelijk een roode appel, zoodat hij eigenlijk de menschen met zijne wangen aankeek, want zijne oogen verzonken tusschen zijne wenkbrauwen en zijne opgeblazene, vette wangen; menigeen zeide dan ook, dat hij, evenals de mollen, geen oogen had, wat evenwel niet waar was; men kon ze slechts niet zien.

Doch 't was niet alleen met de oogen zóó gesteld; zijn buik had de beenen verzwolgen; hij liep niet, hij rolde. De griffier was, om kort te gaan, een kleine, koddige ton, die sprak, zong, en dronk. Vandaar kwam het dan ook, dat hij zijne betrekking op zulk eene

wijze waarnam, dat hij de menschen niet kwelde, en dat zelfs dezulken, tegen wie hij een dwangbevel moest ten uitvoer leggen, van hem zeiden, dat hij de beminnelijkste mensch was, dien men zien kon. De boer Möllenbeck in Hohenwall zeide van hem: »Hij is zoo rond als een rolhout, waarmee de wegen gelijk gemaakt worden, en zóó vroolijk, alsof hij al de Landsberger muzikanten in zijn lijf had.»

Sedert langen tijd had hij reeds een bijnaam, dien zijne »klanten», zooals hij ze noemde, hem gegeven hadden, en die tot bewijs van het hierboven vermelde strekken kan; zij noemden hem namelijk: »een tamme wolf.» En op dien bijnaam was hij niet weinig trotsch en herhaalde dien steeds tot alle boerinnetjes, die hij als dienstmeisjes huurde, omdat zij niet gaarne bij hem, die tot het gerecht behoorde, wonen wilden.

»Ik heet, wel is waar, Wolf,» zeide hij dan tot haar, »maar de menschen noemen mij »een tamme wolf,» en dat ben ik ook.» En terwijl hij dit zeide, omarmde en kuste hij haar dan.

De kleine griffier had inderdaad een goed, of liever, een ruim hart. Zijne vrouw schonk hem in vijftien jaren veertien kinderen.

Maar alle veertien stierven, het ééne na 't andere. De griffier was nooit langer dan drie maanden vader, en dit scheen hem, naar het uiterlijke te oordeelen, geene groote droefheid te veroorzaken. De veertien kleine doodkistjes, die gedurende al die jaren uit zijn huis gedragen werden, ontlokten nooit een traan aan zijne oogen; wat waarschijnlijk hierdoor veroorzaakt werd, dat die oogen zoo diep in zijn hoofd lagen, en de tranen, met den besten wil, niet te voorschijn komen konden.

Het eenige, waardoor hij op zulk een begrafenisdag van zijne gewone levenswijze afweek, was, dat hij in

de herberg twee of drie flesschen bier meer dronk dan anders.

Bovendien had Wolf den naam, dat niemand hem in 't solospel evenaarde. Er waren in Soldin oude lieden, zeer oude lieden, maar geen hunner wist zich te herinneren, dat de griffier Wolf ooit eene partij solo verloren had.

Ten gevolge van die onschuldige solopartijen en van zijn vroolijken aard stond de griffier juist niet in een best blaadje bij den president der rechtbank. Er bestond daarvoor evenwel ook nog eene andere reden, namelijk dat Wolf zoo dikwijls van dienstboden veranderde, 't geen zeer ten nadeele van zijne zedelijkheid werd uitgelegd.

Dit was trouwens eene zaak, die de vrouw van den griffier vrij wat meer aanging dan den president; doch daar niemand ooit gehoord heeft, dat zij zich over haren man beklaagde, was dit waarschijnlijk ook niets anders dan laffe beuzelpraat, gelijk die maar al te vaak in kleine plaatsen zonder oorzaak rondgaat. 't Lag denkelijk meer aan den president, die knorrig geworden was, omdat een zeer knap dienstmeisje van hem was weggegaan en zich bij Wolf verhuurd had.

Dit mocht nu zijn, zooals 't wilde, zijne betrekking nam de griffier in elk geval met grooten ijver en strikte eerlijkheid waar. Zijn aantekenaar, gelijk hij zijn klerk noemde, werkte tien uren daags.

Het meest had hij met den jooden Abram te doen, en als de jood kwam, nam Wolf een bijzonder deftig voorkomen aan.

»Mijnheer de griffier,» vroeg de jood, »kunt gij ook iemand prikken?» (»Prikken» wilde bij den jood zoo veel zeggen, als tegen iemand een dwangbevel uitvaardigen.)

»Waarom niet, mijnheer Abram?» hernam Wolf; »'k ben geheel en al tot uw dienst.»

»Nah! doe me dan 't plezier en laat bij den kuiper Böhm den boel per executie verkoopen.»

»Wat, wat!» vroeg de griffier, »bij den kuiper Böhm?»
»Aanstands en zonder uitstel!»

Wolf was verschrikt en verbaasd tevens, daar hij wist, dat Abram met zijne schuldenaars in de stad anders nog al geduld had.

»Hm! hm!» sprak hij, »Böhm is een braaf man; — zou 't misschien niet beter wezen, dat gij een poosje uitstel gaat?»

»Dat mot een braaf man hieten? — Och, mijnheer, wat kent gij hem slecht! Gisteravond mankheerde er niet veul aan, of ze hadden me bij hem aan hijs vermoord. — As ik getuigen had, zou 'k ze bij 't Hooge Gerechtshof aanklagen. Daar laten ze me de vrouw van den afgebranden teerbrander uit Ludwigsruhe op me af; ik meende al, dat ik op reis ging naar de andere wereld, en wat we dáár te wachten hebben, daar weet niemand wat van, al ben ik bij lange na de ergste zondaar niet. — Maar dat gespuis! — As ik ze wel krijgen zal. Daar ga ik heel bedaard bij den kuiper, om hem te vragen, of hij zen huur bethalen wil of niet, want wat iemand schuldig is, dat mot hij ook bethalen. As geen mensch me meer bethalen wil, mot ik van honger sterven. As ik nou met den kuiper heel vrindelijk zit te praten, springt de teerbrandersvrouw uit een alkoof of ergens anders uit, op me af, en krabbelt mijn heelen hals kapot. 't Was duidelijk alles afgesproken spul; want ze deden 't licht uit en gingen toen in 't donker aan 't schreeuwen, de ecn al harder dan de ander, alsof ze mij te hulp kwamen. Ik kan zeggen, dat ik

den heelen troep met het grootste plezier aan de galg zou zien hangen.”

»Hm, hm, hm, hm!” zeide Wolf, »dat is inderdaad erg, heel erg! Nu, ik zal dadelijk het bevel der executie laten uitvaardigen; — dat zal niet lang duren.”

»Zeg eens, mijnheer Wolf, hoe staan de zaken met Spilke? Is dat haast afgedaan?”

»Afgedaan?” hernam Wolf; »ik vrees, dat gij er slecht van afkomen zult. Spilke moet sinds den brand van den teeroven plotseling uit de kolonie verdwenen zijn, zonder iemand vaarwel gezegd te hebben. Geen mensch weet, waar hij gebleven is.”

»Zóó! Daar hadden we den boel maar moeten laten verkhoopen.”

»Wat dan, als ik vragen mag?” zeide de griffier. »Waar niets is, heeft de keizer zijn recht verloren.”

»Wel verduiveld!” riep de oude Abram verbaasd uit. »Waarom hebt gij mij dit niet bijtijds laten weten? Ik denk toch, dat het uw nadeel niet is, as ge u om mijne zaken bekhommert; maar dan moet ge er u ook waarlijk om bekhommen, anders word ik geruïneerd. Heb ik u toch gedurig gevraagd, as er een boer bij me kwam, of ik hem zonder gevaar geld kon leenen of niet, en as ik me zoo duidelijk herinner, as of 't gisteren was gebeurd, dat gij mij gezegd hebt, as ik aan Spilke gerust wat kon geven,”

»Hoor eens, mijnheer Abram,” antwoordde Wolf, »in de toekomst kan ik niet zien; wanneer ik weten kon wat er morgen zal gebeuren, of over acht dagen, of over vijf jaar, dan gaf ik er mijn ambt aan en zou mij als waarzegger en profeet etablisseren. Al het geld, dat gij naar Ludwigsruhe geleend hebt, is weggegooid, maar mijn schuld is het niet; daar is bij voorbeeld Spilke, die 't alles heeft doorgebracht en verdronken,

vervolgens het proces verloor en tot besluit de plaat gepoetst heeft; — dan de teerbrander, die zijn boel in brand gestoken heeft. Ten tijde dat gij dien menschen geld voorgeschoten hebt, waren zij goed; heden wil het toeval, dat hunne zaken slecht staan; maar dat kan ik toch niet helpen.”

»Hm!” zei de jood, »twee schuldbekentenissen, die geen lor waard zijn!”

Terwijl zij zoo van geldzaken spraken, waren zij op de markt gekomen, waar de griffier met Abram den weg naar 't raadhuis had ingeslagen. Op de markt zaten de handelaars, de groenteverkoopsters en de boeren, en nu had men 't eens moeten hooren, hoe van alle zijden geroepen werd:

»Goeden dag, mijnheer Abram!”

Bij elke mand kool, bij iederen zak koren of aardappelen, werd hij toegesproken, en maakte men hem een compliment, dat hij er zoo gezond uitzag. (De boeren zijn somwijlen ook zeer politiek, want uit liefde of vriendschap deden zij dat niet.)

De oude jood deed echter zaken met alle oude boerinnen.

»Nu moet ik afscheid van u nemen,” sprak Wolf.

»Nah! zorg vooral voor de zaak met den kuiper.”

»'t Zal dadelijk gebeuren,” antwoordde de griffier.

De oude Abram wandelde de markt nog eens rond, toen op ééns een boer tegen hem aanliep, die zich onmiddellijk omkeerde.

»Lompe vlegel!” riep Abram hem na. — »Maar,” liet hij er terstond op volgen en zag den boer, die hem bijna omvergelopen had, nauwkeuriger aan, »hoe heb ik het met je? Neen, neen, ik vergis me niet — —”

En terwijl hij dit zeide, liep hij hem schielijk achterna.

»Hei!” riep hij, »wacht toch eens een beetje!”

Spilke, die zijn hoed diep in de oogen gedrukt had, werd blijkbaar een oogenblik verlegen.

»Goeden dag, mijnheer Abram.»

»Denkt ge volstrekt niet meer aan je schuld?» vroeg de jood.

»Integendeel,» antwoordde Spilke, »ik hoop die spoedig te kunnen afdoen.»

»Zoo? Hoop je dat waarlijk? Weet je dan niet, dat ze al vervallen is?»

»Nou, nou!» hervatte Spilke, »morgen is ze vervallen, en daarom ben ik expres naar de stad gekomen.»

»Je vergist je, Spilke. Ze is al acht dagen geleden vervallen; bedenk je maar eens goed.»

»Neen, neen, gij hebt ongelijk, mijnheer Abram. Dat vergeet een mensch, zooals ik, niet; arme lui hebben niets anders behalve hun eerlijken naam.»

»Dat zou 'k ook meenen, Spilke.»

»Nou, tot weêrziens, mijnheer Abram,» zeide de boer; »ik kom morgen zonder mankeeren bij u.»

De oude jood hield zijn schuldenaar staande, en nu wilde hij ook zien, of hij hem ten minste tot afdoening van een deel der schuld zou kunnen dwingen.

»Morgen,» zeide hij, »ben ik niet in Soldin; ga nou eens eventjes meê naar mijn huis, om een borreltje te drinken. As ik je dan metéén de schuldbekentenis kan laten zien. Dat verplicht tot niks, omdat je toch morgen in alle geval betalen wilt. We zullen 't daarover wel ééns worden.»

Spilke ging mede, ofschoon ongaarne.

»Wel, hoe sthaan de zaken op de blazerij?» vroeg Abram, en hij deed, alsof hij er niets van wist, dat de boer zich niet meer in Ludwigsruhe ophield.

»Altijd bij 't oude,» antwoordde Spilke, die zich in

den strik liet vangen. »Haase's boel is afgebrand, — dat is 't nieuwste, wat ik weet.»

»Zal dat in het dorp veel schade aanbrengen?»

»Schade?» vroeg Spilke. »Alle dokters op de wereld kunnen geen doode weêr levend maken, en om den hals van een varken is 't vergeefs naar paarden te zoeken. De blazerij is een vervloekte plek, en dat zal ze ook wel blijven; 't zou maar 't beste geweest zijn, als het heele oude nest afgebrand was en wij er bij; dan was 't alles voorbij en geen mensch zou er meer over praten.»

»Ik dacht, dat er arme menschen woonden, die bij den teerbrander werk konden krijgen?»

»Dat was ook 't rechte werk! 't Was geen visch en geen vleesch. De leeglooper Haase bracht zijn tijd door met naar de wolken te kijken en liet violen zorgen.»

»Je bent ook getuige in de zaak van Haase, zooals ze mij verteld hebben; ben je al verhoord geworden?»

Spilke scheen verlegen te wezen.

»'k Weet het niet,» was zijn antwoord. — »'k Wil ook niet getuigen. 't Gerecht moet maar weten, hoe ze met hem klaar komen. Ik zou denken, dat ze hem ook zonder mij wel kunnen veroordeelen.»

»Hebt ge dan niks van den brand gezien?»

»Niks, volstrekt niks heb ik gezien.»

»Zoo, daar zijn we thuis,» sprak Abram; »drink nou nog een borreltje bij me.»

Schuldenaar en schuldeischer gingen in de kamer, of liever in het kabinetje van den ouden Abram, zooals hij het noemde, en dat een echt museum van bijzonderen smaak was.

Er stonden, bij voorbeeld, twee kandelaars op de tafel, waarvan de ééne eene lichtblauwe, en de andere eene groene waskaars droeg, die reeds sinds vijf

jaren op de eer wachtten, om eens aangestoken te worden.

Op eene ouderwetsche pendule zag men verschillende rariteiten: twee aan elkaâr gegroeide appelen, drie aan elkaâr gegroeide hazelnoten, een glazen hondje en eene kleine porseleinen pop.

Wat de meubelen betrof, die waren insgelijks uit alle eeuwen en uit al de vier windstreken bijeengehaald en men kon er duidelijk aan zien, dat de oude jood zeker veel op de door hem bewerkte verkoopingën had rondgesnuffeld en opgekocht.

»Ga zitten,» zeide Abram tot Spilke, »k zal dan ondertusschen wat bier voor je halen, — of wilt gij een borreltje?»

Spilke knikte met het hoofd, en nu klom de oude jood op een stoel en haalde boven van de kast eene flesch en een klein glaasje, schonk in en reikte het den boer toe met de woorden:

»Daar, drink eens!»

De boer zette het glas aan de lippen en trok een leelijk gezicht, terwijl de oude Abram luidkeels lachte.

»Ha, ha, ha!» riep hij uit; »beet gehad, zooals al de anderen!»

Spilke bromde iets in zich zelve, wat alles behalve een compliment voor zijn schuldeischer was. Het glas was namelijk een zoogenaamd fopglas, waaruit, als iemand het aan de lippen zette, niets in den mond, maar alles onder den mond in de das liep. Dit was toenmaals een zeer bekende en geliefkoosde grap, en men kan hieruit zien, welk een kluchtig karakter de oude Abram had.

»Gij zult mij niet weêr beetnemen,» zeide Spilke, die zoo weinig plezier in de grap had, dat hij den ouden jood gaarne den hals zou omgedraaid hebben.

»t Was immers maar gekheid,” hernam Abram, »en dat zult ge toch niet kwalijk nemen. Maar nou zult ge ook uit een glas drinken, waarvan 't in den mond loopt.”

»Laat mij maar met rust,” antwoordde Spilke; »ik geef geen zier om uwe borreltjes. — 'k Heb, buitendien ook geen dorst, en als ik wat drinken wil, zijn er nog herbergen genoeg, en geld daarvoor heb ik ook nog.”

»Hm! hm! Ge zult toch wel een grap kunnen verdragen, niet waar?” vroeg de oude Abram. »Kom, drink dat eens, en zeg me eens, hoe 't je smaakt; as je zóó wat niet in een herberg krijgt.”

Spilke dronk het glas in één teug uit, veegde met zijn mouw den mond af, maar liet volstrekt niet blijken, of 't hem ál dan niet gesmaakt had.

»En nu zal ik je de schuldbekentenis laten khijken; dan kan je zien, as ik me niet vergist heb.”

»t Is goed, 't is goed,” antwoordde Spilke; »k geloof u wel.”

»Neen, neen!” riep Abram, »ik wil, as je zelf den datum lezen zult.”

»Heere bewaar me! wat zijt gij toch een eigenzinnig man!” zeide Spilke. »Een mensch moet u in alles uw zin geven. Nu, het komt er niet op aan; morgen betaal ik.”

De jood bladerde in eene oude portefeuille vol papieren en kreeg er een octavoblad uit.

»Heb ik het je niet gezeid? Zie je wel?”

Spilke nam het papier in de hand en bekeek het oplettend; Abram strekte zijne hand uit, om het terug te nemen.

»Wat mij betreft, kunt ge 't houden,” zeide hij, ofschoon zijne hand nog uitgestrekt bleef en zich aan-

getrokken voelde, gelijk het ijzer door den magneet. —
 »'t Komt alléén op jou aan.»

»Daar zal ik wel voor zorgen,» antwoordde Spilke,
 »dus geeft gij 't mij present?»

»Hei, hei!» riep de jood, spoedig de helft der schuld-
 bekentenis aanvattende, »ik meen, dat je 't vandaag
 ook wel bethalen kunt.»

»Ik heb u immers gezegd, morgen,» sprak Spilke.

Abram bemachtigde zich van de helft van 't papier,
 dat zijn schuldenaar nog altijd vasthield.

»Pas op! gij zult het papier aan stuk scheuren,»
 zeide Spilke.

»Nah! geef het dan toch hier,» hervatte de jood. —
 »Morgen zult ge zonder mankeeren bethalen, niet
 waar? — Kunt ge vandaag niet vast wat afbethalen?»

»Heere jeminé! wees toch niet zoo wantrouwig; 'k
 heb u zeker al duizendmaal gezegd, dat gij morgen
 alles krijgt.»

»Nah, geef dan de schuldbekentenis hier.»

Spilke gaf het papier aan Abram terug, waarop het
 aangezicht van den jood geheel ophelderde, want eene
 ijsskoude rilling had hem aangegrepen over zijne on-
 voorzichtigheid, om een schuldenaar eene onbetaalde
 schuldbekentenis in handen te geven.

Hij legde het papier op de tafel en zette er een kleinen
 marmeren hond op, die tot presse-papier diende.
 In dit oogenblik hoorde men voetstappen in de voor-
 kamer.

»'t Zal Doortje wezen,» zeide Abram, »die de boeren
 binnen laat, als ze wat met me te spreken hebben.»

»En ik ga heen, mijnheer Abram,» zeide Spilke,
 terwijl hij de deur naar de voorkamer opendeed.

»Ge wilt dus vandaag niks bethalen?» vroeg de jood
 nogmaals.

Spilke kwam terug.

»Dus tot morgen dan, Spilke; maar kom stellig.»

»Daar kunt gij op rekenen.»

»Als gij geen woord houdt, en ik morgenmiddag mijn geld niet heb, moet ik tot andere maatregelen overgaan.»

Spilke was weêr dichter bij de tafel gekomen en bekeek de pendule en wat daar rondom stond.

»Een glazen hond!» sprak hij. »Hoe is 't mogelijk!»

Doch, te gelijker tijd greep hij ijlings naar de schuld-bekentenis, stak die in zijn mond en slikte ze door.

»O wai! o wai!» schreeuwde de jood, die dit alles in den spiegel gezien had.

De boer stooft de kamer uit, liep, zoo hard hij kon, door de voorste kamer en vervolgens uit het huis.

Abram stond een oogenblik als aan den grond genageld; de verbazing, die deze diefstal hem veroorzaakte, was zóó groot, dat zijne knieën beefden.

»Houdt den dief!» schreeuwde hij, »houdt den dief!»

De beide deuren stonden open; de bureu hoorden en herhaalden den kreet; in een oogenblik was de geheele straat in oproer. De lieden zagen Spilke loopen, zoo hard hij kon. De oude Abram kwam bleek en ontsteld zijn huis uit, Doortje hem achterna. De oude, getrouwe dienstmeid riep met hare krijschende stem, zoo hard zij roepen kon, en wees met de hand naar iemand, die zich steeds meer verwijderde en reeds geheel dreigde te verdwijnen.

En inderdaad, Spilke wilde juist eene zijstraat inslaan, toen hij door een wagen, die hem plotseling tegenkwam, werd neêrgeworpen en voor dood op de straat viel.

Veel menschen vlogen naar hem toe, en men droeg hem in 't voorhuis bij een bakker. De oude Abram,

met zijne keukenmeid achter hem, kwam ook nader en viel bijna in flauwte, toen hij zijn schuldenaar, naar 't scheen, dood vóór zich zag liggen. Van minuut tot minuut werd de menigte grooter, en toen de commissaris van politie en de dokter, die men beiden had laten halen, aankwamen, konden zij zich nauwelijks door het dichte menschengedrang een weg banen.

De dokter onderzocht Spilke en zeide: »Dood is hij niet!»

»En mijne schuldbekentenis!» riep Abram uit, en hij vertelde kortelijk het ongeluk, dat hem overkomen was.

Terwijl de dokter bezig was den patiënt, die slechts bedwelmd was geworden, ader te laten, maakte de commissaris van politie in den bakkerswinkel het proces-verbaal op en verhoorde den ouden Abram.

Spilke kwam spoedig weêr tot zich zelve en 't eerste, dat over zijne lippen kwam, toen hij zijn schuldeischer vóór zich zag, was een vreeselijke vloek.

»Gauwdief! Schurk!» riep de jood hem toe.

»Drink dit eens,» sprak de dokter tot den zieke; — »dat zal je goed in je maag doen.»

»Gij hebt gelijk,» zeide Spilke; »mijn maag heeft het noodig.»

»En gij, mijnheer Abram,» zeide de commissaris, »wees zoo goed, den patiënt wat met rust te laten.»

Nauwelijks had de zieke boer gedronken, wat de dokter hem had toegereikt, of hij begon te steunen, sloot zijne oogen en trok allerlei wonderlijke gezichten.

»Geef eens een waschkom hier!» riep de dokter; »buk wat met je hoofd!»

De zieke moest braken. De jood huppelde van plezier, want kort daarop lag het bewijs van Spilke's diefstal in de kom.

»Dat is mijne schuldbekentenis!» riep Abram uit, en

vloog op de waschkom af; »dat is mijn eigendom.”

»Met uw permissie, mijnheer Abram,” zeide de commissaris, »dat corpus delicti moet aan het gerecht ter hand gesteld worden; dat moet ik in beslag nemen.”

En nadat hij dit gezegd had, gaf hij den gendarme order, den boer naar de gevangenis te brengen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DE VERLIEFDE KLERK.

Wolfs klerk, of aanteekenaar, gelijk hij hem noemde, was een jong mensch, Bork genaamd, de zoon eener arme weduwe. Bork werkte als een paard en verdiende acht daalders 's maands, 't geen toenmaals eene groote som voor een klerk was.

Met zijne acht daalders onderhield Bork zijne moeder, betaalde de huur en vond nog middelen om zich fatsoenlijk te kleeden, daar zulks door zijne betrekking aan de rechtbank volstrekt noodzakelijk was.

»Bork, trek je morsmouwen uit,” zeide Wolf, nadat hij een langdurig gesprek met den ouden Abram had gehad, tot zijn klerk; »gij moet uitgaan.”

Telkens, wanneer de griffier zijn klerk moest uitzenden, begon hij zijne toespraak met de woorden:

»Bork, trek je morsmouwen uit.”

Bork trok dus zijne morsmouwen uit en legde ze in zijn lessenaar; maar de mouwen schenen niet tot het doel gediend te hebben, waartoe ze dienen moesten; de monwen van de jas van den armen klerk blonken en

glommen letterlijk; zóó afgedragen waren ze. Wie gewild had, zou zich in de ellebogen van zijn jas hebben kunnen spiegelen.

Bork stond langzaam op; 't scheen bijna, alsof hij zich geneerde, zich van boven tot beneden te laten zien. Men moet het zich ook maar eens voorstellen, hoedanig de aanblik was, als men de kleëren van den korten, dikken griffier aan het lichaam van den langen, mageren klerk zag. Wolf vereerde, namelijk, alle twee jaren zijn klerk tot belooning een afgelegde jas.

Veel te breed op de borst en in de schouders, was de jas veel te kort voor de armen en kon aan de schooljongens doen denken, die op ééns in lengte toenemen, zonder dat hunne jassen en broeken medegroeien.

De »taille» zat hem midden op den rug, onder de schouderbladen; zijn broek paste hem beter; maar wie er naar keek, werd onwillekeurig zelfs midden in den zomer koud. Daar Bork namelijk volstrekt in 't zwart gekleed moest gaan, kocht hij eene zwarte, goedkoope stof, die voor den winter veel te dun was. Wat het overige zijner kleeding betref, zijn hoed, vest en laarzen, — dit was eene geheele wereld van ellende en zindelijkheid.

Wolf deelde zijn klerk de aangelegenheid van den kuiper Böhm mede. Bork verschrikte nog meer, dan zijn chef verschrikt geweest was, bij het hooren van dien naam en wat daarmee in verband stond; hij was geheel verward geworden.

»Nu, hebt gij mij verstaan of niet?» vroeg Wolf.

»k Vraag u wel excuus, mijnheer! Dus bij Böhm moeten dwangmiddelen ten uitvoer gelegd worden?»

»Dat hoort ge immers, en dat wel aanstonds —»

»Executie bij Böhm!» herhaalde de klerk, half in ge-

dachten, en scheen volkomen te vergeten, dat de griffier tegenwoordig was.

„Moet gij u daarover dan zóó verwonderen! Houd je niet op, Bork, maar haast je wat, haast je wat!”

„Och, goede God!” riep Bork.

„Nu, wat scheelt je toch? — Bork,” zeide de griffier op deftigen toon, „onthoud dit wél, als ik je zeg, dat ge morgen den inboedel van den koning moet verzegelen, dan geschiedt het ook; hebt gij mij begrepen?”

„’t Is best, mijnheer Wolf, ik zal dadelijk het bevel tot den verkoop bij executie invullen en het bij den deurwaarder brengen.”

En geheel verschrikt zette hij ’zich aan zijn lessenaar, schreef het bevelschrift en stooft, alsof hij duizelde, de deur uit. Op de straat zag hij angstig om, of Wolf hem wellicht uit het venster nakeek, en sloeg toen den tegenovergestelden weg in van dien, waar de deurwaarder woonde. Gewoonlijk ging de lange klerk langzaam, met de oogen ter aarde gericht, vreezende, hier of daar een spotachtigen blik vanwege zijn jas te ontmoeten; heden echter liep hij, alsof hij razend was; hij rende tegen alle vensterluiken en openstaande deuren aan en trok daarbij zulke verwonderlijke gezichten als de paljas in de poppenkast.

Zoo kwam hij voor ’t huis van den kuiper en trok Böhm zeer geheimzinnig ter zijde.

„Baas Böhm,” sprak hij „bereid u op een groot ongeluk voor!”

„Hoe zoo? Een ongeluk?” vroeg de kuiper. „Wat is het dan?”

„Ik weet waarlijk niet, hoe ik ’t u moet mededeelen.”

„Is mijne dochter overreden?” vroeg de kuiper, geheel ontroerd.

»Erger dan dat,» antwoordde de klerk, »ik moet naar den deurwaarder — —»

»Ik begrijp het!» riep de kuiper; »zeker wat nieuws in het onderzoek van Haase? — Die arme vrouw! Ge hebt goed gehandeld, dat ge er niet in de kamer van gesproken hebt, maar mij naar buiten hebt geroepen.»

»Neen, neen, dat is 't ook niet,» zei Bork.

»Wel verduiveld, wat is het dan?» vroeg Böhm, »wat maakt ge dan toch voor malle omwegen? Zeg het maar ronduit! Voor al het andere ben ik niet bang.»

Bork begon nu met allerlei redeneeringen, die hij maar eenigszins in de taal wist te bedenken, den kuiper aan 't verstand te brengen, dat er executie van zijn inboedel gehouden zou worden.

»Dáárop was ik al lang voorbereid, mijn goede jongen!» antwoordde de kuiper.

»Gij zijt immers daarom niet hoos op mij?» vroeg de klerk.

»Boos op u? ik, die 't zoo goed weet, hoe ge werkt en zwoegt, om je brave oude moeder te onderhouden? Wat kunt gij en wat kan de griffier het helpen? 't Is zijn ambt en het uwe, en alle menschen moeten leven. 't Ambacht van 't gerecht is, zich van de ongelukkige menschen te voeden, maar daarom moet het gerecht zijn ambt maar uitoefenen. Neen! ik ben op niemand hoos, zelfs op den ouden Abram niet, en als onze Lieve Heer het hem even gemakkelijk vergeeft, als ik, dan komt hij zeker direct in 't Paradijs.»

»Maar, wat zult gij dan gaan beginnen?» vroeg Bork.

»Och loop! de dagen gaan gauw genoeg om! Morgen bakken de bakkers ook brood en zij zullen mij voor een tijd lang wel crediet geven. En zoolang een mensch nog brood heeft, kan hij 't nog heel goed uithouden.»

En, zoowel ik, als mijne vrouw en mijne kinderen, zijn in heel Soldin als eerlijke menschen bekend, en dus zal 't ons zeker niet aan werk ontbreken."

»Hebt gij dat alles dan niet aan den ouden Abram gezegd?" vroeg de klerk.

»Aan hem? 'k Zou nog liever de steenen op 't veld om medelijden bidden. Hij is zoo verdroogd en versteend als een oude paddestoel. Mijn lieve Bork, als ik de slobkousen van den ouden jood maar zie, dan word ik al half ziek. Loop maar zoo hard als ge kunt, dat de deurwaarder gauw komt, en zorg dat er spoed bij de zaak gemaakt wordt; anders zoudt gij zelf, bij slot van rekening, er nog onaangenaamheden over krijgen."

»'k Zou wel lust hebben, eens met den ouden Abram te spreken," zeide Bork.

»Dat verbied ik u," viel de kuiper hem in de rede, »voor ééns en voor altijd; ik verbied het u, zoowel om uwentwil als om mijnentwil. Dan zoudt ge gevaar loopen, misschien uwe betrekking te verliezen; en, zeg zelf, waarmede zoudt ge dan uwe moeder willen onderhouden?"

De klerk schudde treurig het hoofd.

»En ik," ging Böhm voort, »zou meenen, mij te vernederen, als ik zóó iets verzocht, te meer daar 't zelfs niets helpen zou, al wou 'k zijne schoenen poetsen. Neen, neen, ga gij maar altijd voorwaarts! — Nu, 'k geloof zoo waar, dat ge wilt gaan schreien. Heere jeminé! wees toch niet zoo dom."

»'k Zal 't niet gedaan krijgen, tegen u den deurwaarder op te hitsen," zeide de klerk, en hij onderdrukte een diepen zucht; — »ik kan 't niet doen!"

»Loop! ge wordt nooit een goed griffier of deurwaarder!" zeide de kuiper, en hij greep de beide handen van den klerk; »'k dank u voor uwe vriendschap, maar

nu, marsch! — Daar komt mijne vrouw en ziet naar ons, — ze merkt dat er onraad is. Ga nu heen, ga heen; adjuus, Bork!”

De arme klerk ging naar den deurwaarder, terwijl hij onderweg met zijn armzaligen zakdoek zijne oogen afdroogde, toen hij eensklaps door eene heldere, liefelijke meisjesstem uit zijne droevige overdenkingen gewekt werd, die hem toeriep:

»Goeden dag, Bork.”

»Goeden dag, jufvrouw Böhm.”

»Hoe is 't? Praat ge niet eens met mij, Bork?”

De klerk moest, nu hij alzo werd toegesproken, wel blijven staan, maar Martha aan te zien, waagde hij niet. Nooit was een mensch zóó in verlegenheid met zijne armen, als de arme Bork; hij stak nu eens de handen in zijne zakken, dan weder kruiste hij ze op de borst, eindelijk hield hij ze achter zich op zijn rug.

De arme jongen gevoelde zich door de te korte mouwen van zijn jas vernederd, en zocht naar een middel om ze te verbergen.

»Wel, Bork, wat zijt ge een kluchtig mensch!” zeide Martha lachende.

De klerk werd tot aan zijne ooren vuurrood.

»Jufvrouw Martha,” hernam hij, zijn mager linkerbeen vooruitzettende, om verder te gaan, »ik heb haast.”

»Dat begrijp ik,” was Martha's lachend antwoord; »'t is juist twaalf geslagen, en nu zijt ge stellig bang, dat ge uw liefde zult misloopen, als zij van haar naaiwerk komt.”

»Hoe kunt gij zoo iets zeggen, jufvrouw Martha?” sprak de klerk, en hij veranderde nog meer van kleur dan te voren; »gij weet toch — —”

»Wat weet ik?”

Bork stamelde eenige onverstaanbare woorden, vatte moed, om 't allerliefste kind in 't aangezicht te zien, en barstte toen in tranen uit, zoodat Martha door zulk een plotseling en bitter leed letterlijk verschrikt werd.

»Die arme Bork!» zeide Martha bij zich zelve en ging den weg op naar huis; »wat zou hem toch schelen?»

NEGENDE HOOFDSTUK.

VOOR DEN RECHTER VAN INSTRUCTIE.

»Zijn de beschuldigten hier?» vroeg de raadsheer Voëtus aan zijn griffier.

»Nog niet,” was het antwoord.

»Wilt gij eens schellen, dat de gerechtsdienaar komt.”

De raadsheer Voëtus, die in Soldin rechter van instructie was, had een spitsen neus en een scherpen bril daarop. Zulk een spitse neus maakt de beschuldigten onrustig, want die ziet er juist uit, alsof hij gelijk een kurketrekker in hun geweten wil dringen. Voëtus was echter niet alleen een zeer scherpzinnig man, maar werd ook door allen, die hem kenden, voor een goed en geestig man gehouden; doch in de verhoorkamer was hij zoo koud als ijs.

De gerechtsdienaar Kröger kwam binnen, nadat de griffier gescheld had. Hij was een man met een onderkin en zóó dik en vet, dat hij nauwelijks kon ademen. Sedert vijfendertig jaar bij de rechtbank te Soldin als gerechtsdienaar aangesteld, sprak hij steeds ronduit

zooals hij 't meende, en beschouwde zich zelve als zóó verbonden aan en behoorende bij de rechtbank, dat hij altijd zeide: »dezen en genen hebben wij vrijgesproken; dezen en genen hebben wij veroordeeld;» juist gelijk de goede orgeltrapper, die ook altijd zeide: »vandaag hebben wij mooi, of, vandaag hebben wij slecht gespeeld.»

»Nu, mijnheer Voëtus,» sprak hij, binnekomende, »heden hebben wij dan eens heele mooie zaken.»

»Gij veroordeelt dus Haase ook?» vroeg Voëtus schertsende.

»Zonder twijfel, mijnheer, zonder twijfel!»

»Nu, mijn goede Kröger, wees dan voorloopig zoo goed, de beide aangeklaagden binnen te brengen.»

»Zoo, zoo, — dus hebben we twee aangeklaagden te verhooren,» vroeg Kröger.

»Ja, een zekeren Spilke, wiens zaak zoo klaar is, als de dag, en Haase, die mij nog veel onrust baart.»

Kort daarna hoorde men de zware schreden van Kröger, die met de beide beschuldigten naderde.

»Mijnheer de griffier,» zeide de rechter, »laat Spilke 't eerst binnekomen.»

De griffier ging de kamer uit en kwam daarop met den gevangene, Spilke, terug, die bij het traliewerk ging staan, dat in alle Pruisische verhoorkamers de aangeklaagden van de beide rechterlijke personen afscheidt.

Spilke stemde gereedelijk toe, de schuldbekentenis gestolen te hebben.

»Niet, om dat geld te verdienen,» zei hij, «maar, om den ouden jood, die mij zoo had beetgenomen, ook eene poets te spelen.»

En daarop vertelde hij de onschuldige grap van het

fopglas, waaruit de drank hem, in plaats van in de keel, onder de keel in de das geloopen was.

»Intusschen,» zeide Voëtus, »hadt ge 't je toch al voorgenomen en waart met dat oogmerk alleen naar Soldin gegaan.»

»O neen! mijnheer; dat dit het geval niet is, kan en moet de jood van mij getuigen, of hij liegt, dat hij zwart wordt; hij heeft me bijna met geweld meê naar zijn huis getrokken.»

»Nu, verklaar me dan die tegenstrijdigheid eens: Abram beweert, dat gij hem gezegd hebt, dat je nog altijd op de blazerij woont; 't is echter uit het door den gerechtsdienaar geleverde bericht gebleken, dat ge reeds den dag na den brand uit de kolonie vertrokken waart.»

»Dat is alles waar, mijnheer de rechter; ik zeide aan Abram, dat ik nog altijd op de blazerij woonde, omdat ik geloofde, dat hij er nog niet geweest was, om zijn eisch in te vorderen.»

»Mooi! — En waar hebt ge dan werkelijk gewoond?»

»Ik heb zoo wat op de dorpen rondgezworven, om werk te zoeken; maar daar ik niets vinden kon, kwam ik in Soldin.»

»Waarvan hebt ge op reis geleefd?»

»Ik had geld.»

»En,» ging de rechter voort, »ge hebt nog wat overgehouden, want in je lederen geldzak werd op den dag, toen ge in hechtenis zijt genomen, nog wat gevonden. Waar kwam dat geld vandaan?»

»'t Waren mijne spaarpenningen,» antwoordde Spilke.

»'t Is heel mooi. — Hoeveel verdient ge dan op een dag?»

»Vijf of zes groschen.»

»En hoeveel hebt ge meêgenomen, toen ge van de blazerij weggegaan zijt?»

»Achttien daalders.»

»Zoudt ge mij ook kunnen zeggen in welke muntsoorten : in goud, zilver of koper?»

Spilke zweeg en krabde zich achter de ooren.

»'k Weet het niet. — 'k Herinner 't mij niet. — Daar moet een mensch wel een extra goed geheugen voor hebben, om zóó iets te onthouden.»

»Ja, ik ben nu toch eenmaal zoo nieuwsgierig,» hernam Voëtus. »We willen eens zien; achttien daalders in kopergeld zouden heel zwaar wezen — —»

»Dat geloof ik wel,» antwoordde Spilke, »daar zou een paard bijna een vracht aan hebben.»

»Dus in penningen of ander kopergeld was de som niet.»

»Zeker niet... dat weet de hemel!»

»Je geldzak was fonkelnieuw, niet waar?»

»Ja, mijnheer; 'k had hem vóór acht dagen pas gekocht.»

»Dan laat het zich toch wel vermoeden,» sprak Voëtus, »dat ge voor drie goudstukken niet opzettelijk een lederen geldzak zoudt gekocht hebben, — zeg?»

»Dat is ook waar,» zeide de aangeklaagde.

»Alzoo, om 't in weinige woorden te zeggen, was je geld noch koper-, noch goud-, maar zilvergeld.»

»Dat heb ik niet gezegd!» riep Spilke schielijk uit, toen hij bemerkte, dat de rechter hem door zijn eigen woorden gevangen had.

»Kent gij nog ander geld, behalve goud-, zilver- en kopergeld?»

Spilke antwoordde niet.

»Je achttien daalders bestonden dus in zilvergeld. Thans komt het er op aan te onderzoeken, hoeveel stukken

van een daalder, van acht, vier, en twee groschen het geweest zijn."

»Goede hemel! mijnheer de rechter; gij zijt zóó'n knap man en hebt het zoo goed geraden, dat mijn geld zilvergeld was; nu raadt gij misschien ook het andere wel, want ik weet het niet."

Voëtus vond het niet de moeite waard, den boer vanwege zijne ongepaste uitdrukkingen terecht te wijzen; hij zeide slechts op stilligen toon:

»'t Waren enkele daalders."

»Ja," zei Spilke, »'t waren enkele daalders."

»Mijnheer de griffier, gelief aan te teekenen: de beschuldigde stemt toe, dat zijn geld, zijn achttien daalders, uit stukken van enkele daalders bestond."

»Dat is niet waar," riep Spilke, »dat is niet waar!"

»Hebt gij 't zoeven niet gezegd?"

»Dat zei ik maar uit gekheid."

»We zijn hier niet om gekheid te maken, en ik maak, wat mij betreft, alles behalve gekheid," hernam Voëtus, en hij zag den aangeklaagde vast en ernstig aan. »Vergeet het niet, dat ge beschuldigd zijt van een zwaren diefstal begaan te hebben, en herinner u vóór alle dingen, dat ge slechts door eene oprechte bekentenis eenige aanspraak kunt verkrijgen op een minder gestreng vonnis der rechters. — 't Waren dus geen enkele daalders?"

»Och! mijnheer, zoo waar als God leeft, ik zeg u de waarheid; ik herinner 't mij niet; 't was allerlei soort van geld."

»Nu, dat is toch een antwoord," sprak Voëtus. »Herkent ge deze rol met achtgroschenstukken, die in linnen is ingenaaid en bij je gevonden werd?"

»Ja, 't is de mijne," antwoordde Spilke.

»Ge zijt niet getrouwd, niet waar?"

»Neen,” zeide de aangeklaagde.

»Je hebt ook geen vrouw bij je in huis?”

»Ook niet,” hernam Spilke.

»Wie heeft dan die rol ingenaaid?”

»Ik zelf,” antwoordde de boer.

»Dat is heel mooi genaaid,” zeide de rechter, »de steken zijn allen zóó gelijk en regelmatig, dat de beste naaister in heel Soldin het niet beter had kunnen doen. Hoeveel achtgroschenstukken zijn in die rol?”

Spilke begon onrustig te worden, maar de rechter van instructie, wien zulks niet ontging, legde schielijk zijne hand op de rol, opdat de beschuldigde de lengte er van niet zou kunnen zien en zoo den vermoedelijken inhoud kunnen raden.

»Dat weet ik niet.”

»Dat is zonderling,” zeide Voëtus, »dat iemand, die zich zooveel moeite geeft om achtgroschenstukken in te naaien, niet eens weet hoeveel er waren.”

»Nu, dan wil ik zoo maar eens zeggen, dat het zes daalders zijn.”

»Is dat een vermoeden?” vroeg de rechter.

»Misschien kunnen 't ook tien daalders zijn,” zei de boer.

»Misschien is geen antwoord; wilt ge, dat de griffier schrijven zal, dat ge niet weet, hoeveel er in die rol was?”

»Neen, neen,” zei Spilke, »laat hem nog niet schrijven. 'k Bedenk me nu; er waren elfdehalve daalders in.”

De griffier schreef.

»Je hebt een slecht geheugen, aangeklaagde! achtgroschen kunnen nooit van zijn leven elfdehalve daalders uitmaken.”

Spilke vloekte, zag verlegen in 't rond en begon weder onrustig te worden.

»Houd je bedaard,» sprak Voëtus hem toe; »wat helpt het je, om te vloeken en Gods naam te misbruiken? Je hebt je vergist, maar dat is immers nog geen misdaad; dat gebeurt dagelijks. Omdat ge niet weet, wat deze zóó zorgvuldig dichtgenaaide rol inhoudt, wordt ge nog niet vooruit veroordeeld; één oogenblik dacht ik, dat ge dit geld zoo netjes hadt ingenaaid, om er Abram meê te betalen, en dan had ik mij dat innaaien ook kunnen verklaren; maar ge hebt gezegd, dat ge opzettelijk naar Soldin waart gekomen, om werk te zoeken, en geenszins om je schulden te betalen. Hadt ge nog andere kleine sommen zóó ingenaaid?»

»k Herinner 't mij niet,» antwoordde Spilke.

»t Is wonderlijk, dat ge u niets kunt herinneren. Hoeveel tijd hebt ge noodig gehad, om dit geld in te naaien?»

»Een kwartier.»

»Best; voor 't oogenblik is dit mij genoeg,» hernam de rechter. »Mijnheer de griffier, geef mij 't verhoor eens.»

De rechter van instructie leunde achterover in zijn stoel en las langzaam iedere vraag en antwoord over. Hij had het zich tot gewoonte gemaakt, nooit een verhoor vooraf op te stellen, maar kwam in de verhoorkamer, zonder zich verder om datgeen te bekommeren, wat hij tot dusverre reeds als feit aangenomen had. Was hij echter met het verhooren begonnen, dan bracht hij allerlei netelige punten tegen den beschuldigde in 't midden en was daarbij even zoo opmerkzaam als een geestelijke in den biechtstoel. Hij scheen uiterlijk koel, maar in weerwil daarvan werd hij door een waren en vurigen ijver bezielde, om de waarheid aan het licht te brengen, grooter dan ooit de oude goudmakers en alchimisten eertijds bij 't beoefenen hunner zwarte kunst

lieten blijken. Zijne blijdschap, wanneer hij eene misdaad aan 't licht gebracht en voor zich zelve met zekerheid bepaald had, openbaarde zich door een teeken, dat de beschuldigde onmogelijk raden kon. Zijne neusvleugels gingen vèr uit elkander, zoodat zijn bril min of meer een stoot kreeg, en zich verschrikt en voorzichtig een paar lijnen hooger optrok.

Had de raadsheer Voëtus dit teeken laten zien, zoo bestond er weinig kans om op de vrijspraak van den beschuldigde te rekenen.

»Ben ik klaar?» vroeg Spilke aan den gerechtsdienaer Kröger, die bij hem stond om hem te bewaken en hem weg te brengen. Deze gaf hem tot antwoord een teeken, dat hij 't niet wist. Voëtus las thans het proces-verbaal nog eens over en deed het met het voorkomen van verveling, dat een boekhouder aanneemt, als hij drie- of viermaal denzelfden post nakijkt.

Hij gaf het verhoor aan den griffier terug en ging voort:

»Aangeklaagde, kent ge dezen zak?»

En terwijl hij dit vroeg, haalde hij van onder de tafel een ouden, groven korenzak te voorschijn en liet dien aan Spilke zien. Spilke bekeek den zak opmerkzaam en antwoordde niet.

»Nu, kent ge hem, of niet?»

»k Zou hem wel wat naderbij willen zien,» antwoordde de beschuldigde, die blijkbaar een paar seconden tijd trachtte te winnen, om het juiste antwoord te bedenken.

De griffier hield hem nu den zak dicht voor den neus en keerde hem naar alle kanten om, opdat de boerden den zak goed zou kunnen beschouwen.

»Neen,» zeide Spilke, »die zak behoort mij niet toe.»

»Hij is in den zoogenaamden paddepoel gevonden,»

zeide Voëtus, »die nauwelijks een geweerschot van den teeroven afligt.”

»Ik weet wel, waar de paddepoel ligt,” zeide Spilke, »maar dien zak heb ik nooit gezien.”

»Er was vroeger een merk met rood garen in gemaakt,” vervolgde de rechter; »maar, naar 't schijnt, is dit er uitgetornd.”

»Laat me dat merk eens zien,” zeide Spilke; »dat heeft uw klerk mij niet aangewezen.”

»Wat gaat dat merk je aan?” antwoordde de rechter; »kunt ge niet aan de grootte en aan 't linnen reeds herkennen, of de zak je toebehoort of niet?”

»Neen,” hervatte Spilke, »de zak is niet van mij, volstrekt niet.”

»Welnu, dan is het merk van rood garen ook onverschillig voor je.”

»Dat kan wel wezen,” zei Spilke; »daar gij zegt, dat die zak in den paddepoel gevonden is, denk ik, dat de eene of andere zwaluw er hem heengedragen zal hebben. Maar de kinderen gaan daar dikwijls heen om te spelen en dan kan ook wel de een of ander hem meêgenomen en er in gegooïd hebben. Ik ken alle menschen op het dorp, en als ik het merk zag, kon ik misschien uitvinden, wien de zak toekomt. Ik wil u van mijn kant, zooveel 't in mijn vermogen is, helpen, mijnheer de rechter, ofschoon gij u alle mogelijke moeite geeft, om mij er in te laten loopen.”

»Ge hebt gelijk,” hernam de rechter, »met te zeggen, dat de kinderen uit het dorp den zak wel in den paddepoel gebracht kunnen hebben.”

»Wel ja, ik geloof het stellig; zij gaan daar zoo gaarne heen, plassen er in rond en gooien er steenen en allerlei andere dingen in, zooals kinderen wel meer doen. Van den anderen kant kunnen de kinderen den zak ook wel

op de straat of op den weg gevonden en naderhand in den paddepoel gegooïd hebben.”

»Mijnheer de griffier, laat den aangeklaagde den zak nog eens zien.”

De griffier stond op.

»Halt!” riep de rechter eensklaps uit, die onafgewend zijn blik op Spilke gericht hield, en wien het voorkwam, alsof een bliksemstraal in 't oog van den boer fonkelde, zoodra hij hoorde, dat de griffier hem den zak zou laten zien.

»Ik zal het merk zelf trachten te ontcijferen,” ging Voëtus voort. »Gerechtsdienaar! het verhoor is voor heden geëindigd; breng den beschuldigde terug naar de gevangenis.”

Spilke ging weg; doch niet zonder een blik op den rechter te werpen, in de hoop het een of ander spoor te ontdekken van den indruk, dien het verhoor op hem achtergelaten kon hebben. Voëtus was evenwel koel en bedaard, en op zijn gelaat was voor Spilke ook niet het allerminste te lezen.

Kort daarop werd Haase voorgebracht; hij was pas uit het hospitaal der gevangenis ontslagen en zag er akelig en doodsbлек uit; Kröger hield hem bij den arm vast, want hij kon niet alléén gaan.

»Wel, Haase, hoe gaat het u?” vroeg de rechter van instructie.

»Beter, mijnheer! — Ik dank u.”

»Hebt gij u ook ergens over te beklagen, of verlangt gij het een of ander?”

»Dat kan ik niet zeggen, mijnheer; maar ik dank u voor uwe goedheid.”

»Gij ziet, Haase, de justitie is niet zoo hard, als ze schijnt. Daar gij nu wat beter zijt, moest gij uwe dank-

baarheid eens bewijzen, door eene openhartige beken-
tenis af te leggen."

»Mijnheer de rechter, ik kan u toch geene misdaad
bekennen, die ik niet begaan heb."

»Gij hebt verzocht, uwe vrouw te mogen zien."

»Ach ja, mijne vrouw, mijne arme vrouw! Ach,
mijnheer," sprak de teerbrander onder bittere tranen,
»laat ik mijne vrouw eens mogen zien; dat is alles,
wat ik wensch; al mag ik dan zelfs geen enkel woord
met haar spreken, en zij zal ook niet spreken, ik zweer
het u; als ik haar maar zien mag! Dat zal mij moed
geven en mij geheel gezond doen worden."

»Aan dit verzoek kan ik tot mijn leedwezen niet
voldoen," zeide Voëtus. »Zoodra gij bekend hebt, zult
gij den volgenden dag, ja nog denzelfden avond, uwe
vrouw mogen zien, maar daar gij nog blijft ontkennen,
moet gij het einde van het onderzoek afwachten."

»Och, goede God! dat is heel hard," zeide Haase.

»Zoudt ge u sterk genoeg gevoelen, om een uur
verhoord te worden?" vroeg Voëtus.

»Ik weet het niet — — als gij wilt — —" De teer-
brander viel, nadat hij deze woorden had uitgesproken,
in flauwte.

»Gerechtsdienaar," sprak de rechter, »breng den
aangeklaagde naar 't hospitaal terug; hij moet nog een
paar dagen rust hebben. Dan zullen wij verder zien."

TIENDE HOOFDSTUK.

WAAR BÖHM MET ZIJN HUISGEZIN HEENTROK.

Toen de lompenkoopman Möller, die sedert acht dagen met zijne prenten- en speldenegotie op de dorpen rondliep, op zekeren morgen weêr te Soldin kwam, verschrikte hij niet weinig bij het zien van een papier, dat boven de huisdeur van den kuiper was aangeplakt en waarop geschreven stond:

»Dit huis is te huur.»

»Wel, wel!» zeide hij, »de oude, gemeene jood heeft dan toch woord gehouden!»

Hij vroeg aan de bureu, wat er van den kuiper en zijn huisgezin geworden was; maar alvorens hij antwoord kreeg, moest hij eerst de klachten en verwenschingen der goede lieden aanhooren. Allen vloekten en scholden op den ouden Abram, en indien de jood slechts het vierde gedeelte er van had kunnen aanhooren, zou hij zeker aanstonds aan Böhm eene quitantie voor de huur gegeven hebben, want zijn goede naam leed door de executie, die hij tegen den eerlijken kuiper had laten ten uitvoer leggen, toch al te zeer.

»Och, mijn goede man!» zeide eene oude vrouw tot den lompenkoopman, »'t hart moest er een mensch haast van breken, om 't aan te zien, dat de brave, eerlijke kuiper met zijne vrouw en drie kinderen 't huis verlaten moesten, 't welk ze sinds twintig jaar bewoond hebben!»

»Ja, ja! 't is akelig om het te zeggen,» liet een buurman er op volgen. »Een mensch waagt er zijn ziel en zijn lichaam aan, om voor de kinderen het dagelijksch brood te verdienen, werkt dag en nacht, gaat nooit

naar de kroeg om bier te drinken, niet eens een borreltje durft hij er van nemen, en dan komt op eens zoo'n hardvochtige huisbaas en zet een braaf man, om een paar daalders huur, naakt op straat."

»t Helpt wat, een eerlijk man te zijn," sprak de uitdrager Hannemann. »k Had liever mijne hand laten afhakken, eer ik een stuk van Böhm's huisraad gekocht had. Dat brengt ongeluk aan. Ja, als alle uitdragers deden zoo als ik, zou niet één voor een penning van het goed koopen, dat de deurwaarder in beslag genomen heeft. Dan zouden de eigenaars van huizen, zoodra zij hunne meubelen zoo veracht zagen, er wel op passen, om een eerlijk man in 't ongeluk te storten."

»Wáár wonen ze dan nu?" vroeg Möller, die door al deze uitleggingen van 't algemeene recht des lands geen haar wijzer was geworden.

»k Had vooral zoo'n medelijden met Martha," ging de oude vrouw voort, die een rietstokje in de hand had om hare bedden uit te kloppen; »zij schreide als een kind, toen ze hier vandaan moesten. Om de waarheid te zeggen, de kuiper is ook al te streng. Hij had drie dagen tijd, eer 't aan 't verkoopen toe was, en zou nog veel dingen hebben kunnen wegbrengen, die in een huishouden zoo noodig zijn, maar hij wou niet. Dat vind ik toch te trotsch van hem. 'k Wil niet zeggen, dat hij juist de meubelen had moeten wegdragen, hoewel ik voor mijn part, als ik 't geweest was, mij dáár ook geen zier aan gestoord zou hebben, en 'k geloof, dat niemand er mij minder om had aangezien. Maar Böhm heeft volstrekt gewild, dat Martha's kleêren, — zelfs haar zondagsche japon, — als onderpand achterblijven zouden. Hm! hm! zóó'n arm kind zooveel verdriet aan te doen! Neen, neen, dat was te hard!"

»Maar,» zeide Möller, »zeg mij dan toch, waar ze tegenwoordig wonen!»

»Ik zeg, dat de teerbrander uit Ludwigsruhe hun dat ongeluk op den hals gehaald heeft. 't Is niet genoeg, dat iemand weldaden bewijst; hij moet ook toezien, dat ze goed besteed zijn. De man zit in de gevangenis, en alle menschen in de stad zeggen, dat hij niet loskomt. En wie weet, of die magere, bleeke vrouw niet met haren man onder één deken ligt.»

»Sakkerloot!» riep Möller uit, »hebt ge nu haast genoeg kwaad gesproken, oude wauwelaarster?»

Toen de oude vrouw dit hoorde, maakte zij met haar rietstokje, dat ze tot dusverre recht overeind had gehouden, op eens een breeden zwaai door de lucht, zoodat het einde wel op Möllers rug zou hebben kunnen neêrkomen.

»Pas op, pas op, vrouw!» zeide de uitdrager Hanne-mann. De stok maakte gelukkig halt, eer hij bij den lompenkoopman kwam, maar viel met des te grooter kracht op den grond neder.

»Sinds een half uur vraag ik nu al, waar de kuiper Böhm met zijn gezin heengetrokken is,» zei Möller, »en gij vertelt mij honderd dingen, die 'k in 't geheel niet weten wil.»

»Woudt gij ze dan gaan opzoeken?» vroeg de oude.

»Ja, 'k heb wat met hen te praten.»

»Dat hadt ge dan wel dadelijk kunnen zeggen,» gaf de oude vrouw hem knorrig ten antwoord.

»'k Heb het niet ééns, maar wel twintigmaal gezegd.»

»Zoo, zoo!» ging zij voort. »Nu, ge moet weten, het ongeluk van den kuiper heeft mijn hoofd zoo waar op hol gebracht, zoodat ik niet eens meer goed kan hooren, en dat kan toch iedereen wel gebeuren. Naar mijne meening was de kuiper de éénige, die zich in 't ongeluk wist te schikken. Hij gaf zijn arm aan de

teerbrandster, die, wat gij ook zeggen moogt — — —”

Möller werd verdrietig en zeide:

»Wel verduiveld! daar begint die oude ekster waarachtig al weêr. Zóó iets heb ik van mijn leven nog niet bijgewoond. Als die komt te sterven, mag haar mond nog wel extra met een koestaart doodgeslagen worden.”

Gelukkig maakte Hannemann nu aan dien twist een einde; er zouden anders wellicht groote onaangenaamheden tusschen Möller en de oude vrouw voorgevallen zijn.

»Weet gij waar 't oude militairmagazijn is?” vroeg hij aan den lompenkoopman.

»Neen, dat weet ik waarlijk niet,” hernam Möller.

»Nu, dáár wonen de Böhm's tegenwoordig.”

»'k Dank u wel,” was het antwoord, »adjuus! ik heb niet veel tijd.”

Wat den kuiper betrof, 't zou hem in zijn nieuw kwartier wel bevallen hebben, zoo 't er maar niet zoo geducht koud geweest ware.

Möller deed de deur open en bemerkte terstond, dat hij in 't magazijn van den kuiper was, want hij zag hier niets dan tonnen. Uit eenige der grootste zag men bedden en lakens te voorschijn komen, waardoor de lompenkoopman bespeurde, dat de kuipêr er slaapplaatsen voor zijne kinderen van gemaakt had.

»Nu, het doet mij plezier, u allen in goeden welstand te zien,” zeide hij, toen hij binnenkwam. »Goeden dag, vrienden!”

De kleine familie, die voor een grooten haard zat, waarin een ellendig vuur uit stukken van hoepels lag te smeulen, kwam met groote blijdschap naar Möller toelopen.

»God dank!” zeide de lompenkoopman nogmaals, »dat ik u allen in goeden welstand vinden mag, want dat is toch de hoofdzaak voor een mensch.”

Möller had, ofschoon hij den ganschen dag op de straat rondzwierf, wat vaak den mensch hardvochtig maakt, toch een gevoelig en deelnemend hart. Hij nam zich wel in acht, om bij de Böhm's de woorden »executie" of »deurwaarder" niet uit te spreken, evenals wij bij een zieke het woord »dood" niet licht laten hooren.

»En naar 't schijnt," liet hij er op volgen, »heeft de oude, inhalige jood op uw geluk en uwe tevredenheid geen beslag kunnen leggen."

»Aan hem denken we in 't geheel niet meer," zeide de kuipersvrouw. »Kijk eens! vroeger hadden we maar zitbankjes zonder leuning, maar mijn man is zóó'n handig persoon, dat hij nu uit de tonnen de mooiste leuningstoelen voor ons gemaakt heeft."

En tevens wees de goedhartige vrouw den lompenkoopman met den vinger naar vrouw Haase, die op eene der door Böhm zoo vernuftig vervaardigde leuningstoelen zat. Böhm had namelijk de tonnen in 't midden tot op de helft doorgezaagd en de andere helft er aangelaten, die thans, zooals van zelf spreekt, als leuning moest dienen.

De tonnen moesten zich tot alles laten gebruiken, tot tafels, stoelen en latafels.

»Kijk! kijk!" sprak Möller, »een domme kerel of een landlooper zou niet daaraan gedacht hebben. Ik zou tehuis ook graag zulke leuningstoelen willen hebben, om ze mijne vrouw present te doen; maar de zitting moest zoo ingericht wezen, dat, zoodra mijne vrouw te veel praats had, de zitting zakte en mijne vrouw in de ton viel, waar ik haar dan voor den avond niet weér uitlaten zou. — Zeg eens, Böhm, weet ge niets nieuws van Haase?"

»Niets, volstrekt niets," antwoordde Böhm, maar vervolgde zacht: »k zal u buiten meer vertellen."

»Goed, goed. Maar zeg mij toch eens, hoe kon die schurk van een jood dat alles zóó gauw tegen je gedaan krijgen?»

»Ik weet het niet en 'k wil het ook niet weten, want het kan me niet schelen,» was het antwoord van den kuiper. »Een braaf burgerman, dien Bork, de klerk, hiertoe had aangezocht, wou mij de helft van 't geld, vijftwintig daalders, geven, maar de jood was zoo hard als steen. Ik wil alles hebben of niets, zei hij. En dus heeft hij natuurlijk niets gekregen.»

»Nu en dan vraag ik mij zelve wel eens, waarom onze Lieve Heer toch dikwijls een armen man zooveel tegenspoed laat ondervinden, terwijl Hij 't den grootsten schurk goed laat gaan; een schurk, die vaak zoo slecht is, dat ik zelf hem den strop wel om zijn hals zou willen doen.»

»Hm!» hernam Böhm, »de goede Vader daarboven in den hemel bestuurt alle dingen, en wat Hij doet, moet dus wel goed wezen; anders zou Hij 't niet alzóó doen. Laat de rijken dus maar loopen, en maak u over dat alles toch niet boos. Wij zijn gelukkiger dan zij. Kijk bij voorbeeld maar eens naar den ouden Abram; hij heeft mij, om zoo te spreken, tot op het hemd toe uitgekleet; maar denkt ge, dat hij daarom met meer smaak eet dan ik? Ik slaap geruster dan hij, daar kunt ge zeker van zijn. Zijn geld klinkt hem den geheelen dag in de ooren, alsof hij eene klok hoorde luiden, of hij droomt misschien wel, dat ze 't hem komen ontstelen. 'k Wil waarachtig niet met hem ruilen. Er is maar één ding, dat mij veel zorg geeft: Martha wordt met iederen dag grooter en ouder, en 'k zou zoo graag een paar daalders voor haar uitzet bespaard hebben.»

»Zoo'n knap meisje, als Martha is, daar behoeft ge

geen man voor te koopen. Geld voor een uitzet! Als ik zoo iets maar hoor!" sprak de lompenkoopman, het hoofd schuddende. »Dat zijn weêr van die steedsche denkbeelden, die wij op 't land niet kennen. Wanneer arme menschen, zooals wij, gaan trouwen, hebben we nooit wat, maar daarom rusten wij even zacht als de rijken."

»Gij hebt gelijk," antwoordde de kuiper, »daar trouwt de honger met den dorst."

»Als zij niet al te veel moois vergt," sprak Möller en deed, alsof hij volstrekt niet gehoord had, wat de kuiper zeide, »zal ik haar wel een man bezorgen; 't is een brave, eerlijke vent; eene houding heeft hij als een paard en werken kan hij als een os. Is dat naar je zin, vrind?"

»We zullen eens zien," antwoordde Böhm, terwijl hij de deur opendeed; »om Martha's vrijerij is 't op dit oogenblik niet te doen. Hebt ge vrouw Haase gezien?"

»Ja, — ze ziet er nog altijd zóó wat uit," zeide Möller en maakte tevens eene veelbeteekenende beweging met zijne hand over het voorhoofd. »Spreekt ze soms met jelui over haar man?"

»Goede hemel! Ze zegt nooit meer, dan ge vandaag van haar gehoord hebt."

»Toen ik haar in 't bosch tegenkwam," zeide Möller, »sprak ze ook geen woord."

»Over dag zit zij stil en kijkt strak naar den grond. De kinderen joelen, spelen en schreeuwen, ofschoon mijne vrouw 't honderdmaal verbiedt; maar vrouw Haase verroert of beweegt zich niet, zoodat men haast moet denken, dat alles wat op aarde gebeurt, haar niet meer kan schelen."

»Hebt gij er den dokter niet over gesproken?" vroeg de lompenkoopman.

»Hoor maar verder. 's Nachts is zij juist het tegenovergestelde er van. Dan schijnt een booze geest over haar te komen. Als ze op zijn best naar bed is gegaan, dan begint het spektakel en 't onrustige leven bij haar; dan gaat ze te werk, alsof ze bezeten is. Sinds twee dagen wordt het hoe langer hoe erger. Van nacht lagen wij allen te slapen; toen stootte mijne vrouw mij in 't bed, of eigenlijk in de ton, aan, en zei tot mij: »Man, ik begin bang te worden.» In 't eerst dacht ik, dat mijn oudje bang werd, omdat zij op eens zoo ruim woont, want het oude magazijn is drommelsch hol en groot. 'k Zeg dus: »Waarvoor ben je bang? — 't Is maar malligheid.» — »Heb je dan niks gehoord?» vraagt ze. — »Wat dan gehoord?» zeg ik. — »'k Weet zelve niet wat,» antwoordt ze mij, »zoo'n gezocht en gekerm.» — Daarop wou 'k al weêr indommelen, toen mijne vrouw zei: »Hoor je 't nu?» — Je weet, Möller, dat ik voor den duivel zelf niet bang ben; maar toen ik dat geluid hoorde, rezen mijne haren te berge, zóó verschrikkelijk klonk dat. Het duurde niet langer dan eene minuut, maar 't was vreeselijk en juist zóó, als zij kermde, toen ik op den teeroven was en haar kind stierf. Ik sprong dus aanstonds uit de ton. — »Wat scheelt er aan, vrouw Haase?» vroeg ik. — Geen antwoord. — »Hebt ge ergens pijn?» vroeg ik verder. — Ze antwoordde weêr niet. Ik dacht, dat ze sliep, toen ze op eens begon te praten, maar woorden, die ik niet begreep. 't Kwam mij voor, alsof ze eene stem antwoordde, die ik niet hooren kon, want er was geen samenhang in al wat ze sprak.»

»Ja, ja,» zeide Möller, »'t is in haar hoofd niet recht pluis.»

»Ze praatte gedurig van 't pijnboomboschje.»

»Van 't pijnboomboschje!» riep Möller verwonderd uit.

»Waarom verwondert je dat?»

»Omdat ik vrouw Haase half dood van honger in 't pijnboomboschje gevonden heb. Dat zal ze in haar gedachten gehouden hebben.»

»Hm! Er moet haar dáár iets buitengewoons overkomen zijn.»

»Volstrekt niet,» zei Möller. »De pijnboomen staan zóó dicht bij elkaar, dat er op zijn best een mensch door kan komen; — wat zou daar dan zooveel bijzonders gebeurd zijn?»

»Maar 't is en blijft toch wonderlijk,» hernam de kuiper nadenkend, »dat zulks haar zoo bijgebleven is. Ik zou eerder gedacht hebben, dat zij van den brand droomde, — ik zelf denk daar gedurig nog aan. Ge hebt mij nog niet verteld, Möller, wat zij deed, toen ge haar daar gevonden hebt.»

»Niets deed ze, — akelig en uitgehongerd zag ze er uit.»

»Maar dat is nog alles niet;» ging Böhm voort, »zij praat 's nachts ook van haar kind. Maar ik begrijp dat niet; 't is net, alsof ze bang werd. »Loop, loop!» zei ze en dadelijk daarop weér: »Ik dacht, dat ik het zoo goed gedaan had!» 't Is waarlijk, alsof er 't een of ander is, dat haar geweten bezwaart.»

»Hm! hm!» zeide Möller, »vertel mij toch eens, wie heeft haar en haar man uit het brandende huis gered? In de eerste plaats haar man?»

»Haar man heeft zich alleen gered,» antwoordde Böhm. »Daar hij den brand gesticht had, wou hij toch niet in zijn zonden verbranden.»

»En de vrouw?»

»Die heb ik gered,» hernam de kuiper; »ik nam haar gauw in mijne armen en sprong met haar uit het venster; 't was hoog tijd.»

»En toen?» vroeg Möller.

»Toen zette ik haar neêr op 't gras.»

»Maar het kind?»

»'t Kind was bij haar.»

»Was 't bij haar?» vroeg de lompenkoopman.

»Later vond ik noch vrouw, noch kind.»

»Toen ik haar in 't pijnboomboschje aantrof,» zeide Möller, alsof hij tot zich zelve sprak, »was zij alleen. Dus is 't kind tusschen den teeroven en 't pijnboomboschje verdwenen. Op den weg daarheen moet iets vreeselijks zijn voorgevallen.»

»Daar hebt ge gelijk in!» zeide Böhm. »Hebt ge 't pijnboomboschje ook doorzocht?»

»'k Wist toen immers nog nergens van,» hernam Möller. »'k Zong een beetje om den tijd te verdrijven, zonder er in 't minst aan te denken, dat den teerbrander in één enkelen nacht zooveel ongelukken hadden kunnen overkomen.»

»Zou 't kind soms ook door een dier weggehaald wezen? Maar door welk? Wolven zijn er bij ons toch niet meer?» sprak de kuiper.

»Daar ik van weet, niet.»

»Wacht eens, daar valt mij wat in,» zei Böhm. »Als ik eens met vrouw Haase naar 't pijnboomboschje reed. Op een markttag zou 'k gemakkelijk met haar op den Staffelschen boerenwagen kunnen meêrijden. Misschien zou het weêrzien van hare woonplaats haar ook goed doen.»

»Daar zie ik nu juist niet veel heil in,» antwoordde Möller. »Mij dunkt, integendeel, dat de zwartgebrande muren van hare hofsteê haar smart zullen aandoen, en haar al haar leed herinneren zullen. Laat mij die zaak maar eens bezorgen, zooals ik denk. Gij hebt ook vooreerst uw tijd veel te noodig om een dag met eene

half gekke vrouw op de dorpen rond te loopen. Den dag na Kerstmis is mijn werk en mijn rondzwerven gedaan; dan heb ik mijne lompen verkocht en geld in den zak, en 't is voor mij niet zoo veel om, als ik naar Karzig wil, dien weg te gaan. Ik zal dan vrouw Haase meê nemen en goed voor haar zorgen. Maar nu moet ik weg, want ik wou vandaag nog naar Mietzelfell gaan. Lang zal 't niet duren, eer wij elkaâr terugzien. Adjuus, Böhm!

ELFDE HOOFDSTUK.

DE HEILIGE AVOND VÓÓR KERSTMIS.

De dag vóór 't Kerstfeest was gekomen, en hoewel de oude Abram een jood was en het feest hem niets aanging, zond hij toch zijn Doortje, die eene goede keukenmeid was, naar de markt, om voor den Sabbat, die juist op den dag voor 't heilige Kerstfeest inviel, het noodige te koopen. Hij was namelijk een potsierlijke kerel; wat hem behaagde, dat deed hij meê, of het joodsch of christelijk was, en zoo vierde hij dan ook op zijne manier de christelijke feestdagen.

Eigenlijk zou 't, als men er goed op lette, voor hem niet noodig geweest zijn iets te koopen, want de van hem afhankelijke boeren hadden hem reeds zóó rijkelijk hun deel van ganzen en hoenders gebracht, dat de oude man er nog wel aan anderen van had kunnen weggeven of verkoopen; hij was echter zeer gesteld op den schijn, en daarom mocht Doortje nooit ander vleesch op de

tafel brengen, dan 't geen koscher was en bij den joodschen slachter gehaald werd.

Doortje wendde dan hare geheele kookkunst aan, om de gans, die de hoofdschotel van 't middagmaal uitmaakte, zoo lekker en bruin te braden als mogelijk was.

Op den 24sten December 1830 lieten zich dan ook zijne gasten, die meest tot het Gerecht behoorden, of andere lieden, die door den jood in zijne zaken gebruikt werden, bij hem vinden. 't Waren de besten juist niet, want die zouden zich gegeneerd hebben om de gasten van den ouden jood te zijn, hoe rijk hij wezen mocht, daar hij min of meer den naam had van een woekeraar te zijn. Zooals de gastheer was, zoo werden uit dien hoofde ook zijne gasten aangezien.

Tacke, de procureur, was ook niet bijzonder hoog geacht, ofschoon men hem juist geen schurkenstreek kon bewijzen; hij was geen waar rechtsgeleerde, maar een rechtsverdraaijer. Niet veel beter was het, op de keper beschouwd, met den griffier Wolf, die tengevolge van zijn gemeenzamen omgang met den ouden Abram en andere lieden van dien aard, bij den president der rechtbank alles behalve gezien was.

Tacke en Wolf hadden zich geheel ter beschikking van den ouden jood gesteld, en zonder dezen zou Tacke bezwaarlijk van zijne praktijk hebben kunnen leven. Hij was een lange, magere kerel met een bleek gelaat en gauwdievenooogen, die links en rechts heenloerden. Hij had zoo weinig te doen, dat hij er niet eens een klerk op kon nahouden, terwijl Wolf daarentegen er een had, gelijk wij gezien hebben. Dit voorrecht verschaft Wolf in Tacke's oogen veel aanzien.

Met klokslag van twaalf uur begon het middagmaal. De advocaat verslond de soep met eene gulzigheid, die bij vele magere personen eigenaardig is, even alsof zij

nijdig zijn op de dikke. Hij liet zich door Abram nog eene tweede portie opscheppen.

»Zeer lekkere soep,» zeide hij, »en dat is een lekker eten, als 't zoo goed toebereid is. 'k Maak je mijn compliment, Doortje!»

't Is ten minste lekkere, versche bouillon,» merkte Wolf aan, het woord tot Doortje richtende. »Mijnheer Abram, gij zijt te benijden, dat gij zoo'n uitmuntende keukenmeid hebt.»

»Doortje, de soep was heerlijk,» herhaalde de procureur.

Wolf zeide niets meer, doch hij bevestigde, door met zijn hoofd te knikken, het oordeel van Tacke.

»Nu, mijne heeren,» zei de oude Abram, »wie van u wil mager, wie wat vet rundvleesch?»

»O! rundvleesch met kapersaus is een lekker kostje,» hernam Tacke. »Ik zal u om een stukje mager verzoeken, — en ook om een stukje vet.»

Abram liet niet na, om ook heden bij het diné zijn beroemd fopglas op tafel te zetten, waaruit de wijn niet in, maar onder de keel liep. Tacke, ofschoon zeer wantrouwend en voorzichtig van aard, werd het slachtoffer dezer grap, waarover Wolf zich niet weinig vermaakte.

»Weet gij al,» zeide Wolf, »dat in het onderzoek van Haase's zaak veel licht is opgegaan? 't Zal eene zeer belangrijke rechtszaak worden. De raadsheer is nogmaals naar den teeroven gereden, en wél, vergezeld van de teerbrandersvrouw en van een lompenkoopman, die, naar hij zegt, gewichtige mededeelingen te geven had. De raadsheer moet thans achter de geheele historie gekomen zijn, voor zooveel ik van den griffier hooren kon.»

»Mijnheer Abram,» vroeg de uitgehongerde advocaat,

»mag ik u nog om een beetje mager en vet vleesch verzoeken?»

»Mijnheer de griffier,” sprak Abram, »wacht, als 't u belieft, nog een oogenblik, dat ik toch alles behoorlijk kan verstaan. Gij hebt dus gezegd — —”

»Dat men nu de ware redenen kent, waarom Haase zijn eigendom in brand gestoken heeft. 't Is niet geschied om de som te krijgen, waarvoor het verzekerd was, en de Maatschappij te bedriegen, gelijk die beweerde — —”

»Dan zal die dus ook haar geld verliezen?” viel Abram hem in de rede.

»Zonder twijfel! De teerbrander, die er aan wanhoopte, om uit zijn grondstuk ooit iets behoorlijks te kunnen maken, wilde uit dien hoofde en uit hartzeer over den dood zijner kinderen, zich zelven en zijne vrouw het leven benemen. Dit vermoedt men namelijk nu.”

»As dat alles nog geen reden is, menheer de griffier,” zeide de jood. »Wat mij betreft, 'k zal ook wel geen penning van mijn geld weêr te zien krijgen.”

»Wilt gij mij nog wel een stukje van de gans geven, mijnheer Abram?” vroeg Tacke. »Gebraden gans is een goed eten.”

»Daarin moet gij u maar zien te schikken,” hernam Wolf, tot Abram het woord richtende.

»Dat is gemakkelijk gezegd. 't Is wel te merken, dat het niet uit uw beurs komt. As ik u in 't geheel niet kan begrijpen. Ge praat precies, asof ge den teerbrander voor onschuldig houdt.”

»Dat is de zaak van het gerechtshof. Op den teeroven hebben recht wonderlijke dingen plaats gehad. Zoals ik u reeds gezegd heb, een zeer belangrijk getuige, een lompenkoopman, Möller genaamd — —”

»Is dat niet een vrind van den kuiper Böhm?" vroeg Abram.

»Juist; 't is dezelfde man, die de vrouw van den teerbrander in 't bosch aantrof."

»En is die niet gearrestheerd?"

»Möller?" vroeg Wolf.

»Die ellendeling! die gaudief! Dat is de rechte!"

»Gij vergist u, mijnheer Abram."

»Neen, neen, 'k vergis me niet!" schreeuwde de jood in volle woede uit, terwijl hij aan het tooneel dacht, dat op dien avond bij Böhm had plaats gevonden. »Haase en zijne vrouw, de Böhm's, Spilke, dat is alles één zoodje en ze stheken allemaal onder ééne deken! Dat zeg ik je! En geen mensch van die kanaljes bethaalt. En wat zijn zulke menschen zonder geld? Schurken, niks anders! As ze bij je geld leenen met het plan om 't niet weêrom te geven. Schurken! Roovers! Ze khoopen vee en dan steken ze hun boel in brand! Brandstichters! Gaudieven!"

Wolf was knorrig op zich zelve, dat hij door zijne mededeelingen zulk een storm bij zijn gastheer had doen ontstaan. Abram nam een krachtigen slok wijn, om zijn droog geworden keel eens te bevochtigen en de advocaat at met de gulzigheid van een tijger uit een beestenspel, die sinds twee dagen gewacht heeft op voedsel. Hij alléén had een soepbord vol gebraden gans doen verdwijnen.

»Ik eet gaarne gebraden gans, 't is een goed eten," sprak hij tot den griffier. »Geef mij het bord nog eens aan!"

»Er is geen gans meer," hernam Wolf.

»Dat is jammer!" riep de advocaat op zulk een beklagenswaardigen toon, als iemand, die verneemt, dat zijn vader en zijne moeder door eene beroerte getroffen zijn.

Daar kwam Doortje binnen met een nieuwen voorraad van de kostelijke gebraden gans en Tacke's aangezicht helderde op, gelijk de zon, wanneer zij op een schoonen Junidag 's morgens te vier uur aan den hemel verrijst. Hij wiegde met zijn stoel achterover, om een weinigje van de tafel af te zijn en de gans van verre te beschouwen; juist zooals de kenners en liefhebbers van schilderijen doen, als zij een groot meesterstuk willen bewonderen. Daarop schoof hij weder dicht bij de tafel en boog zoo diep met zijn hoofd, alsof hij eene prinses begroette. Zijne oogen sperde hij wijd open en sloot ze vervolgens weder met eene uitdrukking van onbeschrijfelijk welbehagen dicht; zijne neusgaten zetten zich zóózeer uit, dat de oude Abram er waarlijk door verschrikte.

»Och, mijnheer Abram!» riep hij uit, »nog een beetje van de gans! Gebraden gans is een heerlijk eten!»

»k Hoop, dat het u goed zal smaken,» zeide de jood, en reikte hem het bord toe.

»Met uw permissie wil ik een bout nemen,» hernam Tacke, »dat is een goed stuk!»

»Ik houd meer van de borst!» antwoordde Abram.

»Ik kluif gaarne aan de ribben,» zeide de griffier.

Tacke sloeg volstrekt geen acht op deze gastronomische aanmerkingen; hij deed slechts zijn best aan de gans, met een ijver, alsof hij er voor betaald werd; van tijd tot tijd slechts gluurde hij met ware tijgerblikken naar den anderen bout, dien hij ook reeds als zijn eigendom aanzag.

Eensklaps, terwijl hij juist een oogenblik op zijn bord keek, om te weten, hoeveel er nog overbleef en of er weldra plaats zou zijn voor eene nieuwe portie, nam Abram den anderen bout op zijn eigen bord.

»Als niemand er van eet en gij er niet tegen hebt,

mijne heeren," zeide Tacke, »zou 'k u wel om den anderen bout willen verzoeken."

»As me dat zeer spijt," antwoordde Abram hem; »ik heb hem al op mijn eigen bord."

»Ja, dan is 't niet anders," hernam Tacke, maar men kon het hem aanzien, dat zijne bedaardheid slechts gekunsteld was en hoezeer het bericht, dat de tweede ganzenbout voor hem verloren was, hem tot in de ziel leed deed.

»Hier, neem een paar mooie appeltjes in de plaats," zeide Wolf. 't Was moeilijk te beslissen, of hij 't uit goedhartigheid dan wel uit spot aanbod, daar men wèl zijne wangen, maar, gelijk ik reeds vroeger gezegd heb, nooit zijne oogen zien kon en dus daarin niet kon lezen, hoe hij 't meende.

»Geef er mij dan ten minste nog een stuk vleesch bij," antwoordde Tacke hem, die 't als eene soort van beleefdheid beschouwde, dat hij zich verwaardigde gebraden appelen te eten.

»Als ik er kostgangers op nahield, zou ik u dadelijk in huis nemen, mijnheer de procureur," zeide Wolf, »daar gij volstrekt geen kieskauwer zijt, maar alles gaarne eet."

»Met al dat praten," sprak de oude Abram nu, »hebt gij mij de historie van den brandstichter op den teeroven nog niet ten einde toe verteld."

»En 't komt mij voor, dat ik daarin gelijk heb; want gij maakt u maar boos, wat ik best begrijpen kan, maar wat toch nadeelig voor uwe gezondheid is. Wij zijn hier om te eten en niet om ons driftig te maken."

»'k Zal nu naar u luisteren, zonder me kwaad te maken," hernam de jood.

»De raadsheer is dus, zooals ik zeide, met vrouw Haase en met Möller naar de blazerij gereden. De lompen-

koopman sloeg voor, om bij het Staffelsche pijnboschje op te houden, waar vrouw Haase zich als een krankzinnige aanstelde en zoo door het bosch en de braambessenstruiken heenvloog, dat de lompenkoopman haar nauwelijks volgen kon en de heeren van de rechtbank achter moesten blijven. Onder een grooten pijnboom bleef zij staan en wees op eene plek, waar het gras en de aarde eerst kortelings omgewoeld waren."

»En waar ze zeker haar geld verstopt had?" riep Abram uit.

»Neen, daar had zij haar kind begraven. Möller hielp haar, om 't weêr uit te graven, en daarna hebben zij 't op het Staffelsche kerkhof ter aarde besteld."

»Of ik dat weet of niet weet," sprak de jood, »daarmeê krijg ik mijn geld niet weêrom. Maar, wat heeft het in 't onderzoek van den brand veranderd?"

»Verder weet ik niets," antwoordde Wolf; »maar 't is en blijft toch een raar ding van de teerbrandster. Dat had mijne vrouw eens moeten doen, dan zou ik ze de les gelezen hebben. En toch heb ik veertien kinderen bij haar gehad en ze alle veertien begraven."

»Kom, drink toch eens!" zeide Abram, die, evenals alle rijke menschen, niet gaarne van dood en begrafenis hoorde spreken.

»Op uwe gezondheid, mijnheer Abram!"

»k Zou nog wel een beetje groene kool willen hebben," zeide Tacke. »Groene kool is een heel goed eten."

En zóó duurde het middagmaal voort tot twee uur; allen aten met veel smaak en dronken dat het een aard had, met uitzondering van den hongerigen procureur, die bang scheen om door veel te drinken den kostbaren tijd te verliezen, dien hij met eten zooveel beter besteden kon.

Toen het drie uur was en zij koffie gedronken hadden,

namen de gasten afscheid. Wolf, die nooit naar de kerk ging, sloeg den advocaat voor, om nog eene flesch wijn te gaan drinken, die de griffier natuurlijk betaalde.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

IN DE GEVANGENIS LEEREN EEN PAAR EERLIJKE LIEDEN
ELKANDER KENNEN.

De teerbrander was als hersteld uit het hospitaal ontslagen; hij werd ook niet meer alleen opgesloten en verkreeg vergunning, zijne vrouw in het bijzijn van den griffier te spreken. Ach! hoe drukten zij elkander de handen en hoe hartelijk was de eerste kus, dien zij elkander gaven! Man en vrouw hielden geen langdurig gesprek, maar ieder woord was vol innige, teedere liefde, en ook vol smart en hoop.

Sedert de begrafenis van haar kind scheen vrouw Haase tot een nieuw leven ontwaakt te zijn. Dat haar man gevangen zat, deed haar ineenkrimpen, en hare tranen stroomden bij het zien van het rechthuis, doch in weêrwil daarvan week eene stille hoop niet van haar.

»Mijne arme vrouw,» zeide Haase, »hoe dikwijls heb ik in mijn gevangenschap aan je gedacht; ik meende al, dat wij elkaâr nooit zouden mogen weêrzien.»

»Och, ik heb ook veel moeten lijden en ook nu lijd ik nog; maar ik voel me vandaag toch al veel getroost; mijnheer Voëtus is zóó'n goede, beste man, dat hij mij verlof gaf, om je te zien en te spreken. Er zijn toch nog goede menschen! Als je 't eens wist, hoe goed

Möller voor me geweest is, en Böhm en zijn vrouw! Dat kunnen we nooit van ons leven weêr vergelden."

»Tob daar maar niet over," zeide de teerbrander, »goede menschen vinden elkaâr in 't leven altijd terug en hebben eene eigene manier, onder elkaâr hunne schulden te betalen, die beter is dan al de rijkdom van zulke menschen, als de oude Abram er een is."

Het uur, aan vrouw Haase toegestaan, was maar al te spoedig verstreken; en zij verliet haren man vol blijdschap hem te hebben wedergezien, maar tevens vol smart, daar zij wist, dat hij nog steeds in de gevangenis was. Bij het heengaan ontmoette zij den cipier en drukte hem een daalder in de hand, haar door Möller gegeven.

»Ik verzoek u heel vriendelijk, beste mijnheer," zeide zij, »als mijn man wat noodig heeft, het mij te laten weten; ik zal 't hem dan zien te bezorgen. Geloof mij, hij is een eerlijk man, en gij zult zien, dat het gerecht zijne onschuld nog wel aan 't licht zal brengen."

»Eerlijk of niet, dat gaat mij niets aan," antwoordde de cipier. »Voor mij is 't genoeg, als gij hem alle dagen zóó bij mij aanbeveelt als vandaag."—

De vrouw van den teerbrander verwijderde zich.

Een paar dagen daarna verkreeg Haase de vergunning, in gezelschap der andere gevangenen een uur te mogen wandelen. Zij zagen hem allen met nieuwsgierige blikken aan, want allen wisten, van welke misdaad hij beschuldigd was. Meer dan ééns hadden zij van hem gesproken. In de gevangenis komt zoo weinig nieuws voor, dat een nieuw ingebrachte gevangene langen tijd het onderwerp der gesprekken wordt. En bij zulke gesprekken maakt het vóór en tegen de hoofdzaak uit. Daar worden alle middelen ter verdediging en alle be-

wijzen tegen den beschuldige behandeld, even alsof hij voor zijne rechters stond.

Doch Haase scheen niet zeer mededeelzaam te zijn, en de andere gevangenen gaven zich dan ook geene moeite om een gesprek met hem te beginnen.

De teerbrander ging met groote schreden op en neder en zocht naar lucht en zon; hij was er zoo lang van beroofd geweest, dat hij, die gewoon was op het land te wonen en te werken, slechts de plekjes opzocht, waar de muren geen schaduw gaven en de zon zoo recht liefelijk haar alles bezielend licht verspreidde.

In een hoek speelden eenige kinderen en vermaakten zich, alsof zij volkomen in vrijheid waren. Niet ver van hen af zat een man van ongeveer veertig jaar, van eene krachtige gestalte, met min of meer grijsachtig haar, die om het spelen der kinderen vriendelijk glimlachte. Op zijn gelaat lag eene uitdrukking van nadenken en een weinig strengheid, maar zijn glimlachen was en bleef zeer innemend. Deze man verschilde in zijne kleeding en manieren zóó zeer van de andere gevangenen, dat Haase stil stond om hem heimelijk gade te slaan; door een toeval sloeg ook de in 't zwart gekleede man zijn oog op den teerbrander.

Haase groette den vreemdeling, die, als een beschaafd man, den groet beantwoordde.

»Neem mij niet kwalijk,» zeide Haase, »gij zijt zeker de boekdrukker, niet waar?»

»Kent gij mij?» vroeg de ander.

»Ik ken u niet, maar ik heb in de gevangenis van u hooren spreken,» hernam de teerbrander.

»En wie heeft u dan van mij gesproken?»

»De cipier. Toen ik hier op de binnenplaats kwam, heb ik maar één eerlijk gezicht gezien, en ik heb mij niet vergist.»

»Zonder u een compliment te maken,” zeide de boekdrukker, »gij ziet er, dunkt mij, ook niet als een misdadiger uit. Zijt gij om schulden opgesloten?”

»Neen. — Men zegt, dat ik mijn eigendom in brand gestoken heb.”

»Dat zou 'k nooit gelooven,” sprak de boekdrukker.

»En daaraan zoudt gij weldoen,” hervatte Haase.

»Voor 't overige,” ging de boekdrukker voort, »bekommer ik mij niet om 't geen hier voorvalt. Ik heb genoeg aan de kinderen; die geven mij meer bezigheid, dan ik noodig heb. Let eens op die kleinen, die daar spelen. Als iemand die aan mij wilde toevertrouwen, zou ik ze wel in orde brengen en goede, eerlijke menschen en werklieden van hen maken. Zij behoeven slechts een weinig op den rechten weg geholpen te worden. Gij, die op het land gewoond hebt, weet het best, hoezeer een jong boompje een steun noodig heeft. Komen zij in andere handen, dan sta ik er niet voor in, dat zij niet weêr slecht en echte deugnieten zullen worden. Ze zijn uit hun aard niet kwaad, maar licht te verleiden, gelijk dit bij alle kinderen het geval is. Ik pas goed op, dat ze niet alleen zijn met dien kleinen bengel, dien gij ginds bij de andere gevangenen kunt zien. Zie hem maar eens goed aan, hoe geslepen en woest die bengel er uitziet; hij is pas veertien jaar oud en zijn baard begint al te groeien. Dat wordt een mensch, sterk naar 't lichaam en vast van karakter; maar hij heeft niets liever dan speelkaarten en onthoudt al de gemeene liedjes, die de grooten zingen. Mampel, de roover, die hier gezeten heeft en driemaal uitgebroken is, was geheel verbaasd, toen hij dien jongen zag. 'k Zou waarlijk haast meenen, dat er wezens bestaap, die tot het booze bestemd zijn, en dat het booze erfelijk is.

De moeder van dien jongen was eene liederlijke deern, zijn vader is nooit het tuchthuis meer uitgekomen. Zij waren beiden tot levenslange tuchthuisstraf veroordeeld, omdat zij te zamen iemand vermoord hadden. Op zijn negende jaar werd de jongen wegens diefstal veroordeeld en in 't werkhuis gebracht. Hij was pas ontslagen, of andermaal werd door hem gestolen. Ik heb al 't mogelijke met hem beproefd, maar niets wou lukken; thans laat ik hem loopen en ben al tevreden, als hij de anderen niet bederft."

»Ik zie wel, dat ik mij niet vergist heb," zeide Haase, »en ik ben recht gelukkig hier een man te ontmoeten, zooals gij zijt. Ach, is 't niet droevig, de menschen om schulden, om geld, in de gevangenis te brengen!"

»Ik beklaag mij niet," antwoordde de boekdrukker, »ik heb mijn tijd hier niet verloren en wensch maar, dat ik er niet te vroeg uitkom, ten minste niet eerder, dan nadat ik die kinderen op den beteren weg gebracht heb, of, ik wenschte rijk genoeg te zijn, om hen hier uit te kunnen nemen. Zij kunnen nu lezen, en kon ik ze nu met mij nemen, zoo zou ik ze als leerlingen in mijne boekdrukkerij plaatsen. Ik heb nu werk voor eenige jaren, want ik heb hier een paar kleine, nuttige werkjes geschreven, die ik wil drukken en verspreiden. Dank zij den goeden God, en onzen Koning en onzen grooten minister Altenstein, ons volk kan tegenwoordig schrijven en lezen, en gij zult eens zien, wat wij in vijftig jaren wezen zullen. 't Komt er nu nog maar op aan, den menschen liefde tot de menschen in te prenten, want de leugen is het verderf van het menschedom. 't Veld is ruim; protestanten zijn wij, de waarheid mag openlijk gepredikt worden en aan verstandige menschen ontbreekt het bij ons niet."

»Ik ben niet zoo geleerd en verstandig, als gij zijt," antwoordde Haase, »maar ik geloof u."

»Elk mensch, die eene pen in de hand neemt,» zeide de boekdrukker, »moet ook iets te zeggen hebben. Vooral moet hij het eerlijk meenen, en aan zijn werk gelooven. Geloofst hij zelf er niet aan, dan is 't werk ook slecht. Ongelukkig zie ik echter onder hen, die 't volk onderwijzen, maar al te weinigen, die gelooven. Zij zeggen na, wat zij gehoord hebben, en zijn zóó bevreesd voor de waarheid, alsof ze aan handen en voeten koppen gezet moesten worden.»

De cipier kwam in dit oogenblik op de binnenplaats en ging rond, terwijl hij aan die gevangenen, van welke hij dacht, dat ze geld zouden kunnen hebben, zeide, dat hij, naar aanleiding van het Kerstfeest, vergunning had verkregen, om aan de gevangenen gebraden gans te verkoopen. Zijne vrouw had namelijk dien morgen op de markt eene gans gekocht, die zóó mager was, dat hij bij het zien van het beest bijna een aanval van razernij gekregen had, daar 't scheen, alsof het aan eene galopperende tering was gestorven.

Hij wist er niets beters op, dan de gans aan de gevangenen op actiën over te doen. Sommigen, voornamelijk de dieven, kregen geld van verschillende kanten; doch daar zij gewoon waren, door den cipier misleid te worden, redeneerden zij eerst lang en breed over zulke gedeelten van de gans, als zij voor hun geld wenschten te bekomen.

Haase was letterlijk verschrikt, toen hij door den cipier vriendelijker dan te voren werd aangesproken met de woorden: »Ik heb voor u een mooi stuk van de borst op zij gezet.»

»Zoo, zoo!» zeide de boekdrukker, »gij hebt hier in 't geheim een vriend.»

De teerbrander vertelde hem thans tot in de kleinste bijzonderheden zijn gesprek met den cipier; dat hij

alléén opgesloten geweest was, in 't hospitaal was gekomen, en eindelijk ook zijne geheele geschiedenis van de kolonie.

»Ik ken niemand, behalve den rechter van instructie en den ouden Abram,» sprak hij.

»Wees verzekerd, dat de jood aan de vriendelijkheid van den cipier volkomen onschuldig is,» antwoordde de boekdrukker; »hij heeft mij hier gebracht en laat mij hier sinds lang versmachten. Hij is echter zó'n slimme vos, dat zijn naam in mijn heele proces niet eens voorkomt, want hij houdt er een anderen woekeraar op na, die al zijne slechte streken omtrent zijne schuldenaars moet ten uitvoer brengen, als die in Soldin wonen. Hij wil zich hier niet gaarne vijanden maken.»

»Vandaag heeft mijne vrouw mij bezocht,» zeide Haase.

»Dan verklaart zich alles,» hernam de boekdrukker.

»De cipier zal haar zeker wat afgeperst hebben.»

»Dat zou slecht gaan: zij heeft niets.»

»Dan heeft zij hem eene gans meêgebracht en hij behoudt het grootste gedeelte voor zich.»

»Ook dat denk ik niet,» zeide Haase, »anders zou ze 't mij wel verteld hebben.»

De cipier kwam terug en riep Haase ter zijde.

»Ge spreekt met dien man zoo vertrouwelijk,» zeide hij, »en ik kan hem niet verdragen, maar omdat het vandaag Heilige avond is, wil ik 't zoo nauw niet nemen. Als ge met hem te zamen eten wilt, zal ik u met hem in één vertrek bij elkaâr laten.»

»Ik dank u,» zeide de teerbrander. »Gij zijt wel vriendelijk, en het spijt mij, dat ik eens wat lomp tegen u geweest ben, toen ik nog alléén in mijne cel zat.»

De cipier liet zich dânk zeggen, alsof hij de hemel weet welk eene edele daad had volbracht. Wat hij echter niet zeide, was, dat de rechter van instructie

hem uitdrukkelijk gelast had, den teerbrander een weinig vrijheid te laten. Evenmin zeide hij, dat hij heden een brief voor den boekdrukker had gekregen, waarin, naar hij vermoedde, geld ingesloten was.

Dien avond, te zeven uur, zaten Haase en de boekdrukker in eene kleine kamer bij elkander, waar de cipier een stuk van eene gebraden gans voor hen had opgedischt, terwijl hij er uit voorzichtigheid, waarschijnlijk opdat het niet in 't oog zou loopen, hoe mager het dier was, veel gebraden aardappelen omheen gelegd had. Onder het eten vertelde Haase aan zijn dischgenoot de geheele beschuldiging, tegen hem ingebracht. Geheel tegen alle gewoonte en tegen den regel in de gevangenis aan, werd Bork, de klerk van den griffier, binnengeleid, welke gunst hij zeker aan zijne betrekking bij den inspecteur der gevangenis en bij de rechtbank te danken had.

Bork kende den boekdrukker reeds, toen het dezen nog goed ging. 't Scheen echter nu eenmaal in den hemel besloten te wezen, dat de arme klerk al de gestrengheid der wetten steeds tegen diegenen in 't werk moest stellen, die hem lief waren en met wie hij op de eene of andere wijze bekend en bevriend was.

Uit dien hoofde verzuimde hij dan ook niet, den boekdrukker, zoolang hij gevangen zat, wekelijks te komen bezoeken. Hij dacht daardoor het onaangename, dat aan zijne betrekking verbonden was, te kunnen uitwischen.

Bork was zulk een goed mensch, dat hij telkens, wanneer Wolf hem een biljet tot executie gaf om 't in te vullen, in verzoeking kwam het te verscheuren. Nog nooit had wellicht iemand zóóveel door zijn beroep te lijden als hij; en ofschoon alles hem anders vlug van de hand ging, het schrijven van een dwangbevel tot executie of tot inhechtenisneming veroorzaakte

hem telkens eene soort van kramp. Als hij zóó iets schreef, droomde hij altijd, dat het bij zijne moeder millioenen geregend had. Dan begon hij zijne berekening te maken, betaalde de schulden van alle aangeklaagden, vervolgens de gerechtskosten, de advocaten en wat er verder nog bij behoorde; en wanneer hij dan zóó recht midden in dien droom verdiept was, hoorde hij op ééns de stem van den griffier, die hem gelijk een bliksemstraal uit zijn hemel op de aarde deed neêrvallen.

Vaak verwisselden zijne droombeelden zich ook in werkelijke daden. Zoo ging hij bij voorbeeld, sedert de boekdrukker gevangen zat, naar Abram en deed al het mogelijke om hem tot het sluiten van een accoord over te halen, maar al zijne bemociingen bleven vruchteloos; 't hart van den ouden jood was zoo hard als steen.

Intusschen bleef de boekdrukkerij, onder toezicht van een paar bestuurders in werking, en Bork, die den boekdrukker in vele zaken de behulpzame hand geboden had, bleef dit ook nog volhouden, nadat het bankroet reeds uitgebroken was. 't Was immers voor hem eene kleinigheid, den boekdrukker van dienst te zijn, daar hij nog tijd genoeg over hield, als hij 's avonds bij Wolf gedaan had.

Voor Wieseke, — dit was de naam van den boekdrukker, — was 't van groot belang, over zijn vroeger eigendom bericht te krijgen; hij hoopte toch altijd nog het eenmaal terug te bekomen en vreesde, dat zijne afwezigheid voor de drukkerij zeer nadeelig was.

Wieseke was een verstandig, beschaafd man, die voor zijn stand en in een stadje, zooals Soldin, toenmaals veel te geleerd en niet op zijne rechte plaats was. Hij voelde zich derhalve ook miskend en had veel te lijden door de bekrompenheid der kleinsteedsche burgers. Hij was een der eersten, die in den omtrek een stedelijk

weekblad drukte, wat in dien tijd nog iets zeer buitengewoons was.

Hij had juist eene snelpers gekocht, waarop hij eene menigte kleine geschriften voor het volk wilde drukken en uitgeven, toen Abram al zijne plannen op eene hoogst onaangename wijze teleurstelde.

»En hoe gaat het in de drukkerij?» vroeg hij aan Bork. »Wat is daar voor nieuws?»

»Niet veel, mijnheer Wieseke, behalve zoo wat klein werk.»

»En wat zeggen de zettters?» vroeg hij verder.

»Zij wachten van den eenen dag tot den anderen, of gij niet haast hieruit komt, en dat zou hun groot plezier doen, want zij mogen u graag lijden en zij u heel ontevreden met de administratie, omdat er menschen bij zijn, die zich met alles bemoeien en alles willen besturen, en nergens verstand van hebben. En daarom bespotten de zettters hen achter hun rug. Als de administrateurs hun mond hielden, dan zou 't vrij wat beter wezen, want nu moeten zij 't bedaard aanzien, dat ze uitgelachen worden.»

Bork, die sedert vijf jaar Wieseke en velen zijner letterzettters kende, had, ofschoon hij anders zeer beschroomd van aard was, zich de gewoonte van te spreken als de zettters eigen gemaakt, en wel voornamelijk, omdat hij in den eersten tijd dikwerf door hen uitgelachen werd, als hij eens eene verkeerde uitdrukking gebruikte.

Nadat de klerk van Wolf den boekdrukker omtrent de kleine voorvallen buiten de gevangenis het noodige had medegedeeld, ging Haase voort:

»Mijnheer de rechter van instructie heeft mij letterlijk tot in 't oneindige uitgevraagd, om hem eene zaak te verklaren, die ik zelf niet begrijp; namelijk, hoe Böhms wagen met de tonnen van de hofsteê afgekomen

zou wezen. Dat is en blijft mij een raadsel. Ik heb in dien nacht wel een dof gerammel van een wagen gehoord en ging daarop, zonder iets aan mijne vrouw te zeggen, die door den dood van ons lief kind geheel buiten zich zelve was, naar den hof, maar toen ik buiten kwam, was er van een wagen niets te zien. Ik dacht, er zal een dief op den hof geweest zijn, waar juist niet veel te halen viel, — maar den wagen hoorde ik nog rollen. In den nacht kon ik maar op 't geluid afgaan, en 'k liep ook naar dien kant, vanwaar ik 't hoorde, maar er was niets te bespeuren. 'k Liep altijd den wagen na en heb mij, meer dan ééns, aan een boom gestooten, maar van den wagen bemerkte ik niets. Toen ik terugkwam, stond alles in lichtelaaie vlam. Ik ging door de achterdeur in huis, waar ik mijne arme vrouw zocht, doch ik vond haar evenmin als den kuiper. En mij beschuldigen ze, dat ik het aangestoken zou hebben. God in den hemel! Hoe zou dat toch mogelijk zijn! Ongelukkig gebeurde dat alles 's nachts; was dat het geval niet geweest, dan zou mij misschien de een of ander ontmoet hebben, toen ik den wagen achterna liep, en al dat leed zou mij niet overkomen zijn!"

»Zoo gij geld in huis gehad hadt," zeide de boekdrukker, »zou men kunnen denken, dat er brand gesticht was, om des te gemakkelijker te kunnen stelen."

»Dat zei de raadsheer ook," hernam de teerbrander; »hij liet mij een zak zien, dien ik wel als den mijne herken, maar ik begrijp niet, dat die niet meê verbrand is. 't Schijnt, dat hij in den paddepoel gevonden is, die nagenoeg een gewerschot van den teeroven af ligt. De raadsheer vroeg mij, of er geld in geweest was, toen de brand uitbarstte, en ik heb hem geantwoord, dat het zeker niet veel geweest kon zijn. Ik begrijp niet, wat het met dien zak toch beteekenen moet, maar

hij komt telkens daarop terug en doet mij daarover wel duizend vragen. 'k Zou hem waarlijk haast gezegd hebben, dat hij zelf maar eens in den zak moest gaan zitten, maar hij schijnt mij geen man te wezen, om gekheid meê te maken. Den volgenden dag wou hij zelfs heel precies weten, hoeveel geld en in welke muntsoorten er in geweest was. Wat dat betreft, zeide ik tot hem, moet gij u tot mijne vrouw wenden, zij heeft de kas gehouden en zij zal 't wel weten. Als zij 't niet weet, weet niemand het."

»En gij zijt sinds twee dagen niet meer alléén opgesloten?" vroeg de boekdrukker.

»Neen," hernam Haase.

»Dan is het onderzoek in uwe zaak afgeloopen. Uwe vrouw zal verhoord zijn."

»Ik heb haar bij Böhm gezien, maar ze was heel treurig," zeide de klerk; »'t gaat anders tegenwoordig al wat beter met haar. — Och! och! dat ik een dwangbevel tegen Böhm heb moeten schrijven, dat drukt mij nog altijd als lood op het hart, en 't is juist, alsof ik eene zware misdaad heb begaan."

In dit oogenblik trad de cipier binnen en zeide tot de gevangenen, dat nu ieder weêr naar zijne eigene cel moest gaan.

DE DERTIENDE HOOFDSTUK.

DE GEHEIMZINNIGE GANS.

Bij den kuiper zag het er met een lekkeren schotel voor morgen, den eersten Kerstdag, alles behalve schit-

terend uit, hoewel moeder Böhm al hare krachten had ingespannen, om hunne armoede te verbergen.

Wat was er van de gans geworden, die in vorige jaren op dien heiligen heerlijken dag in den oven gebraden werd en 't gansche huis met een liefelijken geur vulde? Niet eens eene flesch bier had zij heden op tafel kunnen zetten.

Daardoor was Böhm heden geheel terneêrgeslagen, want hij had zelfs geen Kerstboompje voor zijne kinderen kunnen versieren.

»Vrouw,” vroeg hij, »waar zijn de kinderen?”

»Ik heb ze met Martha naar de markt gestuurd, om de kramen eens te bekijken.”

»En hoe zal 't straks gaan? Die arme schapen rekenen op een Kerstboom.”

»Och ja, vader! vandaag moeten wij de kinderen, zonder dat ze een Kerstboom gehad hebben, naar bed brengen.”

»Hm, hm! dat is recht hard, — ze weten 't nog zoo goed van verleden jaar op Kerstmis.”

»Toen waren we nog niet zoo arm, als nu,” zeide vrouw Böhm.

»De kinderen zouden al blij geweest zijn, als ze een peperkoek gekregen hadden. Hebt ge waarlijk niet meer zóóveel geld, om er een paar voor hen te koopen?”

»Neen,” antwoordde de moeder, »k haal nergens meer wat op crediet. Wat geborgd wordt, moet ook betaald worden, en wij hebben tegenwoordig al werk, om brood te krijgen. Ik zal den kinderen een paar saffraanbroodjes geven.”

»Saffraanbroodjes zijn geen peperkoek en ook niet zoo zoet,” antwoordde de kuiper. »Met Kerstmis geeft toch zelfs de armste mensch zijn kinderen wat, al was 't ook maar een peperkoek.”

»Och lieve menschen, wat spijt het mij,» zeide vrouw Haase, »dat ik u niet helpen kan, maar u ook nog tot last ben!»

»Lieve vrouw Haase,» antwoordde Böhm, »hoe kunt gij toch zóó iets zeggen? — Tot last wezen! Verbeeld u dat toch volstrekt niet!»

»Als 't nu verder beter met mij gaat,» hernam de teerbrandersvrouw, »wil ik ook weggaan. Morgen aan den dag zal ik eens rondzien, of ik mij tegen nieuwjaar niet verhuren kan.»

»Waar denkt gij aan?» zeide de kuipersvrouw. »Gij dienen, gij, die zelve eene meid gehad hebt? Bevalt het u dan bij ons niet?»

»Integendeel, 't bevalt mij hier bijzonder goed; maar dat mag niet langer duren. Mijn hart laat het niet toe, dat ik nog langer het brood van menschen eet, die zelf ternauwernood rond kunnen komen.»

»Praat daar niet meer van, vrouw Haase,» sprak de kuiper; »op dit oogenblik gaat het bij ons wel eens een beetje verward en krap toe, maar dat zal niet altijd zoo duren; 't is wel wat mijn schuld, dat we een beetje achteruit gekomen zijn. Maar al hebben we ook geen gebraad om te eten, zoo kunnen we toch zingen. Möller heeft mij beloofd morgen eens aan te komen, en dan kunnen we immers nog eens een dansje doen. Maar laat ons nu niet verder aan 't oude jaar denken, — vrouw! wat voorbij is, is voorbij. Wij zijn dicht bij 't nieuwe jaar en willen hopen, dat dit ons meer voorspoed zal aanbrengen. Al hebben wij zelve dan ook voor de kinderen niets, wie weet of de Juulklap (*) hun niet wat brengt.»

(*) In sommige gedeelten van Noord-Duitschland bestaat een oud gebruik, dat op den avond vóór Kerstmis, wanneer de leden van 't gezin bij elkander zijn, op geheimsinnige wijze de deur wordt geopend en allerlei goed ingepakte

»Hebt gij niet een beetje vet, reuzel of talk?» vroeg vrouw Haase.

»Een kuiper heeft nooit gebrek aan talk,» hernam Böhm.

»Weet ge wat? Bij mij tehuis doet men in notedoppen een beetje talk, steekt er een pitje in, zet dan de notedoppen in een bak met water en steekt de pitjes aan, en dan hebben de kinderen veel pret.»

»Hoor eens! dat willen wij ook doen, dat is een kostelijke inval van u,» zeide Böhm. »Gauw, vrouw lief! maak gauw een vijfentwintig of dertig notedoppen vol met talk en steek een pitje in 't midden, dat je van katoen kunt draaien. Dat zal een plezier wezen voor de kinderen!«

Vrouw Böhm haastte zich om alles gereed te maken, opdat de kinderen, als ze terugkwamen, niets van de kleine verrassing mochten bemerken, die hun bereid werd.

't Sloeg op den kerktoren acht uur.

»Vrouw Haase,» zeide de kuipersvrouw, »'t is tijd, dat wij gaan, als wij de preek op dezen Kerstavond nog willen hooren.»

»Zullen we niet op Martha en de kinderen wachten?»

»Die zijn misschien al in de kerk,» zeide vrouw Böhm.

Vrouw Haase, Böhm en zijne vrouw gingen heen. Zij hadden ternauwernood den hoek van de straat omgeslagen, toen iemand zich vóór hen uit in de schaduw tegen den muur aandrukte; hij keek naar alle kanten om, scheen te luisteren, of niemand meer kwam en liep toen ijlings op het oude magazijn af, waar Böhm met zijn gezin woonde. De deur stond open, daar er bij den kuiper niets te stelen was, en de man ging schielijk naar binnen.

In hetzelfde oogenblik hoorde men kinderstemmen op

geschenken voor de verschillende familieleden door betrekkingen en vrienden binnen geworpen worden. Dit heet men de Jaulklap.

Zie ook in Fritz Reuter's «Gedroogde kruiden», I deel, blz. 135. *Vert.*

de straat: Martha kwam met hare broeders en haar zusje terug, om hunne ouders voor de kerk af te halen. Eensklaps deed zij een luide schreeuw hooren, die door de kleine kinderen onwillekeurig herhaald werd. Toen zij, namelijk, in huis wilde gaan, werd de deur geopend, en een vreemd man stooft er uit, die even zoo verschrikt scheen als Martha en daarom niet poogde te ontkomen.

»Och, lieve hemel! Wat hebt ge mij een schrik aangejaagd! Wat voert ge toch uit, Bork?» riep Martha.

»Och, gij mij ook!» zeide de klerk, die van schrik nauwelijks adembalen kon.

»k Hield u eerst voor een dief. — Maar, wat scheelt u dan toch?»

De klerk was achterover tegen den muur aangevallen en verroerde of bewoog zich niet.

»Mijn hemel,» riep Martha uit, »ge valt immers niet flauw, Bork?»

De klerk antwoordde niet. De kinderen, door dit voorval verschrikt, waren om hem heen gaan staan, en gaven zich evenveel moeite om iets te verstaan, als om te zien, daar de kleine lantaren, die Martha droeg, slechts een zeer flauw licht verspreidde.

»Als ik toch maar wat water had, Hans!» sprak Martha tot haar oudsten broeder. »Ga eens naar binnen en haal een kroes water.»

»Neen, neen, dat is niet noodig,» zeide Bork, de oogen opslaande.

»Och, mijn arme Bork, zijt ge weêr beter? God dank! Maar ik wil u toch een glas water halen.»

»Neen, neen!» riep de klerk, en hij scheen heden nog meer verlegen te zijn dan anders.

»Gij hadt zeker mijn vader wat te zeggen?» vroeg Martha.

»Neen — — ja — — ik — —»

»'t Kerstfeest maakt u zeker een beetje verward?» vroeg Martha, die meende, dat Bork geheel tegen zijne gewoonte een glaasje te veel gebruikt had.

»Uw vader is niet tehuis, — er is geen mensch in de kamer, en dus behoeft gij niet eerst naar binnen te gaan.»

»Zij zullen zeker zonder ons naar de kerk gegaan zijn, — dat dacht ik wel,» zeide Martha. »Als gij 't goed vindt, mijnheer Bork, dan willen we onderweg wat te zamen praten; want ik moet naar de kerk, anders zou moeder knorren.»

»Ja, onderweg kunnen we praten,» hernam Bork, zijne lange beenen in beweging zettende.

Op dit oogenblik begonnen de kerkklokken te luiden voor de avondgodsdienstoefening, en alle gedruisch in het stadje werd daardoor verdoofd. In de straten, die tot dusverre tamelijk donker waren, zag men eene menigte lantarens van lieden, die naar de kerk gingen, en in de kerk zelve zag het er recht feestelijk, vriendelijk en plechtig uit; iedereen had eene kaars medegebracht, die men nu aanstak en vóór zich op de kleine blakers zette, die aan de achterzijde der banken vastgemaakt waren. — Hoe liefelijk en eigenaardig staat mij dat nog voor den geest, als ik aan onze aldus verlichte dorpskerk, in de sneeuw, uit mijne kinderjaren terugdenk!

»Gij ziet heel bleek, Bork!» zeide Martha, die hem bij het schijnsel der lantarens eerst goed had kunnen aanzien en er bijna van schrikte.

»Vindt gij dat waarlijk?» vroeg Bork. »Ziet gij, — ik — — ik — —»

»Nu, wat verder?» ging Martha voort, maar zij wachtte tevergeefs op het slot van den volzin.

»Och, niets,» zeide de klerk; -- »ik dacht — —»

»Weet ge wel, Bork, dat gij nooit geheel uitspreekt? Wat woudt ge dan eigenlijk zeggen?»

»Ik, — neem me niet kwalijk, — maar —»

»Ge behoeft mij niet te vragen, of ik het niet kwalijk zal nemen; maar 'k zou wel willen, dat ge een beetje duidelijker woudt spreken; ge begint telkens wat te zeggen en dan houdt ge in eens op; dat is niet aardig, en vooral niet heel duidelijk.»

»Ach, als ik dat geweten had,» zei Bork; »'t is een wáár ongeluk; ik ben — — ik ben — —»

»Ziet gij, gij begint al weêr op dezelfde manier; gij zegt: ik ben, ik ben. — Wat zijt gij dan nu eigenlijk? Nu antwoordt ge mij niet eens; wat is het dan toch?»

»'t Is immers niet mogelijk, jufvrouw Martha!»

»Ja, 't is zóó, — Bork, zal ik je eens wat zeggen? Ik geloof, dat ge een beetje bang van aard zijt; een heel klein beetje, niet waar?»

»Waarlijk? Dat wist ik zelf niet.»

»En dus is 't waarschijnlijk, dat gij bij 't binnenkomen in onze woning, waar gij niemand zaagt, een beetje verschrikt zijt geworden.»

»Hèt kan wel wezen,» antwoordde Bork, »dat ik bang geworden ben. — Maar neen, — ja, toch! — geschrikt ben ik, doch niet van uwe woning, maar van u, toen gij zoo onverwachts vóór mij stondt.»

»Ben ik zoo vreeselijk, dat ge bang van mij zijt?» vroeg Martha op plaagachtigen toon.

»Jufvrouw Martha!» riep eensklaps de dansmeester Moor, die vóór de kerkdeur scheen te wachten, »ik zoek u, alsof ik naar een speld zocht; — waar zijt ge toch zoo lang gebleven? — Goeden avond, Bork.»

„k Heb er nog niet met vader over durven spreken,” was Martha's antwoord.

„Och kom!” hervatte Moor, „uw vader zal er niets tegen hebben. Alle jonge meisjes van uwe jaren gaan naar 't bal. Behalve dat, hebt gij immers uwe bijdrage ook gegeven en dus moet ge ook deel aan 't plezier hebben. Maar ga nu maar in de kerk, ik zal die zaak wel met uwen vader in orde maken. Bork, gaat gij met mij meê?”

„Ja,” zeide de klerk, wien 't alles behalve onaangenaam scheen te zijn, om op deze wijze de vele vragen der schoone Martha te kunnen ontwijken.

Moor ging nu in gezelschap van Bork meermalen om de kerk heen, doch hij hield de bank goed in 't oog, waarin Böhm met de zijnen zat. Lang zou 't intusschen niet duren, of de godsdienstoefening was geëindigd.

Jufvrouw Moor had zich ook bij haren man gevoegd, en met haar kwam Borks zuster Franciska en al de andere naaisters en modemaakstersleerlingen. Sedert twee maanden was door zelfopgelegde en volgaarne betaalde boeten eene kleine som bijeengezameld, waarvan de heer Moor, de voornaamste dans- en muziekmeester in Soldin en twee uren in den omtrek, de onkosten voor een Kerstmisbal wilde bestrijden. Natuurlijk was dit weinige geld daartoe niet voldoende, doch de jonge heeren, die hij als dansers voor het bal had uitgenoodigd, moesten het overige betalen.

En aan jonge lieden en dansers ontbrak het hem nooit; daar waren de vrijers, de broeders en andere betrekkingen van de meisjes, zoodat het gezelschap reeds grooter werd dan noodig was.

De kuiper zette in 't eerst groote oogen op, toen de dansmeester met zijn verzoek voor den dag kwam, om Martha naar een bal te laten gaan.

»Och! laat ze maar gaan, vader,» sprak de kuipersvrouw heel zachtkens tot hem. »t Arme kind heeft toch niet veel plezier of uitspanning, en met Kerstmis kunnen wij haar ook niets geven; laat ze maar gerust meêgaan, dat zal haar een beetje genoeg doen.»

Böhm gaf dus zijne toestemming en verzocht aan Bork en zijne zuster, Martha goed in 't oog te houden en haar niet te laat tehuis te brengen.

»Ach,» sprak de teerbrandersvrouw, toen zij vervolgens met Böhm en zijne vrouw naar huis ging, en de kinderen zongen:

De liefdevolle Hemelheer,
Zond mij tot u op de aarde neêr
Met goed bericht, waarvan de vreugd
Mijn hart om uwentwil verheugt.

Een kindekijn verscheen op aard,
Dat door een jonkvrouw is gebaar,
Een rein en godd'lijk kindekijn,
Dat u tot vrede en heil zal zijn.

»waarom is mijn arme, goede man niet bij ons?»

»Hoe zoudt ge 't vinden,» zeide de kuiper, en hij deed, alsof hij de woorden van vrouw Haase niet gehoord had, — 't was echter alléén, om eene andere wending aan 't gesprek te geven; — »hoe zoudt ge 't vinden, als ge een grooten Kerstmis-krakeling gingt koopen, vrouw lief?»

»Och ja, moedertje!» riep de kleine bende, »koop een Kerstmis-krakeling!»

»Ga maar bij den bakker om er een te halen, vrouw,» zeide de kuiper.

Moeder Böhm voldeed aan dit algemeen verlangen, en daarna keerden zij allen huiswaarts.

»Waar hebt ge de tonderdoos (*) en de zwavelstokken neêrgezet?» vroeg Böhm.

»Wel man,» antwoordde vrouw Böhm, »die hebt gij immers weggezet, en je vraagt het mij?»

»Ik vind ze niet,» hernam Böhm. »Maar wat is dat dan toch? Waar heb ik dan hier mijne hand op gelegd?»

»Wat is 't?» vroeg de kuipersvrouw.

»Nu, nu, wat is dat?» ging Böhm voort, terwijl hij een zwavelstok aanstak. »Kijk, kijk, wat heeft dat te beteekenen?»

Op een ton, in een groot vel papier gewikkeld, lag eene vette, deftige gans; de pooten waren heel vroom kruiselings over elkaâr gelegd; ze had zulk eene volle, heerlijke borst, dat het een waar genot was ze aan te zien. Naast de gans lag een groote zak met pepernoten voor de kinderen.

De kuiper keek zijne vrouw aan, en de kuipersvrouw haren man. Zij waren beiden zoo verschrikt, dat zij geen woord konden uitbrengen. De kinderen stootten elkander glimlachend aan, zetten hun mond wijd open en wezen met hunne vingers op den dooden vogel. Zonder geheel en al de oorzaken van armoede en ellende te kennen, begrepen de kinderen ze toch. Zij waren dan ook vèr van te vermoeden, dat zij bij hunne terugkomst eene gans zouden vinden, en 't was hun grootste plezier het dier aan te vatten en zich te overtuigen, dat er geene vergissing plaats had. De blijdschap over dit onverwachte geschenk was zoo groot, dat zij ternauwernood hunne oogen gelooven konden.

(*) Toenmaals waren er nog geen lucifers.

„Wel man,” zeide de kuipersvrouw, „dat is zoo waar een wonder; ik begrijp er niets van.”

„Aan wonderen in onze dagen geloof ik nu juist niet,” hernam Böhm, „maar dat komt er niet op aan; een wonder of niet, eten zullen we de gans wel, niet waar, vrouw Haase?”

De teerbrandersvrouw, die het goede hart van Möller kende, welke nog daags te voren met haar lang en breed over den neteligen toestand had gesproken, waarin Böhm zich met de zijnen bevond, gaf op grond hiervan zoo half en half te kennen, dat de gans wellicht van den lompenkoopman gekomen zou zijn.

„Dan zou hij niet recht wijs wezen,” sprak de kuiper, „om zijn geld zóó weg te gooien. Moeten wij dan volstrekt een gebraden gans op Kerstmis hebben? 't Gaat ook zonder dat. Maar, wacht eens! als hij morgen komt, zal ik hem wel eens kapittelen.”

Vrouw Böhm zeide nu aan de kinderen, dat zij maar eens behoorlijk in de kamer moesten rondzoeken, want daar de Kerstmisengel eene gans gebracht had, kon hij ook nog wel wat anders gebracht hebben. En terwijl nu de kinderen onder vroolijk gedruisch op den grond kropen en in alle hoeken zochten, werden door vader en moeder de sloopjes op een grooten bak vol water gezet en de lichtjes aangestoken. Ofschoon nu al de Kerstmisgeschenken in wat noten en hazelnoten en een zak met lekkers bestonden, waren de kinderen in hunne onschuld daardoor toch uitermate verblijd en konden eerst laat te bed gebracht worden.

Des anderen daags, op den eersten Kerstdag, 's morgens ten elf uur, kwam Möller. Hij was recht vermoeid van zijn tocht en viel in een der tonnen-leuningstoelen neder. Vrouw Böhm sprak lachende van de gans, die juist zoo mooi aan 't braden was; doch hij begreep

het vriendelijke verwijt niet en was niet weinig verbaasd, toen de kuipersvrouw tot hem zeide, dat ze zijn gans niet zonder hem gegeten zouden hebben.

Tevergeefs trachtten Böhm en zijne vrouw het geheim van de gans op te lossen; al hunne vermoedens kwamen steeds weder op Möller terug, daar zij hem alleen tot het uitvoeren van zulk een „listigen“ streek in staat achtten. Maar hoe dit wezen mocht en van wàár de gans gekomen was, ze werd met den besten eetlust gebruikt en smaakte allen voortreffelijk.

Wij willen overigens niet nalaten, hier met een paar woorden van Moors bal te spreken. 't Was één van dezulken, die nog lang in 't geheugen van jonge meisjes levendig blijven. Het eindigde met een algemeen koor- en rondgezing en een dans, waarbij Bork, door de dansende juffertjes omringd, middenin stond, en de meisjes hem zoo luid in de ooren schreeuwden, dat hij in een erger toestand geraakte, dan zoo zij in zijn hoofd zelf gedanst hadden. Doch te midden van al die heldere stemmen hoorde de klerk steeds Martha's stem boven uit, die hem duidelijk en klaar als kristal in de ooren klonk. Ofschoon de arme jongen zich nu opzettelijk voor 't bal netjes aangekleed had, maakte zijne kleeding hem nog beschroomder, dan hij anders was; niet omdat ze hem geneerde, maar hij bevond zich thans, uit geheel tegenovergestelde redenen, in een nog moeilijker toestand. Ontevreden met het denkbeeld, de afgelegde kleëren van Wolf te moeten dragen, die hem veel te kort en te wijd waren, had Bork bij den kleërmaker, die nooit veel talent voor zijne edele kunst bezeten had, een pak kleëren laten maken, die de domkop, volkomen in tegenstelling met de oude, veel te lang en veel te nauw had vervaardigd.

Men kan zich dus wel voorstellen, hoe zijn lang

lichaam het had, dat anders op werkdagen in de wijde jas van Wolf gehuisvest was. Bork had in zijn nieuwe, veel te nauwe jas, die hem nog magerder deed schijnen, dan hij van nature reeds was, een gevoel, alsof hij een dwangbuis aanhad.

Daarenboven waren de vrouwen naar zijne meening wezens, ver boven den man verheven, zoodat hij ze tot een voorwerp van geheimzinnige, eerbiedige aanbidding maakte, en het in zijn oog bijna eene misdaad was, haar zelfs maar te durven aanraken.

Deze toestand, die ten onrechte vreesachtigheid genoemd werd, bewees, dat de klerk eene teérgevoeligheid bezat, die men niet bij iedereen, maar slechts bij uitstekende karakters vindt. Dezulken, die reeds door een opgerold rozeblad gewond worden, en voor wie talrijke en levendige samenkomsten de grootste kwelling zijn.

Voor de liefde zijn twee, voor de vriendschap drie personen noodig. Zij gevoelen zich niet meer recht op hun gemak, zoodra acht personen te zamen spreken, en de geringste tegenspraak komt hun voor als eene onbeschoftheid.

Bork was om deze redenen dan ook eene soort van slachtoffer op het bal van Moor, waar een draaiorgel de muziek maakte, dat Moor eens hier of daar gekocht had, om bij zijne danslessen als orkest te dienen.

De klerk was in de danskunst even onervaren als in vele andere zaken, zoodat Moor zijne driftige uitvallen tegen hem niet kon bedwingen.

»Bork, Bork!» schreeuwde hij hem toe, »schaamt gij u niet? Wel verduiveld! is dat dansen! Ge houdt de maat niet en gooit uwe beenen rond, alsof ze tegen den zolder moeten aanvliegen. Als dat de beroemde danser Bottcher gezien had, hij zou zich zeker de

haren hebben uitgetrokken, of van schrik eene beroerte gekregen hebben."

De arme klerk retireerde zich, door schaamte over die terechtwijzing, naar den uitersten hoek van de danszaal, waar zijne zuster zat.

»Hebt ge Martha al gevraagd om met je te dansen?" vroeg zij hem.

»Neen", zeide hij.

»Dat is niet heel beleefd; je moet toch met haar dansen."

»Ik ben maar bang, omdat ik 't niet goed kan. Moor heeft mij straks ook al terechtgewezen, en hij heeft gelijk, — 'k ben hier niet op mijn gemak. — Och, ik ben recht ongelukkig!"

»Goede hemel," zeide Franciska, »hoe is 't nu toch op de wereld mogelijk, dat een mensch zich zoo verdrietig maakt, omdat hij niet dansen kan! Je springt maar en dan heb je plezier, dat is toch niet zoo moeilijk? — Ga maar gauw vragen, of Martha met je dansen wil."

»Neen," zeide Bork, »dat krijg ik niet gedaan."

»Nu," antwoordde zijne zuster, »dan zal ik het haar in jou naam vragen."

En zonder het antwoord van haren broeder af te wachten, liep zij naar Martha toe en kwam kort daarna terug met de boodschap, dat hij zich voor den volgenden dans maar gereed moest houden. Toen hij dit vernam, wischte de klerk zich met zijn zakdoek het voorhoofd af, waarvan de zakdoek kletsnat geworden was; daarop deed hij, alsof hij zich zelve moed wilde inspreken, zijn mond zoo wijd mogelijk open, om al de lucht, die in de kamer was, in te ademen.

»Wees toch niet zoo bang", sprak zijne zuster, die door deze beweging van haren broeder wel inzag, welk eene vrees hem bevangen had. »Wees toch niet bang; — 't is eene quadrille, en ik zal vlak over je staan, zoodat

je maar naar mij behoeft te kijken, hoe ik het doe. Van tijd tot tijd zal ik je ook wel een wenk met mijne hand geven.”

In dit oogenblik begon Moor het draaiorgel in beweging te brengen. Bork trachtte zooveel mogelijk den blik van den dansmeester te ontwijken en nam daarom aan den anderen kant zijne plaats; maar toen hij Martha's hand aanvatte, kreeg hij eene soort van duizeling, zijn hoofd werd verward en hij was op het punt, om flauw te vallen.

Eene andere belemmering waren zijne handen, die hem zóó in verlegenheid brachten, alsof ze een paar vleugels waren, of een scheepsroer. Hij zocht er zich van te bevrijden door ze in zijne zakken te steken, ofschoon ze daar eigenlijk niets te zoeken hadden; maar ze kwamen aanstonds weêr te voorschijn en brachten het éénige voorwerp, dat ze gevonden hadden, mede, namelijk zijn zakdoek, dien hij dan terstond weêr terug liet bezorgen; zóó knorrig werd hij over die eigenzinnigheid. Nadat Bork aldus zijne handen zeven- of achtmaal dezelfde reis had laten maken, vermeerderde Martha zijne verlegenheid nog, daar zij gedurende eene pauze der quadrille, een gesprek met hem zocht te beginnen en hem vroeg, of hij zich al hersteld had van den schrik, toen zij hem straks aan de deur bij haar vader had ontmoet.”

»Ik verzoek u, jufvrouw Martha,” antwoordde Bork vreeselijk verlegen, »of gij, — 'k verzoek u allervriendelijkst, of gij daarvan aan niemand anders iets zeggen wilt.” — »Waarlijk?” hernam Martha. »Ge doet juist, alsof ge eene misdaad hadt begaan. Wat scheelt u toch?”

»Beloofst gij mij, dat gij er geen sterveling wat van zeggen zult?”

»Nu ja, 'k beloof het u!"

»Gij zult het nog maar al te vroeg vernemen. — Beloof me heilig en plechtig, aan geen mensch te vertellen, dat gij mij ontmoet hebt."

»Dat is me al te geheimzinnig," antwoordde Martha; »maar ik zou 't gaarne geweten hebben."

»Neen, jufvrouw Martha, dwing er mij niet toe," zeide Bork. »Ik ben een nietswaardig mensch, omdat ik meêgeholpen heb, dat uws vaders goed bij executie verkocht werd; — hij zal 't mij van zijn leven nooit willen vergeven."

»Zijt ge niet wijs, Bork? Mijn vader heeft er nog geen enkel woord van gezegd, zelfs niet tegen den griffier en den deurwaarder. Hoe zou het dan in hem opkomen, om boos op u te wezen? Integendeel, hij mag je heel graag lijden."

»Waarachtig?" riep Bork uit. »O! als ik dat gelooven kon, ging ik aanstonds naar hem toe en zei hem alles, hoewel 't misschien beter zou wezen, er eerst met u over te spreken."

Tevergeefs wachtte Martha, dat hij haar zijn geheim zou toevertrouwen; hij kwam er niet toe; en zij begaf zich dus naar zijne zuster, die haar onbewimpeld de waarheid mededeelde.

»Ik heb het je al zoo dikwijls te kennen gegeven, Martha, dat mijn broêr je liefheeft."

»Wel, is dat dan iets kwaads?"

»En houdt ge dan ook veel van hem?"

»k Mag je broêr graag lijden, hoewel hij in 't spreken een beetje verlegen is en zoo onhandig met zijne armen te werk gaat."

»Welnu, dan moest ge 't hem maar zeggen," ging Franciska voort.

»Zijt ge niet wijs? 'k Zal hem toch niet om den hals moeten vallen? Dat zou niet passen. Hij kan immers spreken."

»Dat is het juist; hij is bang, dat je hem zult afwijzen en hem uitlachen. Zie, Martha! mijn broër is een juweel van een mensch, en hij heeft het edelste hart; maar dikwijls is hij treurig, waarschijnlijk omdat hij dan te veel aan jou denkt, en als hij je ontmoet, is hij somtijds ook een beetje linksch en droomerig, — maar denk daarom niet, dat hij dom is. Neen, dat moet je in 't geheel niet denken. Mijn broër is een knappe jongen, maar als hij jou ziet, dan is 't, alsof hij met een doedelzak geslagen is.»

»Dat weet ik,» hervatte Martha, »maar dat kan ik toch niet helpen.»

»Weet je wat,» zeide Franciska, »ik zal hem zeggen, dat jij mij hebt opgedragen, hem te zeggen, dat — dat —»

»Ja, wat wilt ge hem dan zeggen?» vroeg Martha. »Ik kan hem toch geen liefdesverklaring doen, dat is onmogelijk. Maar stil! daar komt mijne moeder; die komt mij halen.»

De kuipersvrouw groette den dansmeester en ging toen naar hare dochter, opdat die mede naar huis zou gaan. De dans nam echter eerst een einde, toen Moor met den besten wil niet meer in staat was, een arm te verroeren, en daar het draaiorgel geen geluid meer maakte, hield natuurlijk het dansen ook op.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

EINDE GOED, ALLES GOED.

Tegen den avond, op den Sabbat, toen hij 's middags bij hem had gegeten, haalde de oude Abram den advocaat Tacke tot eene wandeling af en keerde vervolgens huiswaarts, waar hij bij de kachel ging zitten en wachtte, dat Doortje uit de avondkerk terugkwam.

Als Abram gasten bij zich had genoodigd, moest Doortje heel deftig aan tafel bedienen; was zulks echter niet het geval, zoo aten zij te zamen.

Ofschoon de magere advocaat vreeselijk veel had gegeten, bleef toch voor Doortje nog een goed gedeelte over. Wat Abram betrof, zoo was hij noch met het middagmaal, noch met zijne gasten tevreden; de griffier had hem boos gemaakt, en de advocaat had, naar zijn zin, toch al te groote verwoestingen in de schotels aangericht.

Toen Doortje hem dus vroeg, of hij 's avonds nog wat wilde gebruiken, zeide de oude jood:

„Als ik geen honger heb, en meer lust om naar bed te gaan.”

„Mijnheer,” zeide Doortje, „dat zou niet goed wezen. — Vandaag, op Sabbatsavond, en niets eten? Drink een bittertje, dan zult gij wel trek tot eten krijgen.”

Abram volgde den raad, hem door zijne keukenmeid gegeven, en zij had gelijk gehad; het duurde niet lang, of hij kon weder aan tafel gaan zitten en eten.

't Was niet zonder reden geweest, dat Doortje hem had aangeraden een bittertje te nemen; zij had name-

lijk dien avond iets heel extra's voor haar meester gereed gemaakt: lijsters met gestoofde boschbessen, een gerecht, waarvan ik zelf kan watertanden, terwijl ik het schrijf en er aan denk.

»Maar eerst nog een kop koffie, Doortje», zeide Abram. »Ik geloof, dat ik er dan heel goed op slapen zal, mijn hoofd is me zoo zwaar.»

Nadat hij nu zijne lijsters had opgepeuzeld, moest Doortje zijn bed opmaken, wat nauwelijks eene minuut duurde, en niet veel langer daarna lag de oude jood reeds te bed.

Tegen drie uur 's morgens slaakte hij een luiden en vreeselijken kreet; hij had de nachtmerrie en sprak hardop.

»Doortje!» schreeuwde hij, »jaag de gauwdieven weg! Ze bestelen me, ze berooven me! — Houd den dief! Houd den roover! Och, die entfame gans! die maakt dat ik zal stikken! Neem ze van mijne maag weg! Daar komt een heele troep aan! Kijk, kijk! Böhm, de kuiper, drijft ze met een wilgen'roede voort. Och, Doortje, als 't je bieft, jaag ze toch weg, — ze komen allemaal van Haase's teeroven. Ze branden en glijden al door mijn keel in mijn lijf. — Och, ik verbrand! — Doortje, blusch den brand! blusch den brand toch! — En, kijk eens, daar staat de griffier, met eene pen achter 't oor, en hij lacht mij uit en drijft al de ganzen naar me toe! — Komt er geen einde aan? Zie toch! zie toch! Dat is immers erger dan het zand aan de zee! Allemaal ganzen! allemaal ganzen! Wat heb ik hun toch gedaan? Doortje, Doortje, ga toch gauw een gendarme halen! 'k Heb er al meer dan driehonderd in mijn buik; ze vreten mij van binnen op. Ik voel hun koude pooten; — nou bijten ze met hun bek — —»

Thans deed Abram zulk een vreeselijken gil hooren, dat Doortje, die in de kamer naast die van den ouden jood

sliep, ontwaakte en verschrikt kwam binnenstuiven.

»Och hemel, wat scheelt u toch, mijnheer?» vroeg zij.

»Ik stik, Doortje!» zeide Abram. »Water! water!»

Doortje bracht schielijk de karaf en een glas en schonk in.

»Och, breng me wat anders,» sprak Abram met eene zwakke stem.

»Wat dan, mijnheer?» vroeg de keukenmeid.

»Gauw, maak gauw het raam open. — Lucht, lucht! — Meer! nog meer! — Haal — — haal den dokter — —»

Abram beproefde zich op te richten, doch hij viel dadelijk weder achterover. Doortje, die doodelijk ontstelde, toen zij den ouden man zonder eenige beweging zag liggen, liep ijlings heen, om den dokter te halen.

't Gelukte Abram eindelijk zich op te richten, en nu grabbelde hij met bevende vingers op de tafel rond, toen hij plotseling in den spiegel, die tegenover hem aan den muur hing, een ouden, bleeken man in zijn hemd gewaarwerd, van wien hij ontzettend schrikte, daar hij zich zelve niet meer herkende.

Hij stootte zich aan een stoel en viel er op neder, want zijne voeten konden hem niet langer dragen. Wel schreeuwde hij nog, doch de helft zijner woorden bleven hem in de keel steken.

»Och, ik sterf, — ze komt niet. — Gauw toch! — Lucht! Ik geef mijn geld — al mijn geld, om — »

Zonder den volzin ten einde te brengen, viel hij, gelijk een pak, van den stoel op den vloer.

Na verloop van een kwartier kwam Doortje met den dokter.

»Hij is dood,» sprak de dokter; »eene beroerte heeft hem getroffen.»

Hij nam intusschen zijn lancet en deed allerlei proefnemingen, zooals de dokters bij dergelijke gelegen-

heden doen; hij kon echter den doode, dien hij met Doortjes hulp op het bed gelegd had, den adem niet teruggeven. Nadat hij twee uren lang al het mogelijke beproefd had, ging hij naar huis en liet Doortje bij het lijk achter. De dienstmeid schreide met het eene oog, met het andere lachte ze, en spoedde zich voorts, om alles, wat aan goud of zilver maar eenigszins uit den weg geruimd kon worden, te verbergen, iets wat alle oude vrijers, voornamelijk wanneer zij dood zijn, zich moeten laten welgevallen.

Twee dagen daarna werd de oude Abram begraven, en eene menigte menschen woonden zijne begrafenis bij; maar niet, gelijk ik uitdrukkelijk doe opmerken, uit vriendschap, — vrienden had de oude jood niet, want gierigaards hebben nooit vrienden, — 't was enkel uit nieuwsgierigheid. Tacke en Wolf troostten zich ten laatste ook over den dood van hun goeden klant en wèl, daar zij beiden verzekerd waren, dat bij de uitgebreide familiebetrekkingen van den ouden jood en bij de onbeschrijfelijke verwarring, waarin al zijne zaken zich bevonden, eene menigte processen ontstaan moesten, bij welke hun altijd nog een aanzienlijk gedeelte van Abrams vermogen moest te beurt vallen.

Met verbazing hoorden zij, dat ook de boekdrukker Wieseke den ouden Abram naar de laatste rustplaats begeleid had. De erfgenamen wilden het proces en het personeel arrest tegen hem niet langer volhouden, en aldus werd hij door de rechtbank in vrijheid gesteld.

Bork was bij den boekdrukker en verblijdde zich over diens vrijlating juist, alsof 't hem zelf aanging, en hij een jaar om schulden gevangen gezeten had.

Toen zij van 't kerkhof terugkwamen, ontmoette de klerk den kuiper, die hem vriendschappelijk aan het oor trok en tot hem zeide:

»Zoo! heb ik u toch eens geattrapeerd!»

»Wat hebt gij dan tegen hem in te brengen?» vroeg de boekdrukker, daar hij zag, dat Bork verbleekte.

»Wat ik tegen hem heb? Wel, denk maar eens, die jonge man sluipt bij nacht en ontijden in 't huis van andere menschen.»

»Och, wees toch niet boos op mij, baas Böhm!» riep de arme klerk, en hij zette zulk een jammerlijk gezicht, als een gauwdief, dien men op heeter daad betrapt heeft.

»Ja, ja, mijnheer. — Hij brengt den menschen heimelijk een gans en peperkoeken in huis. Och, als ik geweten had, dat ze van u kwam, 'k zou ze niet aangeraakt hebben. — Wie heeft u toch gezegd, dat gij ons presenten moest geven? Heeft uwe arme moeder dan al te veel?»

Bork geraakte zóó in verlegenheid, dat de boekdrukker medelijden met hem gevoelde; te meer, daar hij zich het volle vertrouwen van den armen klerk had verworven, die hem alles had medegedeeld; of, om de geheele waarheid te zeggen, de boekdrukker had het hem met onbeschrijfelijke moeite van lieverlede afgevraagd.

»Daar zie ik toch zooveel gevaarlijks niet in, baas Böhm,» zeide hij tot den kuiper. »Als de gans u nu nog in gevaar bracht, om spoedig grootvader te worden?»

»Hm, hm!» hernam Böhm, »op die jaren ben ik nog niet en mijne vrouw ook niet. Hebt ge u soms iets in 't hoofd gezet, Bork?»

»Wel ja, uwe Martha heeft hij zich in 't hoofd gezet,» antwoordde de boekdrukker.

De kuiper scheen na te denken.

»'k Weet niet,» sprak hij, »of mijne vrouw met deze vrijage in haar schik wezen zou. Martha heb ik het ook nog niet gevraagd. Intusschen, Bork is een braaf,

goed mensch; ik heb hem zoo lief als een zoon, en 'k geloof, dat hij een goede man zal wezen, maar mijne dochter krijgt hij daarom toch niet tot vrouw."

Den armen Bork begon alles voor de oogen te draaien en hij had een gevoel, alsof hij plotseling duizend klappen in 't aangezicht kreeg.

»Dat meent gij immers niet in ernst, Böhm?" vroeg de boekdrukker.

»Zoo wáár, als de zon aan den hemel staat."

»Maar, dat is toch heel wonderlijk. — Eerst roemt gij hem, dat hij alle mogelijke deugden bezit, en dan wilt gij hem evenwel de hand uwer dochter weigeren?"

»Dring er niet verder op aan, mijnheer Wieseke," zeide Böhm, wien het gesprek in verlegenheid scheen te brengen. »Geef mij de hand, Bork, en laat ons daarom toch goede vrienden blijven," liet hij er, het woord tot Bork richtende, op volgen.

De klerk liet hem zijne hand nemen, en de kuiper drukte die, alsof hij zijn hamer gegrepen had. Böhm was op het punt van te schreien en Bork in zijne armen te drukken.

»Wees niet boos op me, Bork, dat ik je dit verdriet aandoe, maar ik kan onmogelijk anders. Als ik zeggen wou, dat ge nog wat wachten moest, zou dit heel verkeerd van mij zijn, want ik zou je hoop geven, dat er nog wel wat van komen kon. Daarom is 't maar beter, aanstonds de zuivere waarheid te zeggen. Zie Martha uit je hoofd te zetten; later zult ge er mij dankbaar voor wezen."

Daarop verwijderde hij zich, zeer aangedaan; doch de boekdrukker wilde meer weten; hij verzocht daarom Bork om over een uur eens bij hem te komen en ging Böhm achterna.

»Thans zijn wij alleen, baas Böhm", sprak hij tot hem,

toen hij hem ingehaald had. »Ik begrijp, dat gij aan Bork niet hebt willen zeggen, wat u misschien hindert en wat ik mij niet verklaren kan, maar aan mij zult gij 't wel zeggen.»

»Ja, mijnheer Wieseke, aan u kan en wil ik het zeggen. Onder andere omstandigheden zou ik mijne dochter aan Bork geven, zelfs als Martha niet zooveel van hem gehouden had en mijne vrouw er ook tegen was geweest; maar denk eens, in zoo'n toestand!»

»Wat voor een toestand?» vroeg Wieseke, die nog niet begreep, of hij Martha of den klerk bedoelde.

»Meent gij dan,» riep Böhm uit, »dat ik mijn kind aan iemand zou geven, die bij 't gerecht aangesteld is, die griffier wil worden en later eenmaal andere menschen zal laten gevangen zetten en slecht behandelen? Nooit van mijn leven! Dan draai ik Martha liever zelf den hals om!»

»Is 't anders niet?» vroeg de boekdrukker lachende.

»Hm! is dat niet genoeg?»

»En als Bork eene andere betrekking zocht te krijgen?»

»Dat kan de arme jongen niet; hij is niet rijk, hij moet zijn brood verdienen, en al zou 't ook met hem nog wel gaan, waar moest dan zijne moeder blijven? En, ziet gij, hij heeft evenzoo veel atkeer van zijn handwerk als menschenplager, als ik, maar hij voelt wel, dat hij 't niet kan laten varen.»

»Nu, dan wil ik u eens wat zeggen,» begon de boekdrukker. »Van heden af wordt Bork bij mij als boekhouder geplaatst en ik geef hem 240 daalders in 't jaar. 't Overige zal wel terechtkomen.»

»O, dat is mooi van u!» riep Böhm; »k zal dadelijk naar Bork toe gaan. — Ja, nu kan hij met mijne dochter gaan trouwen; wat mij betreft, morgen.»

»Zie nu toch eens, Böhm, hoe gij van de ééne

dwaasheid in de andere vervalt. Ik was om schulden in de gevangenis, kan dat niet weêr gebeuren?"

»Neen, nooit!" zeide de kuiper.

»Ik kan slechte zaken doen."

»Och, loop!" riep Böhm.

»En dan zou ik Bork niet kunnen betalen."

»Hahaha! Ik zie al, waar gij heen wilt, mijnheer Wieseke. Maar ik zeg u, nu gij van dien ouden menschenplager, Abram, bevrijd zijt, hebt gij niets meer te vreezen. Gij wilt maar een beetje den gek met mij steken, omdat ik het eerst niet met u ééns was."

»Nu, ik wil voorzigtiger wezen dan gij, Böhm. Laat ons de bruiloft nog zes maanden uitstellen. Mijne drukkerij is tegenwoordig flink aan den gang, en gij kunt dan uwen aanstaanden schoonzoon bij zijn werk zien. Inmiddels ontmoet Bork uwe dochter dagelijks en zij leeren elkander beter kennen."

»Ja, daarin hebt gij gelijk," zeide de kuiper. »En nu vlieg ik naar huis en zal 't mijne vrouw en iedereen, die 't hooren wil, vertellen. Ach, ik kan u niet half zeggen, hoe gelukkig het mij maakt. Mijn hart brak immers, toen ik dien braven Bork een afwijzend antwoord geven moest! Goeden dag, mijnheer Wieseke, Adjuus!"

Eenige dagen daarna liet de raadsheer Voëtus den teerbrander uit de gevangenis bij zich brengen en zeide tot hem, terwijl hij hem de hand reikte:

»Nu, mijn goede Haase, het uur van bevrijding heeft eindelijk voor u geslagen: gij zijt vrij. Maar, niet enkel de ze goede tijding heb ik u mede te deelen, ook nog eene andere. Raad eens, wat het wezen kan!"

Het gelaat van den teerbrander werd bloedrood van

blijdschap en verrassing; maar op de vraag van den raadsheer kon hij geen antwoord vinden, zoozeer had hem de tijdig ontroerd, dat hij vrij was.

De rechter van instructie zag het en hij had te veel menschelijk gevoel, om Haase lang in onzekerheid te laten; hij vroeg daarom:

»Hoe na bestaat u de schout van Karzig?»

»Hij is mijns vaders broeder,» antwoordde Haase.

»De oude man is kalm in den Heer ontslapen en gij zijt zijn eenige erfgenaam. Volgens gerechtelijke taxatie bedraagt het vermogen ruim tienduizend daalders.»

Daar stond nu de arme teerbrander; hij zag een oogenblik den raadsheer aan; toen echter sloeg hij zijn blik ten hemel.

»Gij hebt gelijk, Haase; dáárboven woont de goede, albarmhartige Vader, die een eerlijk mensch nooit verlaat, als hij op Hem vertrouwt. Wij menschen, ook wij rechters, zijn slechts arme, zondige schepselen en dwalen hier en daar; vergeet dit niet, als wellicht later eens een bitter gevoel uw hart dreigt binnen te sluipen bij de gedachte, dat gij hier onschuldig gezeten hebt. Wij rechters zijn ook maar menschen.»

Spilke, door den rechter van instructie met vele bewijzen in het nauw gebracht, bekende kort daarop, dat hij uit wraak den teeroven aangestoken had. Hij werd tot tienjarige tuchthuisstraf veroordeeld.

De brave teerbrander maakte alles, wat de kuiper en zijne vrouw en de lompenkoopman hem en zijne vrouw bewezen hadden, meer dan rijkelijk goed.

Met zijne hulp was Böhm weldra in staat, een paar knechts te houden, en wat den eerlijken lompenkoop-

man betrof, die reed nu zelf niet meer op de dorpen rond, maar zette zich metterwoon te Soldin neder en dreef de affaire in 't groot; hij kocht thans de lompen van zijne vroegere kameraden op. Verzen maakte hij zelden meer; doch, bij de bruiloft van Bork en Martha, liet hij zich toch nog eens overhalen en maakte een gedicht, dat, bij wijze van uitzondering, uit slechts drie-en-dertig coupletten bestond, terwijl de goede Möller het anders bijna nooit onder de honderd deed.

Nu blijft mij nog over van twee personen te spreken, namelijk van den teerbrander en zijne vrouw. Zij verkochten hun eigendom in Ludwigsruhe en trokken naar Karzig, op de hofsteê van den schout, waar onze goede God hun een rijken zegen aan kinderen en vermogen schonk. In één woord: 't liep alles met allen, van wie ik u verteld heb, ten beste af.

— »En, als zij niet gestorven zijn, dan leven zij heden nog.»

En, hiermede, liefstallige lezeres, vriendelijke lezer, zeg ik u vaarwel. — Tot wederziens!

E I N D E.

4909
/ 39

Bij den uitgever dezès verschenen:

UIT HET DORP.

Brœnlijke vertellingen van een ouden „Denmarker”.

Naar het platduitsch. Met eene geestige plaat. *f* 1,90.

Inhoud: Inleiding of voorrede, zoo als men het noemen wil. — Aan mijne goede vrouw. — Hoe Hannes over wonderen dacht. — Een echte april-grap en wat er van het drinken komt. — Dat de oude draad- vlechter Schulte ook doctor was en stijfhoofdig kon zijn. — Over den hoogmoed en de veranderlijkheid onder de boeren. — Op 't sterfbed. — Het schilderijenkabinet van den ouden molenaar. — De onnoozele Hendrik en zijn zoon. — Toch nooit chicaneeren. — Hoe de oude molenaar den pochenden smid genas. — De geschiedenis van Ferdinand den kanonier. — Van een merkwaardigen koe- dief uit Afrika. — Hoe ze den ouden kuiper Werner het kaart- spelen afleerden. — Hoe de onnoozele Hendrik voor het gerecht getuigenis aflegde. — Wat er eens met den herbergier gebeurd is. — Wat de leugenachtige klavierstemmer Franke vertelde. — De aardappelkoning. — Pommer. — De doopvisite van Bólke met de lange vingers. — Welk een wonderlijken ezel de onnoozele Hendrik eens kocht. — Een uit Luilekkerland. — De biecht van vrouw Gronert. — De wilddief Decker.

F. T I E T Z.

HEIDEKRUID EN RIETGRAS.

Verhalen uit de oude doos.

f 2,90.

Inhoud: Hoe onze groote keurvorst een nieuwjaarsfeest vierde. (Eene Pruisische geschiedenis uit de tweede helft der 17^e eeuw.) — Liefdesmart en liefdevreugd van een jonggezel. (Berlijnsche voor- vallen uit het jaar 1718.) — Een Russisch-diplomatiek schandaal. (Uit oude actenstukken van het raadsarchief te Dantzig.) — Van het hof en uit de stad. (Eene Berlijnsche geschiedenis uit de eerste helft der vorige eeuw.) — Een schouwburgavond, hon- derd jaren geleden. (Eene Koningsbergsche geschiedenis van het jaar 1755) — De oude Dorothea. (Berlijnsche idylle uit vroege- ren en lateren tijd.)

E. LAURILLARD.

DE ROOS en DE LELIE.

Ingenaaid, met omslag in kleurdruk. *f* 1,00.

In engelsch linnen prachtband, verguld op snede. *f* 1,50.

E. LAURILLARD'S

P A P I E R E N T A S C H .

Tweede druk.

Geïllustreerde prachttuitgaaf, zwaar velin papier, met 40 hout-
smeden, geteekend door J. FABIUS en gegraveerd door ISAÄC

WEISSENBRUCH, met chromolithografisch omslag . . *f* 2,50.

In engelsch linnen prachtband, verguld op snede . . » 3,40.

De volksuitgaaf, zonder houtsmeden:

ingenaaid *f* 1,00; in engelsch linnen band *f* 1,25.

E. LAURILLARD.

EERSTE GEDICHTEN.

f 0,60 en in engelsch linnen band, verguld op snede. *f* 0,90.

E. LAURILLARD.

ARME KINDEREN.

EENE PHANTASIE.

f 0,25.

7659
FRITZ REUTER'S WERKEN.

CEDROOGDE KRUIDEN.

HERINNERINGEN UIT MIJNE LEERJAREN
OP HET LAND.

DRIE DEELEN.

DERDE, VERBETERDE, DRUK.

Met Reuter's portret . . . f 4,50.

HERINNERINGEN UIT MIJNE
GEVANGENISSEN.

TWEEDE, VERBETERDE, DRUK. f 4,80.

(Zijnde Gedroogde Kruiden, deel IV.)

De vier deelen te zamen . . . f 6, —.

In fraaie engelsch linnen banden » 7,20.

TWEE VROOLIJKE GESCHIEDENISSEN:

HOE IK AAN EENE VROUW KWAM.

UIT DEN FRANSCHE TIJD.

Met plaat. f 2,75.

(Zijnde Gedroogde Kruiden, deel V.)

ZIJN DOORLUCHTIGHEIDJE.

f 2,90.

(Zijnde Gedroogde Kruiden, deel VI.)

MEKKLENBURG'S MONTECCHI & CAPULETTI

OF

DE REIS NAAR KONSTANTINOPEL.

f 2,90.

(Zijnde Gedroogde Kruiden, deel VII.)

De Gedroogde Kruiden zijn met deze zeven deelen compleet; ieder werk is voor den daarbij aangewezen prijs afzonderlijk verkrijgbaar.

—•••—
ILLUSTRATIEN

OP

**FRITZ REUTER, GEDROOGDE KRUIDEN,
HERINNERINGEN UIT MIJNE LEERJAREN OP HET LAND.**

Zestig platen met onderschrift en Reuter's portret . . . f 4,80.

Dit album, sierlijk gebonden, bijzonder geschikt voor cadeau, is ingericht om bij de verschillende uitgaven te worden gebruikt; onder iedere plaat wordt aangewezen het hoofdstuk waarin de voorstelling voorkomt.

—•••—
**FRITZ REUTER, HANNE NÜTE EN DE KLEINE POEDEL,
EENE GESCHIEDENIS VAN VOGELS EN MENSCHEN.**

Naar den vijfden druk metrisch overgezet door Dr. E. LAURILLARD.

Versierd met 40 oorspronkelijke illustratiën van OTTO SPEKTER.

Met geillustreerd chromolithographisch omslag . . . f 4,—.

Gebonden in prachtband, verguld op snede . . . » 5,—.

—•••—
FRITZ REUTER, ROMMELZOO.

Samengeschrappt uit den hoogduitschen schotel, den platduitschen pot en den missingschen ketel.

Naar den vierden druk vrij vertaald door A. G. . . . f 2,90.